

Szávai

Tanármonológ

(Zölddel jelölve a Vázlatok az iskoláról szövegben is benne lévő részek. Ezeket majd át kell szerkeszteni itt is-ott is.)

Pirossal aminek még utána kell gondolni, kékkel a nyelvileg igénytelenek, de ezt még nem kezdtem el bejelölgetni. (Mindet kijelöl, kékre színez?) És nyilván szükség lenne egy lenne piros kék jelölésre is. A félkész szöveg egyelőre kaotikus, helyenként nyilván túl, másutt alulírt.

Az interjút készítette és monológga szerkesztette:

Hadas Miklós

Hadas Miklós készített velem egy mélyinterjút habituális változásaimról¹. Aztán azt mondta, ezt ő szívesen szerkesztené önálló kiadvánnyá. Mivel szerkesztés alatt álló iskolakritikai tanulmányomban alaposan feladta a leckét a szakmaiság és személyesség arányainak mérlegelése, megörültem, hogy így bátran kivehetem onnan a túlságosan is személyes részeket. Nem kell teljes mélységében taglalnom személyes érintettségeimet, aki kíváncsi rá, olvassa el az interjút.

Az előszóban elhangzott szöveg korrigálása közben döbbsentem rá, milyen botrányosan hiányzott főiskolai tanulmányaim során, pályakezdeemkor, pályafutásom során, habitusom megismerése, tudatos módosítása.

Másik felismerésem - hogy inkább csak állóképekre, kis filmrészletekre, néha csupán elhangzott mondatokra emlékszem - már nem lepett meg ennyire. Egy jól működő memória törli, vagy mélyen a tudat alá nyomja a felesleges, vagy az egészséges lelki folyamatokat zavaró emlékeket. Persze, ha a tudat zavarokat észlel, az ember előássa ezeket a zavarforrásokat, szembesül velük, próbálja feldolgozni, indulatmentesíteni. Akár sikerül, akár nem, elsüllyedni már nem fognak, legfeljebb szelídül az élük. „Nem véletlenül vannak a mélyben azok a tartalmak, érzések, élmények, emlékek, amelyekkel dolgozunk. Ha nem felelősséggel tárják fel ezeket, és nem bírja az érintett személyisége, azzal nagy kárt okozhatnak.”²

Újra élni gyermekkori, ifjú és felnőtt kori botlásokat? Mindenkinék voltak botlásai! Nem elég a végeredmény? Kitüntetésekkel vonultál nyugdíjba. Volt

---

¹ „Outlines of a Theory of Plural Habitus. Bourdieu Revisited”. By [Miklós Hadas](#) Copyright 2022

² Szendi Gábor: Szárnyakat adni. Jaffa Kiadó

2017.https://nlc.hu/ezvan/20190728/a-kislanyok-csak-neztek-nem-ertettek-miert-nem-ordit-veluk-senki/?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=Napi%20hirlevel&utm_content=title

tanítványok keresnek meg a Facebookon, nincsenek anyagi gondjaid,
kertészkedsz, biciklizel, családi életet élsz, van értelme a múltban keresgélgni?

Nem lesz túlságosan is romboló hatása egy mély múltfeltárásnak? Erősíteni,
vagy szelídíteni fogja az öregedés, aktuális élethelyzetbeli kihívások okozta
feszültségeket?

Két szerzetes egy patakhoz ér. Egy nő áll a parton, nem tud átmenni. Az idős
szerzetes felnyalabolja, átviszi. Este a fiatalabb megkérdezi tőle:

- Mester, hogy tehetted ilyen? Nekünk tilos nőt érinteni!
- Fiam! Én azt a nőt a túlsó parton letettem, de te azóta is magaddal cipeled!

Nem lenne hasznosabb ha a Kapcsoskönyvet tenném használhatóbbá, vagy még
inkább: megszerkeszteném a Vizuálpedagógiai feladatgyűjteményt? Meddig
maradnak még a kezdeményezés szintjén? (Nyilván hasznosabb lenne, de jóval
több időt igényelnek, vegyük előre a rövidebb feladatot.)

Lesz valami ebben a szövegben, amit mások még nem írtak meg sokkal jobban?
Nem fogok elveszni a részletekben? Lásd: Mark Twain kormányosa. Egyáltalán:
van annyi tanulsága életutamnak, ami megérdemli a nyilvánosságot?

Nem elég összefoglalni néhány mondatban? Nézz már körül ember, miféle
elképesztő gazdagsága vesz körül az életnek. A felismerések, ráismerések
öröme, a testi-lelki jólét ezer ajándéka! Élvezd az életet. És persze mindezek
sérülékenysége, az elherdált lehetőségek, a jövő felélésének veszélyei. Tedd
ellenük, ami tőled kitelik! Közben időnként vizsgáld meg, „arányosak-e veled
dolgaid?”³

...

Végül – mint látható - a megírás mellett döntöttem. Ha kész lesz, elküldöm
néhány „referencia személynek” véleményüktől függ, hozzájárulok-e a
kiadáshoz, vagy marad az internet félhomályában.

Mivel a szerkesztés során törölhetőek a nyilvánosság számára érdektelen, vagy
harmadik személyek személyiségi jogait erősen sértő részek, nem aggódtam,
hogy valamiféle kognitív disszonancia, vagy indulati reakció torzíthatja
visszaemlékezéseimet. A mélyinterjú, önéletírás műfajában valamennyire otthon
vagyok. A klasszikusokon túl (Goethe, Rousseau, Casanova, Benjamin Franklin,
Táncsics Mihály, Németh László, Kassák Lajos, Csáth Géza, Odeschalchi
Sándor, Bánffy Katalin, Tamási Gáspár és sokan mások) Nádas Péter, Heller
Ágnes, Kis János, Jankovics Marcell, Szemadám György jut hirtelen eszembe.)

---

³ József Attila. Később még majd előkerül.

Írástechnikai problémák persze adódtak.

„...az önéletrajz nemigen vethető alá műfaji behatárolásnak; minden egyes esete kivételnek tűnik a szabály alól; maguk a művek mindig áthajlanak szomszédos vagy akár gyökeresen eltérő műfajokba... (Paul de Man: Az önéletrajz mint arcrongálás.) Konkrétan: mindenféle esszébe.

Hadas azt javasolta, hogy egy konkrét személynek írjam. Ha túl közeli, elkerülhetetlen lesz néhány helyen a „Mint azt jól tudjuk, atyánk fakeskedő volt!”- fordulat.

Ha túl távoli, akkor már nincs személyessége. Talán egy barátta vált volt tanítványnak?

Végül egy pedagógus ismerősömnek kezdtem írni, akivel nem tudunk egymásról túl sokat, noha olvassuk egymás írásait, voltak közös akcióink, egyszer pedig - egy nehéz élethelyzetben - hozzá fordultam tanácsért.⁴

Kezdjük az elején, bő lére engedve, később majd meghúzom.

Medgyesegyházán születtem, 1953 júniusában.

A falu 1893-ban alakult nagyközséggé. Alapítói elsősorban tehetős békéscsabai gazdák voltak.

Jórészt haszonbérelő dohánykertészek, 5 többségük szlovák. Az evangélikus egyházközség szlovák ajkú volt. (A katolikus plébániahivatalt 1922-től szervezik meg, ekkortól datálódhatnak első anyakönyvei is. 2020-ban már a katolikusok alkotják a legnépesebb felekezeti csoportot.⁶) Az istentiszteletet két nyelven tartották, szlovákul és magyarul.⁷ "Két magyar van csak a faluban, Holecz, meg Hrdlicska." No, meg néhány román, roma, sváb és persze akadtak magyar családok is, de az alaphangot azért az újonnan megkapaszkodók, feltörekvők adhatták. Idegenben újult erővel dolgozni, őrizni az otthon melegét, meg persze egymásba kapaszkodni. Támogatni egymást. Szerszámok jártak körbe. Ha valakinek valami alkatrész kellett, tudta, hova menjen érte. Hacsak nem: „Előbb hozd vissza a múltkorit!” Volt, aki nem bírta erővel, belerokkant, vagy masszív alkoholista lett.

Az érdekeiket jól egyeztető és képviselő békéscsabai földvásárlók, zömmel tőkeerős vagy legalább hitelképes parasztgazdák és értelmiségiek, a vétel terheit rövid idő alatt kiegyenlítették, és jövedelmüket hamar a gazdálkodáshoz szükséges befektetésekbe vihették. Emellett Medgyesegyháza agrárgazdasága - a telepítvényes községekkel szemben - nemcsak az uradalmi, hanem a paraszti

---

⁴ Tóth Enikő

⁵ Bagyinszky Marianna: Gútai magyarok Medgyesegyházán.
doktori.btk.elte.hu/hist/bagyinszkymarianna/diss.pdf

⁶ <https://www.medgyesegyhaza.hu/Katolikus+Egyh%C3%A1zk%C3%B6zs%C3%A9g-m356>

⁷ Az egyházközségek és gyülekezetek megalakulása és megerősödése Medgyesegyházán. Halasi László.

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Medgyesegyhaza/pages/medgyesegyhaza/005_az_egyhazkozsegek.htm

termelésben is képes volt bér munkát felhasználni. Ezzel enyhültek a szociális feszültségek a földnélküliek körében. Érdemi javulást hozott a beltelkek tömeges kimérése, s ezzel a családi kertészkedés, zöldség- és gyümölcs termesztés lehetőségének megteremtése, leginkább a legszegényebbek számára.

Medgyesegyháza 110 éves történetének az a legfelemelőbb értéke, hogy a több tényező szerencsés alakulása, majd egy más mentalitást hordozó, mezővárosi polgár szemléletű betelepülő népességrész tudatosságával és szívósságával megteremtett önállóság révén ki tudott kerülni a telepkes községeket kegyetlenül visszahúzó, megterhelő rendszerből.

A hagyományos szántóföldi növényi kultúrák (búza, kukorica, napraforgó, kender, cirok stb.) termesztése mellett dohányt, földimogyorót (Míg el nem vitte a mogyoróvész), görögdinnyét, primőr zöldségfélét (paprika, uborka, paradicsom) termesztettek. Dinnyéje országos hírre tett szert, a dinnye „tiszteletére” minden évben nagyszabású fesztivált rendeznek.

A hatvanas években a Béke tsz. a Vas és Faipari szövetkezet és a Cipőipari Szövetkezet a község legnagyobb munkáltatói.

Családunk - a Konecsni illetve a Jambrick család - szlovák betelepülőktől származik.

Apai nagyapám

Konecsni István 1888-ban született, egy felvidékről ideszármazott szlovák asztalosmester első fiaként. Apja valamelyik békéscsabai templom építésekor végzett asztalosmunkákat. A keresetéből vett egy házat Medgyesegyházán, és annyi pénzt tett be a helyi takarékbba, hogy beválasztották az igazgatótanácsba. Hét gyermeke született. Kettő csecsemő korában meghalt.

Nagyapám volt a második. Őt két lány követte, egyikük egy kereskedőhöz ment

férjhez. Fiuk - Simai Mihály - középiskolai tanári diplomát szerzett, József Attila díjas költő.

A legfiatalabb fiú leérettségizett, tisztviselőként kezdett dolgozni, később Sopronban földmérő szakot végzett, földmérőként dolgozott, majd hivatalvezető helyettes volt Esztergomban. Tartották a kapcsolatot, évente egyszer eljött nagyapáékhoz feleségével, lányával. Volt egy rokona, talán unokatestvére, aki Kanadában élt. Már nem emlékszem, hogy felesége magyar volt-e vagy kanadai. Időnként csomag érkezett tőlük. Valószínűleg nem 56-ban ment ki, mivel a hatvanas években hazalátogatott. Sajnos nem nagyon meséltek a családról, mintha valami titkolni való dolog lett volna.

Nagyapa géplakatosnak tanult, a gépjármű vezetői engedélyt is megszerezte. Malmokban dolgozott gépészként, főgépészként, mellette volt traktora, cséplőgépe, lehet, hogy több is, amikkel aratási időben alkalmazottak dolgoztak, csépték a gabonát. Ilyenkor apám is dolgozott a cséplésen.

Nagyapám jól felkészült gépész volt, mindenféle mesterséghez értett, mert egy malomban asztaloskodni, vízvezeték, gázt, villanyt szerelni, robbanómotorokkal foglalkozni, mind kötelessége volt a főgépésznek. Az alsóépületben volt egy kis műhelye, asztalos-lakatos szerszámokkal. Apám később több szakmából is vizsgát tett, de ha valamiben elakadt: „Átmegyek, megkérdezem apukámat!”. Valamennyire németül is beszélt, mert a gépészet nyelvében sok német szó volt. Nem tudom, akkor milyen lehetett a habitusa, milyen volt a viszonya apámhoz, hallgatag emberként emlékszem rá, aki mindig csak az élet leghétköznapibb, legszükségesebb dolgairól beszélt. Talán akkor hallgathatott el, amikor a fia csasztuskákat énekelve jött vissza a faluba, és a pártja államosította a gépeit. De hát okos ember volt, ha már ilyen lett a rendszer, legalább a fia megtalálta benne valamennyire a helyét. Normális maradt a viszonyuk, nem hallottam őket veszekedni, pedig apámra nem volt jellemző, hogy a gyerekek előtt visszafogná magát. Nyugdíjazása után összerakott egy önjáró robbanómotoros fűrészgépet. Körfűrész volt, tűzifát vágott vele. Nagyon jóvolt a felépítése, gázt lehetett adni a vezetőülésről, illetve hátul a vágóasztalnál is, itt a térdével nyomta a gázkart. Többnyire egyedül vágott, apám, mint öntudatos

üzemi munkás, nem szívesen ment segíteni „segédmunkáskodni”, de az anyagi szükség csak rávitte. Amikor már hetedik, nyolcadikos voltam, és nem nagy hasábokat kellett vágni, én mentem helyette. Aztán hozzáerősödtem a nagy hasábokhoz is. Osztálytársaim elképedve nézték, ahogy a kis hatvan kilós srác dobálja fel a harminc-negyven kilós hasábokat. Persze technikája volt, megemeltem az egyik végét, alátettem a térdem, így már csak a felét kellett a másik végén megemelni, lendületből felbillenteni az asztalra. Egyszer a Tsz.-ben kellett vágnia, mondták, hogy engem ne vigyen, megspórolják a béremet, adnak mellé két rakodót. „De biztosan bíni fogják?” Ugyan már Pista bácsi, két nagy erős ember csak elbírja azt, amit a kisgyerek!” Csak azzal nem számoltak, hogy mi nem álltunk meg soha pihenni, csak arra az 1-2 percre, amíg előrébb álltunk a halom mellett. A nagy izomtömeg meg több energiát fogyaszt, meg ugye a forgó fűrészlap okozta stresszhelyzet, szóval a rakodók délben azt mondták, hazamennek ebédelni, de nem jönnek vissza, hívjon engem. Másnap már velem vágott. 6 – 8 forintért vágtuk mázsáját. A hasábfa 4 forint volt, a kertből szedett 8 forint. Néha - szegény idős asszonynál vágott néhány mázsa után - nagyapám nem kért pénzt. Nem éreztem annak a magától értődő segítő gesztusnak, volt benne valami zavaró. Most azt gondolom: bosszús volt, hogy ilyen világban él. Év végén bevitte a tanácsra az elszámolását. „Jó, Pista bácsi, de ez túl sok! Na, írjunk egy másikat!” És diktálták neki, mit írjon. Később vett egy öreg Opel személyautót, abból egy keskenyebb gépet épített, ami a járdán is el tudott menni. Ha nagyon fel volt ázva a földút, ezzel jártunk fát vágni.

A falu szegényei. Manchesterben egy régi textilgyárban rendeztek be egy ipari múzeumot. Az udvaron elképedek a bevezető sínek öntöttvas állványzatán. Micsoda minőség, és mennyi pénzbe kerülhetett. És hogyan viszonyult ehhez a minőséghez az akkor itt dolgozó munkások életminősége? Mondhatjuk persze, hogy ma is kb úgy viszonyul, de ma az utcán nem mondod meg első pillantásra, ki milyen vagyoni osztályba tartozik.

Volt egy „minta kertészete” is nagyon szépen gondozott gyümölcsfákkal, télire kukoricaszárral takart fügebokorral, csemegeszőlő lugassal, az első udvarban persze virágoskert volt. Három udvar volt. Az első a virágos, a második a tyúkoké, pulykáké, kutyáé, a harmadik a zöldséges-gyümölcsös. Egy-egy fára több fajta is rá volt oltva. Gyógynövényeket is termelt, például édesgyökeret. Nem piacra, csak saját felhasználásra. Sertéseket is tartott téglával kikövezett disznóólban, ami elütt a faluban

szokásos sertéstartástól. Persze a sertések csülkei nem örültek a téglaburkolatnak. Volt paprikaszárító gépe, őrölt paprikát szárítottak benne, volt egy fáradt olaj felújító készüléke. Volt egy kis mandolinja, amit ő maga készített. Nagyon szép kis mandolin volt. Sakkozni is szeretett, a sakk készletét is maga készítette, nagyon szép esztergált sakkfigurák voltak, intarzia berakásos, összecsukható sakktábla. Amikor a Horthy rendszerben a nevek magyarosítását szorgalmazták, Konecsniről az egyik ajánlott névre, Szávaira magyarosított az öccsével együtt. Az első világháborúban harcolt, ahogy anyai nagyapám is. **Rám elég nagy hatást tett a habitusa. Egyik kis írásomban volt egy szöveg, hogy milyen igazságtalan, hogy ezek a józan, nyugodt, bölcs öregek meghalnak, izgága, nyugtalan fiaik meg itt maradnak. Nagyapám nyugodt, kimért mozdulatokkal nyitotta ki a májkrémes konzervet, apám türelmetlenebbül. Én inkább apám türelmetlen mozdulataival dolgoztam, megmosolyogtam azt az osztálytársamat, aki az öregek hajlott testtartását, megfontolt mozdulatait utánozta. Apám nagyipari munkás is volt, nagyüzemekben is dolgozott, kissé kevésbé tekintette személyes tulajdonának a munkaterületet, mint nagyapám, aki a malmokban dolgozva egy autonóm, elkülönült, kisebb rendszert gondozott. Nagyapám ifjúkora a századfordulóra esett. Medgyesegyháza ekkor rendezett nagyközség, klubokkal, egyesületekkel, egy felnövekvő iparosgyereknek nem lehetett különösebb identitásválsága.**

Voltak szakkönyvei, irodalmi könyvekre nem emlékszem, a Tolnai Világlapját járatták, meg valami divatlapot.

Apai nagyanyám

Egy helyi iparos - Maár Sándor - nála négy évvel fiatalabb nevelt lánya volt, született Kliszek Mária. Ez a házasság megfelelt társadalmi státuszának.

„Mármariska” – mondogatta nagyanyám, de ez volt az egyetlen, amit a származásáról elárult. Nem tudni, mi volt a háttérben. Hogyan lett, az Ipartestület 1-2. tagdíjfizetési kategóriájába sorolt Maár Sándor nevelt lánya. Rátarti vidéki úriasszony volt, divatlapot járatott, azokból öltözködött. Más lapokat is vásároltak, lehet, hogy járt is nekik. Vasárnapi újság, Tolnai Világlapja néhány számára emlékszem. Lányokkal

hímzésmintákat „drukkoltatott”. A lapok mintáit tűvel kilyugatták, kék porral vásznakra másolták, nagyanyám ezeket árulta. Apai nagyszüleimnél polírozott diófa és más nemes fa bútorok voltak. Külön volt a konyha és az ebédlő. Mi a viaszos vászonnal borított konyhaasztalon ebédeltünk, ők a damaszttal borított ebédlőasztalon. Porcelán edények, régi, mives alpakka étkészletek. Az ezüst már erősen megterhelte volna az iparosház költségvetését. „Flancos” lett volna.

Anyám a hagyományos ételeket főzte, nagyanyám a divatlapokban közölt receptekből dolgozott. Lekvárt főzött – vagyis inkább főzetett, mert az üst alá tüzelés, a lekvár kevergetése férfimunka volt. Nagyon finom, tokaji aszúra emlékeztető csipkebort készített. (Hecsedli.) Az üvegek fel voltak címkézve, és csak néhány éves érés után lehetett felbontani. Befőttjei is mind címkéket kaptak.

Nagyanyám nehezen emésztette meg, hogy apám egy cselédlányt vett feleségül. Anyám pedig mesélt történeteket, amik rossz színben tüntették föl nagyanyámat. Ez az ellenszenv nagyanyámmal szemben egy cselédlány ellenszenve volt az úrinővel szemben.

Nagyanyáméknál – mert éreztem, hogy ez neki köszönhető, nagyapám nem adott annyira a külsőségekre - mindig kicsit ünnepiesnek éreztem a hangulatot. Otthon az ünnep ritka volt, és kissé problémás. Fel kell öltözni ünneplőbe, de elég elegánsak vagyunk? Nem topis, nem hivalkodó? Anyánknak nyilván bizonytalan volt az ízlése. A községben szellemileg egyfajta hangadónak számított, de vajon külsőleg is az? Megmaradt annak a szép lánynak, aki fiatalon volt? Amikor megnyílt Medgyesen a turi (Csikágónak nevezték.) törzsvásárló lett. A jó öltözködés egyébként apámnak is fontos volt. Ha dolgozni mentünk nagyapámékhöz, munkásruhában, mindig hátul mentünk, kis kerülővel, nem a főutcán, még akkor is, ha késésben voltunk. Meg ugye az ünnep költségekkel jár, ha nincs pénz, kölcsön kell kérni nagyapáéktól, ami elég kínos dolog. Néha engem küldtek. Később – ha a kertben segítettem nagyapának valami nagyobb munkában, pl. krumplit felszedni, kaptam érte némi pénzt. Még később a fűrészgép mellett ez pontos, előre meghatározott munkabért jelentett, de amikor főiskolás koromban portrét festettem róla, azért is pénzt adott. El volt könyvelve, hogy ők gazdagok, mi meg nem. Mondjuk otthon ők is nagyjából úgy öltöztek, mint mások, ünneplő ruháik nyilván drágábbak voltak, de ezt akkor én nem érzékeltem.

Ünnepekkor ambivalens érzéseim voltak. Ott kellett hagyni kedvenc elfoglaltságaimat. A játékokat, a kerti rovarok, madarak megfigyelését, az olvasást. Azaz a hétköznapi boldogságokat. Másrészt persze finomabbakat ettünk, esetleg ajándékot is kaptunk. Aztán a családi ünnepekre érkező rokonok többnyire érdekes dolgokról meséltek, némi izgalommal vártuk tehát az ünnepeket. Amikor láttuk érkezni a vendégeket, elbújtunk húgommal a szobában, meg kellett találniuk.

Ez az ambivalencia később is kitartott. A biciklitúra egyrészt kissé ünnep is volt a munkán túl, remek gyerekekkel fogok együtt tölteni egy-két hetet, de rossz érzés elszakadni a feleségemtől, itthonról, a mindennapi dolgoktól, de erről majd később.

Hasonló ambivalens érzéseim voltak bizonyos mesékkel, történetekkel kapcsolatban.

Mi a fenétől nőttek hegy nagyságúra a sárkányok, ha húsevők?

Honnan tudják a Brémába igyekvő muzsikások, vagy a fehérlófia mese szereplői a megszólítási sablon szövegeket?

Miért mindig a legkisebb fiú a legjobb fiú?

Vesd össze a nagycsoportos óvodás bosszankodásával.

Az egyik kislány dicsekszik, mit kapott karácsonyra.

- Te Bea! Ez olyan gyerekes!

Ezek az agyalások – gondolom - valami született érzékenységből fakadtak, amiket persze a neveltetés később részletezett értékbizonytalanságai is erősíthettek. Nem megelégedni az első magyarázattal, körülnézni, mi más jöhet még szóba? Közben elszakadni a problémától, általánosabb szabályokat keresni, innen más konkrét problémába botlani, aztán mintegy beleveszni a dologba. Talán Heller Ágnes jogosítvány szerzési kudarcait is valami ilyesmi okozhatta. (Bicikliző majom, de hol?)

Nagyszüleim nem voltak különösebben vallásos emberek. Nem volt a falon szentkép, nem láttam náluk Bibliát, persze lehet, hogy csak eldugták. A falakon régi családi fotók voltak, és festmény is, apámat ábrázolta fiatalon, tisztes vidéki kismester munkája. Egy rajz is volt róla a falon, valamelyik fiatal báró készítette róla cséplés közben.

Templomba nem jártak rendszeresen, ami ebben az időben ugye nem is volt ajánlott, de fizették az egyházi adót. Nagyanyám titokban elvitt megkeresztelni

az evangélikus templomba, nem tudom miért oda, emlékeim szerint ők katolikusok voltak. A szlovákok többsége evangélikus volt, lehet, hogy ők is innen tértek át, ha áttértek, lehet, hogy ez is egyfajta magyarosítás volt. Isten, vagy más vallásos téma soha nem került szóba a beszélgetésekkor, de utólag már feltételezek annyi önfegyelmet róluk, hogy csak nem akarták kettős nevelésben részesíteni az unokájukat. Templomban voltam néhányszor, már nem emlékszem milyen alkalommal. Nem tett rám különösebb hatást, valami ódon helynek éreztem, ami idegen a mindennapjaimtól. Nem volt riasztó, nem volt valami borzongató sármja, inkább csak egy felesleges hely. Az persze megmaradt bennem, hogy a barátaim szelídebbekké válnak ha a templomról beszélnek, vagy besurrannak velem. Valószínűleg a toronyba szerettünk volna felmenni, már nem emlékszem, sikerült-e, vagy akkor voltam fent először, amikor a szakdolgozatomhoz készítettem fotókat a faluról. Azt, hogy nekik időnként templomba kell menni, elkönyveltem egy plusz feladatnak a mindennapi kötelességek között. Nem beszéltek róla különösebb pátosszal. Ha a plébánossal találkoztunk az utcán, neki dícsértessékkal köszöntek barátaim. Én is, de bizonytalan voltam, nekem mit kell-e mondanom?

Anyai nagyapám

Anyai nagyszüleim közül csak nagyapámat ismertem. Nagyanyám már születésem előtt meghalt. Jambrick Mihály utolsó éveiben (2-3 év) velünk élt, mindig valami alsó épületben. Ekkor már alkoholista volt. Dohánykertészként dolgozott az uradalomban. Fura ember volt. Volt egy művesen kidolgozott, polírozott cimbalma, időnként kivitte az udvarra, és játszott rajta. Amikor a kutyája beteg lett, elvitte az állatorvoshoz, de amikor a felesége betegedett meg, nem hívott orvost, mert sokba kerül. Felesége meghalt, Újra nősült, egy háborús özvegyet vett el, akinek már volt egy lánya. Anyám szerint kemény természetű mostoha nővért kapott. Mi persze ebből nem sokat vettünk észre, bennünket mindig szeretettel fogadott. Nagyapám hat-hétéves koromban halt meg, előtte már a delirium tremens klasszikus tüneteit mutatta. Annyi emlékem van róla, hogy egyszer bodzapuskát csinált nekem, egyszer meg csúzlival varjat lőtt, és megfőzte levesnek. A földosztáskor kaphatott valami kis földet, amit aztán bevitt a Tsz.-be. Amikor bejöttek az oroszok, a kastélyból hazahozott egy szép diófa étkezőasztalt, meg néhány széket.

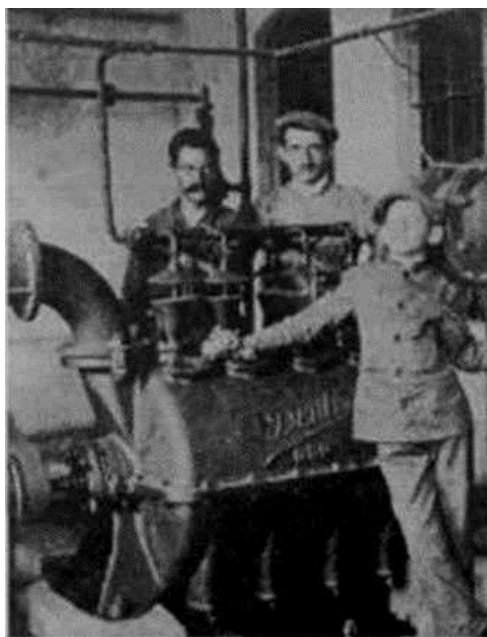
A földet aztán bevitték a Tsz.-be. Később anyám örökölte, időnként dolgoztunk is a Tsz-ben, bár én akkor még kicsi voltam, keveset ért a

munkám. Aztán én örököltem a földet, most is van valahol valami kis földdarab a nevemen. Régebben jött évente hat-nyolcszáz forint bérleti díj valami cégtől, telefonáltam nekik, hogy vegyenek belőle kávé az irodába. Azóta nem küldik.

Volt két testvére is anyai nagyapámnak. Egyikük meghalt a háborúban. Felesége egyedül nevelte a gyerekeket, idegösszeroppanást kapott. Nem gyógyult ki teljesen. Valami mániás betegsége volt, néha megjött, mondta-mondta folyamatosan a történeteit, majd ment tovább. Fenn tudta tartani magát, fia diplomás ember lett, de mindenki tudta róla, hogy nem teljesen ép. A harmadik fiú, Jambrick István nyugodt, bölcs, kertészkedő, méhészkedő földműves ember volt. (Felesége sokkal impulzívabb, harsányabb hangú.) A nyugalomnak ára volt, gyomorrákban halt meg.

Apám.

Apám 1913-ban született, augusztus 31.-én, szintén Konecsni Istvánként, még inas szerződésén is ez a név szerepel. (Ezt a családfáról olvasom, nálunk nem nagyon voltak ünnepek. Névnapra, születésnapra nem jött össze a család. Ünnepként csak a karácsonyokra emlékszem. Egyszer valamelyik szülőnek volt is valami megjegyzése, miszerint ezek polgári dolgok. Egy mozgalmi ember nem tartja őket fontosnak.) Nem mesélt a gyerekkoráról. Nyilván jó eszű gyerek

lehetett, gimnazista koromban már láttam, hogy igen jó a memóriája, és jók a kognitív képességei. Először géplakatosnak tanult egy helybeli géplakatosnál. Később egy Debrecenben élő rokonhoz költözött, nála tanulta ki a motorszerelő szakmát. Nagyanyám gyakran idézte amit kisgyerekként mondott: „Mindenféle szejelő leszek!” Kezdetben abban a malomban dolgozott, ahol nagyapám volt a főgépész. Egy fényképen büszke pózban feszít a gép előtt, nagyapám tartása a háttérben már sokkal komolyabb. Egy iparosgyereknek az elemi iskolában nyilván voltak bizonyos helyzeti problémái.

„Ősszel gyakran vittem magammal az iskolába 1-2 almát uzsonnára. Ahogyan szünetben ettem az almát, több béresgyerek sóvárogva nézte jóízű majszolásomat, s ahogy az alma fogyni kezdett, a bábész gyerek megszólalt: „A csumáját azt ne dobd el, azt én megeszem.” Mivel gyakran vittem magammal almát, a csumán kívül jutott pár alma is a még éhesebbeknek. (Zsilinszky Endre)

Mesélte, hogy néhány hónapig főgépész is volt. Amikor nagyapám átment egy nagyobb malomba, kérdezték tőle, ki legyen helyette a főgépész a szerelők közül? „Hát, itt egyedül Pista fiam ért az összes géphez!” Apám debreceni tanonciskolájának több oka is lehetett. Lehet, hogy a környéken nem volt robbanómotor szerelő, aki inasokat vállalt. Talán csak egy nagyvárosba vágott. Talán a természete különbözött nagyapámétól. Nagyapám nyugodt, precíz, józan életű ember volt. Ritka alkalmakkor ivott meg egy pohár bort. Apám bohém alak lehetett, ahogy egy-két történetéből kiderült, bár nem mesélt sokat. Néhány év malomgépészkedés után Budapesten kezdett dolgozni egy ipari gépeket gyártó cégnél.

Motorkerékpárral járta az országot, gépeket helyezett üzembe, illetve javította őket. Fennmaradt néhány távirat, amiben új helyre irányították. Előtte volt pincér, meg kazánkovács is. „A kazángyártó üzemben hátra vittek egy készülő kazánhoz, közben néztem jobbra-balra, mire odaértünk, már ott volt a fejemben minden, amit a gyártásról tudni kellett. Közben társaságba is járt. Először valami fasiszta körbe, aztán a Vándor kórus tagja lett. Mozgalmi életéről nem mesélt sokat, talán kevésbé volt aktív politikailag, mint azt később elvárta volna magától. Időnként behívták katonai szolgálatra, a távolsági felderítőknél volt motorszerelő. Néhány kisméretű fotó erősíti meg állítását. A szolgálatvezetővel időnként politikáról is beszélgettek. Nem jelentettek verőhibát a századnál baloldali nézetei. A második világháborúban annál a századnál szolgált, ahol Horthy István. Amit erről az időszakról mesélt, kissé homályos volt. Nem világos előttem pl. meddig volt katona, hogyan szerelt le, hogyan kerülte el a hadifogságot, repülőgéppel jöttek haza vagy földi úton?

45 után a Vándor kórus tagok összejártak, időnként ő is elment.

Apámnak Fayol volt a kedvence, szerinte meg kellene valósítani az üzemekben az önelszámoló egységeket, és országos szinten is versenyhelyezetbe kellene hozni a vállalatokat, tehát egyfajta – erkölcsi elveken nyugvó, szociálisan érzékeny államkapitalizmust várt volna el.

A faluban éltek cigányok is. Néhányan a faluban, de volt a falun kívül egy kifejezett cigány telep. A falusiak szemében a cigányok alsóbbrendűnek számítottak. Apám viszont néhány – a vasútnál dolgozó cigány embert – úgynevezett fűrókovácsok voltak, talpszegeket kovácsoltak a vasútnak –

felkészített a szakmunkás vizsgára. Valamelyik tanítványa nyert is valami tanulmányi versenyt, adott apámnak egy szép díszes, metszett, háromágú fűröt.

Apám fotózott, vett egy jobb gépet, vezette a helyi fotósakkört. Két tanítványa el is végezte a fotóművészeti főiskolát az NDK-ban. Egyikük az Iparművészeti Egyetem laboránsa lett. Nyaranta eljárt fotótáborokba, mesélték, hogy lezárt fiókjában aktfotók is lapultak.

56-ban munkásór lett, erről nem mesélt semmit, ahogy a későbbi gyakorlatokról sem.

Anyám

Okos kislány volt, az osztály második legjobb tanulója, tanítói szerették volna, ha tovább tanul, de nagyapám nem engedte, be kellett álljon cselédnek egy gazdához. Egyszer mesélt róla, milyen nehéz volt hajnalban kelni, megetetni az állatokat. Az új rendszerben megnyíltak előtte az érvényesülés csatornái.

Pártiskolára került. Lásd Angi Vera. Az egyik oktatótól, aki később belügyi tiszt lett - lánya született, de az elvtárs nem akarta elvenni. Egy kórházban dolgozott ápolónőként, ott szülte meg a kislányt, és rögtön örökbe is adta. Később az akkor már a tervhivatalban dolgozó Mária megkereste. Anyám elmondta neki, hogy apámnak nem merte bevallani az esetet.

Anyám lelkét nyilván súlyosan terhelte a dolog, főleg, hogy Mária államtitkári rangig vitte. Talán ez is hozzájárult betegségeihez, erős dohányzás mellett. Először kisebb betegségei voltak, majd Addison kór, végül tüdőrákban halt meg. Betegségei eleinte némi büszkeséggel töltötték el, orvosokkal tárgyalhatott, betegségkarriernek nevezi a jelenséget a lélektan. Később már ez lefoszlott róla. Utolsó éveiben kesergett, hogy nagyanyám túl fogja élni. Végül nem élte túl. A temetése után kis elégedettséggel mondta. „Csak túléltem!” Nagyapámnak,

az

nagyanyámnak sajnos elég szomorú utolsó éve volt. Apám ekkor már berendezte kertjükben a kertészetet, mindig jött-ment, aztán lakást cseréltünk. Őket ez nyilván nagyon megviselte. Nem sokkal éltek túl a cserét. Nyomasztó volt látnom Szolnokon a Ljubimov rendezte cserét.

Anyám nagyon szép lány volt, színjátszókörben színpadra is lépett. Először MADISZ, majd párttag lett, párttitkár is volt. Mély sérelem ért benne a cselédévek miatt, gyakran tett becsmérő megjegyzéseket a parasztemberekre. Néha mostohatestvérére is. Buták, szótlantul túrték a sorsukat a régi rendszerben. Nem olvastak. Anyám Jókait, Berkesit, Szilvásit olvasott, meg még sok minden mást a szinte kötelező szocialista, illetve a lektúr szerzőktől. Együtt jártunk könyvtárba. Szeretett volna újságíró lenni, vagy tanítónő, de a két gyerek mellett nem tanulhatott tovább. Dolgozott mindenfélét. Volt dada a bölcsődében, takarítónő a pártirodán, könyvtáros, de eljárt munkaegységért dolgozni a Tsz.-be is. Én leginkább kapálni szeretek, mondogatta, ezzel magyarázva mintegy, hogy nem lett belőle valami más, pl. újságíró. Az újságíró számára valami különleges, misztikus lény lehetett, hát még az „irodalmi író”. Volt házi könyvtára, serdülő koromra már százegynéhány kötettel. Szeretett volna valahogy kitörni a „falusi szürkeségből”. Gyakran viccelődött, ironizált a falusiak együgyű viselkedésén, nyelvhasználatán, ezzel valamiféle elittudatot csöpögtetett belénk. Amikor kezdtem kissé hippisen öltözni a turkálóból – Medgyesen nagyon korán, már gimnazista korban nyílt egy – nyugatról jövő csomagokból árusító turkáló – maga kezdett ilyesmiket keresgélni, készített számomra egy hippis, subaszőnyeg mellényt, varrt egy virágmintás selyem inget. Ez látszólag nehezen egyeztethető össze a kommunista világnézettel, de ugye egy őskeresztény világnézet is közelebb áll egy „őskommunistához” (Pl. Táncsics Mihály), mint a létező katolikus egyházéhoz. (Lásd Bulányi atya idevágó írásait.) Ebben a „kapálni szeretekben” persze az is benne volt, hogy egy kommunista szerint nincs alantas, meg magasabb rangú munka. A rendszerváltáskor egy miniszter is egy hitközségbe járt egy mosogatónövel, és szerinte a társadalmi státusuk különbözőségénél sokkal fontosabb volt hitbeli azonosságuk.

Kapálni, takarítani amúgy tényleg jó dolog, ha nem kell vele sietni. Newm túl megterhelő, és amikor visszanezél, látod magad mögött a tisztaságot. Mondjuk én azért sajnálom kicsit az elpusztított gyomokat, de hát ezt az árat meg kell fizetnem. Amikor egy erdei ösvényen sétálok, akkor is elpusztíthatok néhány kis élőlényt. A belégzéssel elpusztított mikrobákról már nem is beszélve. Szóval ez tényleg csak egy kis átfutó rossz érzés.

Nekünk, gyerekeknek nem sokat meséltek a múltból, hisz ekkor már reményeikben csalódott kommunisták voltak.

Ambivalens volt a viszonyuk a rendszerhez. Anyám büszkén mesélte a kékcédulás csalásban való részvételét. Mennünk kellett a teherautóval, hogy a

néphatalom győzzön. Volt, ahol kikergettek minket a faluból. A Rákosi időket elkönnyvelték valami szükséghelyzetnek. Megtámadtuk a Szovjetuniót, jogos volt, hogy jóvátételt kellett fizetnünk, egy teljes csődből kellett valahogy kikapaszzkodnunk. Persze ezt nem beszélték meg így velünk, de valahogy ez volt a levegőben. A padlás lesöpéréseket is elkönnyvelhették egy – mindannyiunknak együtt kell szenvednünk – jelszóval, de aztán nyilván látták, hogy nem a legalkalmasabb emberek kerültek vezető pozíciókba, nem mennek jól a dolgok a Tsz.-ben, az üzemben.

Más rokonok

Keresztanyámnál - anyám mostohanővérénél - tapasztott föld volt a padló, én is gyűjtöttem az utcáról neki az elhullott lócitromokat, földdel keverve tapasztott fel velük időnként. Kis konyha, kis „tisztaszoba” volt a ház. Kemence fűtötte. Ő a kemencében sült kenyeret ette - legalább egy hétig kitartott egy sütés, persze a végén már nem volt igazán finom. Mi a péktől hordtuk a kenyeret. Cserekenyeret hordtunk, ami kicsit magasabb presztizsű volt a másiknál. (Kétféle kenyér volt. A jobbikat cserekenyérnek nevezték, ezért nem pénzt adtunk, hanem lisztet vittünk egy zacskóban. Lemérték, és vágtak valamennyit a nagy kenyérből. Lisztjük csak a Tsz. tagoknak volt. Búzát kaptunk az aratás után, elvittük a malomba megőröltetni.)

Családunk Medgyesegyházán

Egyfajta köztes helyzetet foglaltunk el.

Nálunk nagyobb volt a szoba-konyha, deszkapadló a szobában, kőburkolat a konyhában. És anyám főztje is egyre gazdagodott az újabb receptekkel.

Szüleim szerint felettünk volt a párt és állami vezetők rétege. Néhányukról elismerően beszéltek, nagy tudásúak, segítőkészek (szociálisan érzékenyek), más részükről rosszallóan. Csak pártvonalon futnak, nem értenek ahhoz, amit csinálnak, rosszindulatúak. Felettünk voltak továbbá az írók, költők, újságírók is, az ő megítélésük sokkal pozitívabb volt, mint a vezetőké. Felettünk voltak az orvosok is, megítélésük a párt és állami vezetőkéhez volt hasonlatos, azzal a különbséggel, hogy náluk nem került elő, ami előbbieknél többnyire igen: hogy tudniillik közülünk származnak.

Ugyanakkor néha azért anyám szavaiból kitűnt a dacos parasztlány szembenállása az úri világgal, amibe az új „elvtársurak” is beletartoztak.

Alattunk voltak a bezárkózó életet élő „buta” parasztok, akikkel minden rendszer azt csinál, amit akar.

A cigányok is alattunk voltak, de náluk többnyire előjött, hogy nem tehetnek róla.

Anyagilag felettünk volt néhány parasztgazda, vagy maszek iparos is, róluk kizárólag negatív dolgokat hallottam.

Mindennapi élet.

Az emberek mindennapi élete eléggé lecsupaszodott a termelésre, arra, hogy meg kell locsolni a virágokat, kapálni kell. Ezek voltak a fontos dolgok. A ház, kerítés festése, ruházat mosása, varrása, stb. szintén fontos volt, de csak az előbbiek után jöhetett. A virágoskert már kevésbé számított fontosnak, az asszonyok dolga volt. Férfi-női munka, gondolkodás időnként megütközött egymással. Valamit ki kellett hordani a kertből?

- Ne tapossátok össze a virágokat!

- Jól van, majd újat ültetünk. (Értsd: ültetsz!)

Lógott a kerítésajtó?

- Mikor teszel már rá zsanért?
- Majd, ha ráérek! Addig jó lesz így!

Legklasszikusabb példa a költözködés volt.

- Na, vigyük a szekrényt!
- Várjatok, először letörlöm a tetejét!
- Majd letörljük később!

Persze voltak kivételek. Apámnál néha rossz, néha jó példát láttam, én sajnos eleinte mindhárom esetben a rossz példát követtem. Nem tudtam többfelé figyelni, rátapostam, belebotlottam, ráléptem sáros cipővel, halogattam az apróbb javításokat.

Régi világ – új világ.

Szüleim nem nagyon beszéltek a régi világról. Egy-két esetre emlékszem, amikor anyám valamit mesélt a cselédsorsról, valószínűleg szégyellte.

Apám már kissé többet, arról, hogyan járta motorkerékpárral a malmokat, ahová gépeket telepítettek, a repülőszázadról, a Vándor kórusról, de eléggé szűkszavúan. Valószínűleg színesebb mozgalmi múltból szeretett volna beszámolni, mint amiben valójában része lehetett.

Nagyszüleim szintén nem meséltek, nagyanyám említette egyszer, hogy amikor bejöttek a román katonák 19-ben Fegyvernekre – akkor ott dolgozott nagyapa a malomban – tanult néhány román mondatot. Hová mészt? Az erdőre, fáért! Persze rossz románsággal mondta.

Ekkoriban még nem olvastam komolyabb irodalmat, Fekete István történeteiből azért néha kiderült, hogy a régi világban is voltak értékek, és az újban is vannak problémák.

Hetedik-nyolcadikosként, úgy gondoltam, hogy egy jó rendszerben élünk, ami emberi hibákkal terhelt ugyan, de ez a jövő útja. A kapitalizmusban ember embernek farkasa, míg nálunk azért van bizonyos szociális biztonság. A nyugati gépek bonyolultak, könnyen meghibásodnak, a szocialista ipar gépei egyszerűbbek, nehezebben romlanak el. A kapitalizmusban a pénz mozgat mindent, nálunk fontosabbak az emberi viszonyok, még ha most vannak is velük bajok. A sikerhez nem annyira a szakmai teljesítmény kell, mint inkább az, hogy „pártvonalon jól fusson” valaki. Szüleim nehezményezték a Kádár korszak „üzleties szemléletét”. Ők nem akartak meggazdagodni. Persze ugyanakkor érezték, hogy ha ők az uralkodónak mondott osztály tagjai, akkor jobban kellene élniük. Néha elmentek kölcsön kérni nagyapáméktól.

Jellegzetes volt a tulajdonhoz való viszonyuk. Apámé egyértelműbb volt, öntudatos munkás nem hord haza semmit az üzemből, legfeljebb hulladéknak számító apróságokat. Nagy lapos acélrugókból késeket készített, volt otthon vagy tíz, eltört finom köszörűkőből lettek a késfenő köveink. Persze ez a magatartás azért nem volt általános abban az időben. Üzemi szarkák ellen plakátoltak.

Anyámé már kevésbé. A béreseknél nem számított bűnnek az uradalomtól történő kisebb lopás. Inkább élelmesség volt. 45-ben anyai nagyapám hazahozott a kastélyból egy szép ebédlőasztalt négy székkal. Amikor minden a nép tulajdona lett, elvben ugyan erkölcstelenség volt a közösből bármit is elvenni, hisz most már minden a népé, aki lop, az a többiektől lop, de a gyakorlatban azért az apró kis lopásokat megengedettnek tartották. Hullott alma a gyümölcsösből, kis sáfrány a sáfrányszedéskor, kevés dohány a dohányszárítóból. A kamránkban pl. mindig volt egy zsák – még ehető, de már selejtnek számító - pörkölt mogyoró. Meg szalmában dinnyék a kertészetből. Amikor gyerekként fürdeni jártunk ki az egykori kenderáztató tóra, a gyümölcsös mellett mentünk el, mindig szedtünk össze néhány almát, de ez

olyan bizonytalan volt. Szabad, nem szabad? Dicsekedni semmikép sem szabad vele.

Gyerekkor

Legkorábbi emlékeimet nem tudom sorba szedni. Házak rémlenek fel, ahol laktunk, de nem tudom milyen sorrendben. Élő idős rokon sincs, aki segíthetne. Feltettem a község Facebook oldalára, csak mentegőzéseket kaptam. Jöjjenek tehát rendezetlenül.

Késő este van, fúj a szél, anyámmal gyalogolunk a busztól – lerobbant, vagy csak messzebb volt a megálló – Nagyantén hazafelé. Kis félelem, bele ne essünk a csatorna vizébe.

A ház mintha a falu szélén lenne. Apám nadrágszíjjal kerget az udvaron. Nem emlékszem, hogy rám csapott-e, vagy csak ijesztgetett. Ugyanitt egy munkatársához megyünk, valami nagyobb rádiót mutat.

Medgyesen egy kisebb falusi ház előtt vagyok az utcán, a szomszéd kapu ajtaján alul mintha kis csapóajtó, vagy lyuk lenne, kimászik rajta egy kislány.

A piactér - ma már főtér - sarkán lakunk egy lakásban. Üvegfoltyosó, lehet, hogy más család is lakik ott. Felmászok a tyúkol tetejére, átnézek a szomszédba, a pénzügyőrség (fináncok) épületére. Rendezett, kissé üres udvar, nincs vetemény, valami más világ.

Napfogyatkozást nézünk az udvaron kormozott üvegen át.

A téglakerítésen ülünk valami nagyobb fiúval. Kémek vagyunk, mondja egy felnőttnek, talán tanárnak. Tudom, mi az a kém, de keveredik kicsit a kéménnyel.

Bánkúton oldalunkon gurulunk le a temetődombról, kezek testhez szorítva. A szomszédban a posta, a postás nálam egy-két évvel idősebb fia ül az udvari budin. Újságpapírból tépeget. „Takarékoskodni kell a papírral! – mondja. A spóroláshoz képest ez nekem nagyon választékosnak tűnt. A szobában van egy kis íróasztala, rajta egy pohárban radiók áznak a vízben. Már nem emlékszem miért. Ne puhuljanak, vagy ne keményedjenek?

Visszaköltöztünk Bánkútról Medgyesegyházára, a Guttmann házba.

Öt család lakik az U alakú házban. (Belül szőlőlugas, az U szája pedig egy udvarra nyílik, ahol mindenkinek van egy fészere, a fészerek két végén egy-egy disznóól. És persze egy kerek kút. A hatvanas években vezetik be a vizet az udvarokba-lakásokba.) Többnyire szoba-konyhás lakások. A szobákban deszkapadló, a konyhákban kőburkolat. Egy traktoros és családja, Guttmannék, akiké 45 előtt az egész ház volt, kereskedést vittek benne, aztán megjártak egy haláltábor, egy idős „tót” nő, mi, és egy tollkereskedő cigány asszony, aki régebben kocsmákban dobolt. A ház sarkán meg a Mezőker irodája, de ez az utcáról nyílik. A lakók közt időnként veszekedések.

Mi egy szoba-konyha-kamra-fedett veranda részében laktunk. A bérleményünket később megvettük tízezer forintért. A fedett verandát beépítettük, ez lett a konyha, így a lakás két szoba konyhára bővült, a kamrát pedig fürdőszobává alakítottuk.

Jambrik tata az udvaron cimbalmozik. Az egyik szomszéd apja fa fészert épít magának az udvaron, oda költözik ki lakni.

Fotókon más jeleneteket is látok, nincs róluk emléknymom.

Vékonydongájú, izgó-mozgó kis falusi gyerek voltam. Hipermotilnak nem nevezném akkori önmagam, nem volt kényszeres, de valamit azért mindig csinálnom kellett. Ez néha órákon át tartó olvasást jelentett. Júniusban születtként a szeptemberiektől majd egy évvel le voltam maradva. Legalább is fizikailag, mert a tanulásban ott voltam mondjuk a legjobb ötben. Memorizálásban valószínűleg a legjobb, matematikában kissé hátrébb. Mivel többször költöztünk, nem alakult ki bennem valami ösbiztonság lakásainkban, nem éreztem, hogy itt teljes védelemben lennék. Amikor első korunkban átköltöztünk Almáskamarásról Medgyesegyházára, egy hasonló komfortfokozatú, bár kissé kisebb lakásba, első éjszaka azt álmodtam, hogy a kamrában hatalmas, barna színű oldal szalonnák lógnak, a tetejük ívesen kerek, és néhány ember beszélget köztük, akiket nem ismerek. Nem volt épp rémálom, de kissé félelmetes. Másik ilyen álom élményem, amikor négy-öt éves koromban, mandulaműtét előtt arcomra tették az éteres maszkot, és elalvás közben egy közlekedési táblán egy nagy Á betű közeledett felém.

A házban időnként voltak veszekedések, majd néhány hetes nem köszönetések, míg végül valahogy elsimult a dolog. A szomszédunkban meg egy román származású család lakott, szép, fekete hajú, fekete szemű emberek, két fiúval. Nagyon zárkózottan éltek, a gyerekek nem mehettek ki az utcára sem. Az apa Kétegyházán volt református világi vezető, de valami miatt elköltöztek onnét. Brigádvezető volt a Tsz.-ben. Egyszer kint állt a kapu előtt, a sáros földúton egy kocsis verte nagy káromkodások közepette ostorral a lovait.

- Te Jóska! Csak a tehetetlen ember káromkodik! – szólt oda neki nyugodtan. Ez belém égett. Ha később kikeltem magamból, mindig eszembe jutott. Tényleg tehetetlen voltam?

Én bemehettem hozzájuk játszani, a nagyobbik fiú osztálytársam volt. Jó eszű gyerek, kis gépeket fabrikáltunk fából, fémhulladékokból. Később alumíniumipari mérnök lett belőle. Az, hogy valaki román, vagy tót, azaz szlovák csak annyit jelentett nekem, hogy a szülei beszélnek még egy nyelvet.

Gyerekkori játékok: Bigézés, foci, magas-távolugrás, szalmakazal ugrálás, átbiciklizések strandokra. Hadijátékok. Göröngyökkel dobáltuk egymást, aztán az Ivanhoe film hatására – ekkor már első gimnazista vagyok - lovagokká váltunk. Bádorpáncélok, fakardok. Egyszer egy új fiúnak nem volt páncélja, papírzsákokba bújt. Elhűlve láttuk, hogy csak nevet, ha odavágunk neki. A papírzsák kiterült a csapás alatt, felfogta az erejét. A bádog sokkal kevesebbet fogott fel. Ledobáltuk a bádogot, voltaképp elkezdtük a kardvívás sportot művelni. Nem volt hova fejlődni, abbahagytuk. A vívásban egyébként felnöttem az erősebb fiúkhoz. Főleg a kézre ütéssel lehetett győzni, ehhez pedig nem kellett erő.

Homokban katonásdit játszottunk kis vásári figurákkal, meggyماغot lövöldöző ágyúkkal. Kidolgoztuk, füzetben rögzítettük a szabályrendszert. A játékszabályokon közösen ötleteltünk, itt a kis vékony srác is teljesen egyenrangúnak számított. ha jó ötletem volt, megfogadták.

Kunyhókat építünk. Berendezkedünk. Egyszer még almalevest is főzünk. Otthont teremtetünk magunknak, ahol nem esik ránk az eső, van mit enni. Későbbi otthonteremtési igyekezetmkor felrémlenek ezek a játékok. Egyik kunyhónak ránk szakadt a földes teteje. Gyurka barátom tartotta, míg kimásztam alóla. Homokbányában is barlangokat vájtunk. Tudtuk, hogy veszélyes, ha ránk szakad, meghalunk, nem ástuk túl mélyre, mindig készek voltunk a kiugrásra.

Bálás szalmarakásokban fogócskáztunk. A bálákat kissé lazán rakták, hogy mozogjon a levegő, be tudtunk furakodni közéjük. Járatokat tágitottunk, kis zsákutcákkal, ahová félre lehetett bújni. Vaksötétség, csak a hallásunk segít.

Indiánosdi. Nyilakkal mentünk a határba vadászni, persze soha nem lőttünk semmit, inkább csak célba lőttünk.

Emberrablós játékok. Itt volt megkötözés is, egyik barátoméék bátyja ezt keményebben játszotta, Tibor mutatta a pincében a vaskarikákat, ahová odakötözték az áldozatokat, ijesztő volt, de ekkorra már felhagytak vele.

Lovakat csalogattunk oda fűcsomóval a karám oldalához. A nagyobbak tudták, melyik tűri meg a hátán az embert. Rámásztunk, bevitt a többiek közé, ha le akarunk jönni, vagy leugrottunk egy tisztább helyen és kioldalogtunk, vagy visszacsalogatták. Nem emlékszem, én ültem-e rajtuk, vagy csak néztem a nagyobbakat. Tutajt kötöztünk kukoricaszár kévékből, hajózgattunk egy belvizes tócsán. Viharban felmentünk az eperfára, hajósok voltunk a vad viharban. A felnőttektől hallottuk, hogy a villám a magasabb nyárfákba fog lecsapni, ha erre téved. Persze rosszul tudtuk, egy kis oldalág azért odacsaphatott volna. Ahogy egyszer oda is csapott a házunk tetejére, látszott a sarokban a nyoma, ahogy lefutott a földre. Kissé meg is repedt a fal, nagy vascsavarokkal húzták össze. Persze lehet, hogy rosszul emlékszem, és nem a villámcsapástól repedt meg.

Hóvár építés.

Nagyfiúk egy kis domboldalra hóvárat építettek. Jól szervezett hócsaták folytak. Csak alulról lehetett támadni, ha a védők hava elfogyott, a támadók dobáltak fel nekik alulról, nehogy a falat kezdjék lebontani.

Felnőtt koromban játszottam két számítógépes játékot is. A Wolfstein-ben német katonákra kellett lövöldözni. belesajdult a gyomrom, amikor meghallottam a katona halálhörgését. „Mutti!” ,Amint először sikerült végig mennem az összes pályán, azonnal abbahagytam. a Need for Speed-et is csak addig játszottam, míg nem sikerült győznöm minden pályán. Újabb játékokbaba meg már nem kezdtem

Olvasás.

Először nyilván meséket olvastam, aztán jött a szokásos gyermek irodalom. Ha már olvastam, meg kellett próbálnom magamnak is írni valami hasonlót. Beleképzelnem magamat olvasmányaim világába. Prózai írásaimból nem maradt meg semmi, mindössze egy kis versike első sorára emlékszem. „A varjak ülnek a fán, nem gondolkodnak ám, hogy...”

Serdülő koromban már az - ilyen jó lenne nekem is csinálni indíttatásához társult az írás által valakivé lehet válni motívuma.

Marquez azt mondta: „Azért élek, hogy megírjam az életem.” Költői túlzást érzek benne. Élni elsősorban mégis csak az életért magáért élünk, még ha ott is van a sejtjeinkben, hogy meg kell valakivel, valakikkel osztani örömeit, fájdalmait. De hogy ez legyen a legfőbb motívum! Péterffy Gergely árnyaltabban fogalmaz. „...létezésemet akkor tudom leginkább átélni, hogyha úgy tekintek rá, mintha könyvben olvasnám.” Reflektíven kell éljük az életünket, végeznünk a munkánkat, kívülről látnunk a napi történeteket, mintha könyvben olvasnánk.

Olvasmányok

Nehéz a válogatás. Tehát csak azokat sorolom fel, amikhez habitust is befolyásoló felismerések tapadnak. Nehéz velük egy-egy korszaknál maradni, hisz újra és újra eszembe jutottak, mást és mást gondolva róluk. Leszenek tehát mindenféle előre-hátra utalgatások.

Gyerekkor

Defoe: Robinson, Mark Twain: Tom Sawyer, Huckleberry Finn kalandjai. Élet a Missisipin. Fekete Istvántól, Coopertól, Vernétől szinte minden. Hermann Ottó: Madarak könyve. Kipling: A dzsungel könyve. Legnagyobb hatást a Robinson, a Kétévi vakáció és a Rejtelmes sziget tette rám. Berendezkedni egy érintetlen világban, felépíteni egy tisztább társadalmat. Felnőtt fejjel Platon államát már kifejezett gyanakvással olvastam. Marcus Aureliussal értettem egyet. Ne reméld a földön Platon államát. Azaz: Vonzó eszme, de nem működne. „Ez az ember egy napig sem tudott volna uralkodni! – legyintett rá Nagy Theodorik, miután végighallgatta a felolvasást. Az Evangéliumok olvasásakor valami olyan érzésem volt, hogy a szöveg mélyebb értelme nem érthető meg igazán, egy-egy mondat hosszú utánagondolást igényel. Egy időben este, fáradtan, csak evangéliumot tudtam olvasni.)

Azt persze már gyerekként is éreztem, hogy valami nem tiszta Robinson és Péntek, vagy a farkasfalka és a falusiak viszonyában. Biztos, hogy az egyik

indián törzs jellemes, a másik jellemtelen volt? Futó kis rosszérzések voltak. Nem gondoltam jobban utánuk. Aminek jobban utána gondoltam, az a sárkány hatalmas mérete volt. Ha csak embert eszik, hogy nőhetett meg ekkorára? A nagy állatok mind növényevők.

Zavartak azok a népdalok, amikben többször is elhangzott ugyanaz a szöveg, kisebb változásokkal. „Jó, értem, mondtad már!” A tömör mondatok viszont nagyon megragadtak bennem. Népdalokat főleg énekórákon hallottam, szerettem őket. A rádióból inkább népdal feldolgozások szóltak, ezeket untam. „A tehetetlenek ipara!” olvastam később Nagy Lászlónál. Az első „feldolgozás”, ami belém markolt, Bartók: Román népi táncok-ja volt.

Sok mindenem elgondolkodtam. Agyaltam. Például a hangzó változtatásokon. Valahun. (Valahol) Mennye má! (Menj már!) Anyjuk. (Anyjuk) Ottholn. (Otthon) Ihol-e. Ehun-e! (Itt ni!)stb. Később, amikor utána olvastam az egyes szavak eredetének, a logikáját kezdtem keresni. Csilcsalp füzike. Igen, hangutánzó szó. Agolul: Chiffchaff. Németül Zilpzalp. ....

Serdülőkori olvasmányok

A mesékkel felhagytam, illetve Tolnai István metafizikus meséin (Feltámadásom története) azért elborzongtam. Eleinte anyám könyveit olvastam, Berkesi András, Fagyajev: Az ifjú gárda, meg persze Rejtő Jenőt, aztán vadnyugati történeteket, de ezeket valami mesevilágnak éreztem, amik kizárt dolog, hogy így megtörténhetek, vagy ha igen, akkor az egészen kivételes eset lehetett, és dolgozott bennem a vágy, hogy valami reálisabb történeteket is kellene olvasni. A történelmi regények persze azoknak tűntek (Passuth László és mások) de ezek meg egy olyan magas társadalmi szintről számoltak be, amiről nem voltak személyes tapasztalataim, tehát ezeket is mesékként olvastam. Ekkor már a beat dalok szövegei is hatottak rám, noha itt is zavartak a laposságok, az „együgyűségek”, azaz a mesei elemek. (Későbbi ugyan a Ha én Rózsa volnék, de csak ez jut hirtelen eszembe. „Dehogy is engednék be bárkit!”)

A sztárkultusz is zavart kissé. Jó, jó, örömet szereznek nekünk a dalaikkal, mesterségbeli tudásukkal, de mennyivel természetesebb, magától értődőbb tudás a jó iparosé, aztán még sincs ekkora kultusza.

Először valószínűleg Móricz Zsigmondot olvasva volt olyan érzésem, hogy a valóság zuhog kíméletlenül a nyakamba. Cerouac Úton-ja is ilyen volt, meg az Üvöltés antológia, de ezek a valóságok számomra csak szilánkjaiiban voltak vonzóak.

Viselkedésminták

A felnőttek közt kétféle viselkedést figyeltem meg.

Az egyik: Ezt így kell csinálni. Mindenki így csinálja. Így kell ejteni a szavakat, így kell viselkedni. Ahogy mindenki.

A másik: Üss el, tűnj ki. Hordd másképp a kalapot, ejtsd másképp a szavakat! Legyél valaki!

A két jelenség túlzásait talán a cselédmentalitással magyarázhatjuk. Az egyik túlalkalmazkodik, a másik túlkompenzál. Persze nyilván más rétegekben is megfigyelhető.

Sport

Hetedikes lehettem, amikor egy kis barátommal kimentünk a falu határába. Futva indultunk haza. Kezdtünk fáradni, de nem álltunk meg, futottunk hazáig. 2-3 km.-t futhattunk, de ez nekünk akkor hősies dolognak tűnt. Legközelebb már kifelé is futottunk. Aztán egyre messzebb. Híre ment, a többiek elkezdtek biciklivel kísélni minket. Futottunk 10 kilométert. Ettől valami mítoszunk támadt. A tesi órán persze maradtunk kis gyengék, ügyetlenkék. Barátom kezdte viccesre venni a dolgot. A testnevelő bosszúsan fogadta. Inkább az órán teljesítsünk a futkározás helyett-mondta. Zavartan hallgattam. „Marosvölgyi Károly tanár úr, amikor Medgyesegyházára került nevelőnek, tanárnak a fák és a virágok is meghajoltak előtte. Nagyon előkelő jelenség volt, páratlan eleganciával öltözködött. A medgyesegyházi lányok és asszonyok rajongtak érte. Kifogástalan pedagógus volt, jó barát, az egész iskola szerette és tisztelte.” Rostás Farkas György.

https://rfgy.blog.hu/2018/08/03/marosvolgyi_karoly_a_peldakep_a_tanar_a_sportember

A tanár úr egészen megfellebbezhetetlen tekintély volt a szemünkben. (Úgy tudtuk, hogy eredetileg atléta volt, de kitűnő fociedzővé vált. Kétszer is a Népstadionba vitte a medgyesi csapatot. (Szabad Föld kupa döntő.) Aztán arra gondoltam: „Igazából azt akarta mondani, hogy ne bohóckodj itt, rendben van, hogy sokáig tudsz futni kocogós tempóban, de emellett erősödnöd, ügyesedned is kell!” Ettől persze továbbra is futottunk, de az előzőeket észben tartottam.

Gimnáziumban az új testnevelő, egyébként unokatestvérem, célirányosan kezdett középtávfutóvá fejleszteni az atlétika edzéseken. Az órákat is komolyan vette. Röplabda, kézilabda, szertorna. Amikor a főiskolán először lementem a tornaterembe, és egy negyedéves a gyűrűn gyakorolt, megkérdeztem tőle, mit kell tudnia év végére. Elmondta. Bemelegítettem, és megcsináltam a gyakorlatsort. Persze nem az órákon, vagy a futóedzéseken erősödtem fel. Néhány fiú szerzett egy vasrudat, rá fogaskerekeket. Én is szereztem. Mit tagadjam, éjszaka a vasgyűjtőből. Elkezdtem emelgetni. Először 45 kiló sikerült.

Fél év alatt eljutottam 72 kilóig, akkor hatvan kilós lehettem, itt aztán megálltam. 75-nél nem jutottam feljebb.

Egy mezei futóversenyen (Szabad Föld Kupa) több százan gyülekeztünk a kétezer méteres táv előtt. Néhány nagymenő határozott mozdulatokkal nyitott utat magának a célszalagig. Én is felvettem a hanyagul határozott testtartást. Beálltam közéjük. Lesz, ami lesz. Hatodik lettem. De ez csak eseti felvillanás volt, pályafutásokon maradtam a diszkrét középmezőnyben. Mondjuk a futóképességem azért elég volt ahhoz, hogy focista koromban a Cooper teszten jobban teljesítsek, mint a jobb NB I.-esek. (12 perc alatt 3650 m)

Így utólag azért felrémlenek azok a kishalálók, amiket a januári alapozó futásoknál megéltem a hatodik helyezés előtt. Bemelegítünk, az ember érzi, hogy most nagyon rendben van minden, test és lélek dolgában. Kb. ott van, mint ahol november végén abbahagyta. Aztán néhány perc után azt érzi, hogy még sincs ott, ez valami más, mintha kevesebb ereje lenne, de közben valahogy mégis több valamiben, ebből valami jobbnak kell kijönnie. Aztán fokozódik a tempó, kezdődik a körözés az iskolaépület körül, kezd fogyni az erő, egyre jobban zihálok, abba kellene hagyni, de nem lehet. „Lerogyni nem szabad élve, ez itt a szárnyak zenéje...” Nagy László. Futni kell, amíg bírom, kishalál érzés, hosszú távon nagyhalál érzés is lesz majd, túlélem, megint jön, megint túlélem, egyre sűrűbben jön, de mielőtt itt maradna, átérek a célvonalon.

Aztán ugyanezt megélem majd a biciklizéseken is, itt nincs edző, magam diktálok magamnak.

Favágás közben, vagy fociedzéseken nem jutottam el soha a kishalálig, Kertásáskor hatvan év fölött néha átváltottam a nyugodt hosszútáv ásásból a sprintbe, érdekes volt újra élni a régi időket.

Magasugrásban 160 centiig jutottam. A kézilabda csapatban kis megtűrt tartalék voltam, fociban nem értem be az osztálycsapatba se, bár mondjuk az építőtábor válogatottjába meg befértem. Egyrészt osztálytársaim kifejezetten jól fociztak, másrészt ott valahogy bátorságra kaptam. Mondhatni eljátszottam a magabiztos középhátvédet. Később a főiskolai csapatba is befértem, de az eléggé speciális csapat volt. A megyei másodosztályban játszott, nem volt pénz, hogy feljebb jutva messzebb hordjanak bennünket, így néha eladták a meccseket, hogy ne jussunk feljebb. Viszont- mivel a főiskola csak NB I-be adott ki sportolót, a csapatban volt hat-nyolc NB II-es szintű játékos. Amikor edzőmeccset játszottunk a szegedi NB II-es csapatokkal max. 1-2 góllal kaptunk ki. Én csak a gyorsaságom, meg a kondícióm miatt értem be, eléggé megilletődve játszottam. Poszler Gyuri, a kapusunk, magyar-tőri szakos fiú, NB-I-es szintű focista, később a szentesi drámatagozat tanára – meg is jegyezte.

-A pályán kívül egy laza, klassz srác vagy, de a pályára lépve teljesen megváltozol, ijedt az arcod, görcsösen akarsz teljesíteni.

Nem emlékszem, hogy ettől változott volna az attitűdöm a meccsen. Nyilván az után is feszülten figyeltem, hová kell helyezkedjek, labdaátvétel, stb. Amúgy nem volt annyira fontos, hogy nyerjünk, volt, hogy a védőmet kérdeztem meg, mennyi most az eredmény?

Egészen meglepett, hogy Szentesen - kupameccset játszva - az ellenfél edzői Gyurinál (Ő Szentesről jött Szegedre) érdeklődtek utánam.

-De hát az egy kutyaütő!

-Miért? Gyors, jól adja be a labdákat! – válaszolták.

Elgondolkodtam. Ott kellene maradnom még az edzés után egy órácskát, fokoznom kellene a lövőerőmet, pontosítani a passzaimat, fejleszteni a fejjátékomat, megtanulni futtában cselezni, akkor valóban kezdő lehetnék egy NB-II-es csapatban. Nem maradtam ott, ennyire nem volt vonzó a focistaság. A kispályás bulimeccseket szerettem, a nagypálya afféle kötelesség volt. „Igen, ezt is tudom, itt is valaki vagyok, de ennél valakibb már nem akarok lenni.” Kispályán laza voltam, vicces, beszólogattam, szórakozásnak fogtam fel. Kapott egy elérhetetlen labdát valaki? „Hajszállal maradt le a forintos labdáról!” Lecsúszott lövés gurult a kapu felé? „Kellemetlen pattogós lövés, a kapusok réme!”

A focista képzettség hozadékai:

Ismertségi előnyök a későbbi munkahelyi, lakóhelyi közegekben⁸. Sok mindent lábbal oldok meg, amiért mások lehajolnak. És persze a sok légstopppal megmentett törékeny tárgy.

Ha most világversenyeket nézek, vagy a Győri ETO lányait, derűsen bólogatok, igen, én is megéltem mindezek kezdetét, csak nem mentem tovább, megálltam útközben. „Csak az ETO!” olvasom a rajongói oldalon. Szívem szerint odaírnám: Dehogya is csak az ETO! Persze, én is szeretném, ha ők győznének, de az ellenfélnél is remek játékosok vannak a pályán. Köztük kb. ugyanannyi a szerethető egyéniség, mint nálunk, csak ugye az ETO-sokat jobban ismerjük. Kivéve, ha egy volt ETO-s is játszik ellenünk. Amikor focimeccseken a szurkolók hörögve szidták az ellenfelünket, arra gondoltam: közelebbi testvéreim, mint ti vagytok. Persze nem mondtam, ahogy a rajongói oldalra sem írtam meg mindezeket.

---

⁸ Szolnoki lakásunkhoz pl. feleségem volt kosáredzője, akkor tanácselnök helyettes – segített bennünket.

Miért vannak mégis kedvenc csapatai az embernek? Nézz egy meccset, megragad benne néhány alakítás: Robben, Messi húz befelé, a védők tudják, hogy löni fognak, de hiába tudják, a lövés bemegy! Oftedal testcsele, rés nyílik a két védő közt, épp csak késélnyi, de befér, lő, gól, vagy csak talpról lövi át a rést... Mahlenstein lehetetlen szögből lőtt góljai, meg persze a pörgetett hetese, több száz példát lehetne sorolni, jó is lenne, de vissza a pályára. Amikor leindítanak a szélén, semmit nem érzel, csak hogy ezt a labdát most át kell venni, magad elé tenni, benézni középre és odatenni valaki fejére, lábára, vagyis hogy olyan messzire elé, hogy lendületből be tudja fejelni, rúgni. „Mindig haragszom, ha azt mondják, a foci az életünk. Nem, a foci sokkal több annál!” Igen, ilyenkor ez a világ legfontosabb dolga. Ez a beadás. Ha ütközni kell érte a legjobb barátoddal, hát ütközzöl, ha rosszul esik utána, hát rosszul esik, nincsenek benned érzelmek, nem haragszol rá, nem sajnálsz, nem félted, ő most nem a barátod, hanem a pálya része, most csak a feladat van.

Aztán vagy gólöröm van, vagy (többnyire) bosszús fejrázás. Meccs után jön az „elemzés”. B.. meg, ... Legvégül, hazafelé ballagva helyére kerül minden. Játék volt. Az az elfutás meg ugye egy metafora. Nem önmagában fontos, hanem mert mintát ad, hogyan kell viszonyulnod az élet adta feladatokhoz. Csak míg ott ugye – kifogástalan gyepen játszva – magadon kívül csak a labda ívével, meg a belsők helyezkedésével kell számolnod, ehhez igazítanod a rúgást, addig az élet adta feladatok esetén időnként jóval több a beszámítandó feltétel.

Feleségem nálam szenvedélyesebb szurkoló, néha veszélyben érzem az életem, amikor egy kihagyott tizenegyes utáni összeomlását látva megjegyzem: Ugyan már, játék!

És persze a felemelő pillanatok az élsportban.

Atletico Madrid – Real Madrid összecsapás a Spanyol szuperkupa döntőjében. A nagyobb bevétel érdekében Szaúd-Arábiában. Kicsit színházi előadás. Döntetlen, hosszabbítás. A 115. percben Morata remek labdát kap, egyedül vezeti a kapu felé, Tíz esetből kilencszer belövi. **Fede Valverde rohan utána, esélye sincs megelőzni, hátulról elkaszálja. Piros lap, lehorgasztott fejjel ballag lefelé. Egy huszonegy éves kezdő felrúgta az egyik nagy öreg legendát. Egész életében szégyellni fogja, de nem tehetett mást. Diego Simeone mellett megy el. Simeonét időnként a szívinfartustól féltjük a kispadon. Most mit fog tenni? Együtt érzően veregeti meg Valverde vállát! „Ezt kellett tenned!”**

Kerékpárverseny. A legnagyobb esélyes, Armstrong nézővel ütközik. Ullrichék hátranéznek, bevárják. Nem lett volna az igazi a győzelem, ha tovább mennek.

Teniszmeccs. Simona Halep kikap Konta Johannától. Elkeseredve baktat az öltöző felé, ha győzött volna, világelső lenne. Aztán hátranéz: Gyere, vigasztalj meg! Az eset szempontjából teljesen indifferens hogy Simona román, Konta

pedig magyar származású. Valter Attilát kérdezik, milyen egy soknemzetiségű csapatban tekerni. „Jó. Mindenki hozza saját kultúrája értékeit.”

A snooker játékos döntő pillanatban bemondja, hogy sajnos megérintett egy golyót.

Az élet egyéb tiszta pillanatai. Hokimeccs valahol Skandináviában. Sorállás.

–Miért köszön mindenki ennek az embernek?

–Mert ő a király.

–Akkor miért áll sorba?

–Mert most jött!

A finn miniszterelnöknél jelez a szonda. Leüli a hat napot.

-Foglalkozása? – kérdezi sorszolgálatra bevonult újoncot a finn őrmester.

-Oktatási miniszter.

Ellenpéldákat is sorolhatnánk, meg persze szóvá tehetnénk a metaforák árát is. A sport eredeti testi lelki egészségmegőrző játékból szórakoztatóipari üzemmé válását. A köznapi ember olyan sportolóktól kap „lelki feltöltődést”, akik az ő havi fizetésének többszörösét, sokszorosát, akár százszorosát viszik haza. (Később erre még visszatérünk a játékos (szórakozó ember) fejezetben.

Gimnazista korunkban az edzéseken kívül is sportolgattunk. Focizgattunk, teniszezgettünk (Kézilabda pályán, lábbal meghúzott vonalak, keresztbe húzott spárga volt a háló.), röplabdáztunk, súlyokat emelgettünk. Egyik osztálytársam cipész apja varrt egy boxzsákot, vett két pár kesztyűt. Vertük a zsákot, próbálgattuk a küzdelmet. Én az egyik legyengébb voltam. Amikor a katonaságnál felszedtem tízegynéhány kilót – már az ütőerőm is volt akkora, hogy ne ijedjek meg egy kis utcai harctól, de persze soha nem kezdeményeztem. Itt kaptam egyébként először igazi módszertani segítséget egy másodosztályú ökölvívótól.

Néha a főiskolán is lementünk kesztyűzni. Már nem emlékszem kinek voltak kesztyűi. Persze csak visszafogottan ütöttük egymást. Egyszer azonban egy nagyon erős fiú állt fel velem szemben. Kissé megijedtem tőle, az első támadásnál erősen szívgyödrön ütöttem. Leengedte a kezét, összegörnyedt, mikor egy hét múlva találkoztunk, még mindig érezte az ütés helyét.

Egyik – hozzám hasonló alkatú - testnevelés szakos szobatársam - akivel időnként kesztyűztem, nagyjából egyenlő volt a tudásunk, ütőerőnk - csoporttársaival kocsmái verekedésbe keveredett. „Beálltam egy sarokba, felemeltem az ökleimet. Odajött valaki, megütöttem, elment. Másik jött, azt is megütöttem, az is elment. Több nem jött.” Nála erősebb alkatú, de technikailag képzetlen csoporttársai nem úszták meg ennyivel.

Versenysport – szabadidős sport – divatsport – sportági sovinizmus.

Amikor az aerobik megjelent, a Ludas Matyi ezt írta:

„Az aerobik nevű látványos világcsacska nálunk is csatát nyert. Mindenfelé látni gyönyörű szép hölgyeket, akik az okszerűbb ugrándozás céljából visszaszítón csíkos kötött holmikat húzva végtagjaikra olyanféle hernyónak álcázzák lábszárukat, aminőket öreg kertek diófáin látni.”

De Jane Fonda is megkapta a magáét; a Népsport 1986-ban amiatt kritizálta, hogy

az általa közvetített divat miatt az esténként tornázni eljáró anyák nem felelnek meg a családi szerepvállalásuknak.”⁹

Szép lányok vagytok fiúk! – szólt be Kozma Pici egy testkultúra versenyen.

Zagyvarékason néhány év alatt kissé elfogyott a kondícióm, nem tudtam beleállni olyan dinamizmussal a cselekbe, „lesüllyedtem” egy átlagos megyei másodosztályú focista szintjére. Nem bántam, amikor átigazolási hiba miatt eltiltást kaptam. Szabálytalanul történt néhány évvel ezelőtt az átigazolásom, és ekkor derült ki. A rendszeresebb mozgást Szolnokon kezdtem újra, tantestületi kosár, kispályás focimeccsek, meg az olimpiai ötpróba mozgalom. Gyaloglás (Amit persze le is lehetett futni), futás, úszás evezés, kerékpározás. Mindig valami gyerekcsoportot vittem, nem volt nehéz tartani a tempójukat. Közben jöttek az Úttörőszövetség biciklitúrái. Jelképes összegekért túrázhattunk egy hétig az osztályaimmal, meg néhány „vendégmunkással.” Amikor már túl drága lett volna, elkezdtük a linómetsző országjárást, ehhez már felkészítő edzéseket is tartottam, de ezek az edzések, túrák sem jelentettek komolyabb kihívást. Egy esetre emlékszem, amikor majdnem feladtam egy sprintet. Emesével próbáltunk meg beállni egy traktor mögé. Láttam, hogy nem megy neki. Hagyjuk, mondtam, és „elvettem a gázt!” Ne hagyjuk! kiáltotta, és kezdett feljönni. Én viszont majd belehaltam, mire újra fel tudtam venni a sebességét. Végül beálltunk a szélárnyékba. Aztán ezek a túrák is abbamaradtak, ekkor már csak a heti egy-két kertbe kibiciklizés maradt, időhiányban persze 10 km-es sprinteket jelentett. Egy baráti házaspár bízta rám az üdülőkertjük gondozását. Nagy

---

⁹ <https://index.hu/bcs/2023/10/17/otthon-edzes-sporteszkozok-sulyzo-aerobik-tv-torna-decathlon/>

Katalin és Nagy Dénes újraindította a kerékpáros, linómetsző túrákat, de a harmadik évre már csak egy klasszikus biciklitúrát tudtak előkészíteni a Fertő tó környékére. Elhatároztam, hogy elvonatozom velük Rajkáig, innen elbicafozunk Bécsbe, onnan másnap visszajövök Mosonmagyaróvárig, harmadnap Szentendre, negyedik nap Szolnok. Na, de erre már fel kell készülni, kezdtem kerülőkkel kimenni a kertbe, 40-60-80-120 km-es utakon. Így természetesen könnyedén vezettem a sort Bécsbe, ámde a kemping egy gyorsforgalmi út és egy vasúti pálya mellett volt, tudtam, hogy itt nem fogok tudni elaludni. Na, akkor kimegyek Bécs határába, majd ott alszom. Alig indultam el, kitört egy vihar. Behúzódtam előle egy játszótér betoncső vonatába. Lehet, hogy valamennyit aludtam is. Ahogy elállt az eső, éjfél körül indultam tovább. A viharban megfordult a szél, ami jöttünkben hátba fújt, most is hátulról nyomott. Kértem Bécsből, befeküdtem egy kis híd alá, de nem tudtam elaludni. Á, akkor majd inkább nappal dőlök le valahol. Aztán valahogy nem éreztem a fáradtságot, viszont a csuklóim egyre jobban fájtak. Eltekertem Mosonmagyaróvárig. Felhívtam az ismerősömet, akinél aludni szerettem volna, kiderült, hogy Nyergesújfalun lakik. Beültem valahová ebédelni, de a fél adagtól telítődtem, és bizony már éreztem, hogy fáradt vagyok. Meg a hátam is kezdett fájni. Végül így egy nap alatt mentem 320 km-t. Másnap Szentendrén nem találtam otthon az ismerősömet, nem mentem utána a munkahelyére, eltekertem Szolnokig. Kissé fellelkesültem, hogy ilyen távokat tudok megtenni, elhatároztam, hogy eltekerek a tengerig, meg feltekerek Európa tetejére. Meghirdettem egy Szolnok Trieszt túrát, hárman teljesítettük, de visszafelé mindkét társam megsérült, végül visszafelé csak Ljubljanaig jöttünk bicajjal.

Aztán elkezdtem biciklivel hazajárni Medgyesegyházára, 260 km-es utak voltak oda vissza. Budapestre is biciklivel jártam a gyerekeimhez, meg a minősítő testületi ülésekre, bár ezek csak féltávú utak voltak, oda vonattal, vissza bicajjal. Aztán jött az Alpok túra, három nap alatt három kétezres hágóval, a negyedik napi ezres hágó már semmiségnek tűnt. Megint meghirdettem a Szolnok-Trieszt túrát, nem jelentkezett senki, egyedül mentem. Oda két és fél nap, vissza két nap, mert az iszonyú kánikulában már kezdtek jelentkezni az enyhe hőguta tünetek, tehát a határtól vonattal jöttem haza. Ezekre a túrákra már komolyabban kellett készülnöm. Ha már felkészültem, elmentem a Mátra körversenyre. Sikerült is a középmezőnyben maradnom, de a komolyabb emelkedőkön sajnos az alföldi áttételeim miatt le-leszakadtam, végül korosztályomban a hatodik helyen végeztem. Később a kecskeméti Szép Kihívásokra készültem fel, 200 km, itt első harmincban voltam, de ez nem igazi verseny volt, a többség kirándulásnak fogta fel. Indultam aztán még néhány hobbista tekerésen, egyszer a Kékestetőre is elmentem egy komolyabb outis csoporttal, a mátraházai felkanyarodásnál szakadtam le róluk. A Mátrába felmentem néhányszor egyedül is, például szedret szedni. Vissza ilyenkor vonattal jöttem, hogy ne legyen szederlé a fagyasztani, eltennivalóból. Aztán

nyugdíjba mentem, kertet vásároltunk, a kertészkedés mellé már nem fértek be a túrák, maradt a napi, kétnapi 20 – 40 km kertbe tekerés, attól függően, hazajöttem-e ebédelni. Igyekeztem edzésnek felfogni, jó tempót menni, hol terepen, hol aszfalton. („Tudjátok, az a bolond outis!” Mondták a túrázók. Végül elhatároztam, hogy kirepülök Manchesterbe Kata lányomhoz, hazajövök biciklivel. Talán a legsimább túrám volt. Egy kivétellel mindenütt ismerősöknél aludtam, végig hátszél, végig eső és napsütés mentes időjárás. A legnagyobb napi táv sem volt több 240 km-nél, két helyen vonattal rövidítettem, kétszer pedig volt tanítványok jöttek élém autóval, hogy még beszélgetni is legyen időnk.

Ezeknek a bicikliutaknak van egy érdekes hozadéka. Amikor kinézek az ablakon, és látom a Kékestetőt – országúton száz kilométer körül – nem érzek különbséget az oda, meg a kertbe vezető út között. A trieszti, vagy a Manchester Szolnoki túra előtt sem volt az a „jaj de nagy út lesz” érzésem. Mintha kitágultak volna lakóhelyem határai. Végül is egész Európa itt van a szomszédban, néhány napi tekerésre.

Ezek a bicajozások természetesen nem tekinthetők klasszikus túrázásoknak, nem álltam meg a látnivalóknál, inkább csak sportteljesítmények voltak. A klasszikus túrázás nem vonzott, mert a kerékpáros linómetsző országjáráshoz képest ezek igen halvány élményeket ígérnének.

Erőszak

Szóval végül 72 centis, 72 kg-os - ennyire ment vissza a súlyom a katonaság után - jó kondijú fiú voltam, a kinézetemnél valamivel erősebb, egy átlag embernél harcképesebb, de nem annyira, hogy ez magabiztossággal töltsön el.

Kis, vékony gyerek lévén, nyilván nem alkalmaztam erőszakot senkivel szemben. Én néha el kellett szenvedjem, de nem volt túl gyakori. Egyszer Mimi barátom rugdosott féli viccesen, félig komolyan fenékbe, egyszer valami nagyfiú lökött be este az árokba, ahogy elbicikliztem mellette.

Serdülő koromban a beatnik irodalom nem volt épp erőszakmentes, de ekkor már a hippi ideológiáról is jöttek hírfoszlányok. Elhatároztam, hogy erőszakmentes életet fogok élni, persze a felszín alatt ott maradt a kis vékony gyerek félelme, sértettsége, törlesztési vágya.

Félelem, gyávaság, bátorság.

Nem voltam sem túlságosan félénk, sem túlságosan bátor gyerek. Szerettem felmászni a magas fákra, de azért közben volt bennem félelem. Amikor később elkezdtem sziklát mászni, az első öt-tíz percen már négy méteren is féltem.

Aztán lassan eltűnt a félelem, több száz méteres magasságban sem jött vissza. Másnap sajnos újra kezdődött. Ha filmet nézek, és valaki kiáll a mélység szélére, összeszorulnak valami altesti ereim.

A falusi bálakban voltak verekedések, de a zenekarral érkezett vékony, „mindannyian testvérek vagyunk” szövegű gyereket nem akarták bántani. Egyetlen esetet kivéve. Már csak arra emlékszem, hogy Mezőkovácsházán kezdenek körbe fogni, azonnal produkálok egy sprint rajtot. Nincs bennem páni félelem, nem nézek vissza, tudom, hogy semmi esélyük utolérni. Visszaveszek a tempóból, kényelmesen futok hazáig. (Máskor is kocogtam már haza környékbeli bálakból.) Otthon a baráti társaságunk túl sok emberből állt, túl erősek voltunk fizikailag, tehát nem volt aki belénk kössön, úgyhogy kimaradt a serdülőkoromból a falusi körökben általában szokásos agresszív szereptanulás. Tibor barátommal esett meg egyedül, hogy egy gőzös fejű fiú belékött. Tibor elengedett egy közepes erejűnek szánt jobbgyenest, csodálkozva nézte a földre rogyó srácot.

Az – hogy a polgári társadalom elvileg a rendőrség hatáskörébe utalta az erőszakot, ha a polgárt veszély fenyegeti, majd a rendőr megvédi, ekkoriban eszünkbe sem jutott. A rendőr egyrészt a tulajdonunkat, testi épségünket védő dolgozó volt, másrészt viszont az elnyomó hatalom képviselője. Ha farmerban jársz, hosszú a hajad, a rendszer ellensége vagy, bujkálnod kell előle.

Vadnyugati filmek világa. Hívhatod a seriffet, de lehet, hogy ő is a hatalom embere. Akkor nem merült fel bennem, de utólag már úgy vélem, hogy a vadnyugati filmek világának férfi modellje egyfajta feudalisztikus modell alapján épül, csak az ősökre való hivatkozás hiányzik belőle.

- Hol laktok? kérdezi a rendőr a Balatonnál egyik barátomat.
- Máriafürdőn van egy kérőnk.

Hatalmas pofont kapott a „kérőért.”

Persze a közlekedési rendőr az más eset, rá egyértelműen szükség van, a KRESZ szabályokban nincs semmiféle ideológiai töltés, bár néhány tábla azért ellentmond a józan észnek.

Stoptábla. Jól belátható kereszteződés, évek óta járok erre, szinte mindenki elsőbbségadás táblaként értelmezi. Kinézek jobbra-balra, üres az út, nem fékezek állóra, fordulok jobbra kis ívben. Húsz méterre lehúzódom rendőrautó. Megállít.

- Ötezer forint lesz!
- Á, ez csak 2500!

- Miért?
- Hogy nem fékeztem állóra, az nulla, ön se fékezett volna. De hogy nem veszem észre a rendőrautót, az 2500! Nevetett, ennyiről állított ki csekket.

Persze, ha nem lett volna vevő a viccre, nem érzékenykedtem volna.

A rendszerváltással ez megváltozott, ettől kezdve a rendőrhöz való viszonyt az határozta meg, érzed-e rajta, hogy jó szakember, vagy nem. Ha érzed, és a helyzet megengedi, kommunikálsz vele, ha nem, akkor csak odaadod a személyidet, forgalmidat, vagy mészt, amerre mutatja. Nem érzékenykedsz, nem öntudatoskodszt, miért kér tőled személyit, miért állított meg, nyilván nem unalmában.

Körforgalomból jövök ki, megállít a rendőr, hogy nem indexeltem.

-Hogy is volt? Várjunk csak. Ha nem indexeltem volna, nyilván nem jön be az a Wartburgos elem. Nyilván visszakormányoztam kikanyarodás közben, ettől kiakadt az index, tehát Ön már tényleg azt láthatta, hogy nem indexelek. A rendőr utánagondol, bólint, tovább enged.

Zebrán szeretnék átmenni biciklivel. Rendőr áll előtte. Forgalom semmi. Elvileg le kellene szállnom, áttolni a biciklit. Lassítok, kérdőn nézek rá, mutatom, hogy áttekernék. Bólint. Utólag rekonstruálom, hogy abszolút természetes volt a gesztusom. Nem volt benne, hogy milyen jó fej vagyok, vagy, hogy milyen hülye ez a tilalom.

Tízegynéhány esetből egyre emlékszem, ahol problémázhattam volna.

Nyaralni megyünk, zsúfolásig a csomagtartó, persze az elsősegélycsomag, lámpakészlet látható helyen. A járőrpár egyik tagja az elakadásjelző háromszöget is kéri. Kezdeném a lepakolást.

-Tényleg kipakoltatnál? – kérdezi mosolyogva tőle a társa, és int, hogy köszöni szépen, mehetünk.

Néhányszor sajnos olyan helyzetbe kerültem, hogy fizikai erőszakot kellett alkalmaznom.

Zagyvarékas, iskolából. Az egyik szülő ad egy pofont a másiknak. Épp mögöttem állok, a pillanat törtrésze alatt átvillan rajtam, hogy hasonló korúak, nyilván haragosai egymásnak, aki a pofont kapta kissé ittas. Épp mögöttem állok, elkapom hátulról könyökben a két karját, kipenderítem az ajtón. Nem áll ellen, a pofonnal már kiadta a mérgét, mintegy segítségként értelmezi a kipenderítést. Visszafordulok a terembe megnézni, mi van a sértettel. Ő is kimegy, kint már

csitítgató gyűrű veszi körül mindkettőjüket. Nem megyek ki. „Hát, megesik az ilyesmi, na, menjen tovább a bál!” Ez nem volt igazi erőszak, nem volt időm felkészülni, utána gondolni, abszolút reflexmozdulat volt, mint mikor az ember légstopppal levesz egy elejtett tárgyat.

Biciklivel jöttem haza, látom, hogy néhány tini petárdákat dobál a buszmegállóban várakozó utasok mellé. nem voltak azok a nagy izomfiúk, de nem is kis csenevészek. Leszálltam: Fiúk, ezt hagyjátok abba! Miért? Máskülönb? Elkaptam a ruháját a mellén, lenyomtam a padra, bemutattam, hogy indítok egy jobbgyenest. Elrohantak.

Egyszer ugyan elkerülhettem volna, de elfutott a pulykaméreg.

Gyerekcsoportot vittem vonaton, a szerelvény tele volt, de az egyik nemdohányzó fülkében egyedül egy dohányzó utas ült. Kedvesen megkértem, hogy hagyja abba a dohányzást, durván válaszolt. Elfutott a pulykaméreg, összemarkoltam a mellén a ruhát, kirántottam a folyosóra, és lódítottam rajta egyet. Saját súlycsoportomban lehetett, de nem fordult szembe velem, eloldalgott.

Néhányszor egyszerűen leráztam magamról a dolgot.

Egy mögöttem jövő fiatal félre akart lökni maga elől az állomáson. Reflexszerűen beleálltam a lökésbe, amitől úgy érezhette, mintha egy sziklát próbálna félrelökni. Hátranéztem, ijedt, bocsánatkérő arccal került ki, sietett tovább. Csak utólag merült fel bennem, hogy ez erőszak volt velem szemben.

Máskor meg a buszon két részeg ráordított egy előttük felszálló gimnazista lányra. – „Mozogj má!” Aztán odaálltak mellé. Rájuk szóltam. Nekik állt feljebb. Megállóhoz közeledtünk: „Na gyertek, lejátsszuk!” Leszálltak. Otthagytam őket, ide jöttem a piacra. Visszafelé jövet már a földön ültek a falnál. Megismertek, kezdtek volna feltápaszkodni. Enyhe düh keveredett bennem a szájalommal. Legyintettem, nem álltam meg. Nem éreztem semmi hajlandóságot arra, hogy „megneveljem őket”, arra meg pláne nem, hogy megmutassam: én vagyok az erősebb.

Vonaton utazom. A fülkében huszonéves fiúk, egyikük táskája az egyetlen üres ülőhelyen. Egy fiatalember belép, kedvesen kéri a jól megtermett, dobóatléta külsejű terpeszkezőt, tegye fel a táskáját, mert le szeretne ülni. „Ülj máshová!” „Nem, én ide fogok leülni!”- feleli nyugodtan a fiatalember. Végig mérem, középtermetű, izmos, arcán a harcművészek jellegzetes elnéző nyugalma. „Szerintem jobban teszed, ha elveszed a táskádat” – tanácsolom a terpeszkezőnek hasonló nyugalommal, amit persze csak „színészileg” hozok, mert a mélyben már felvillan az az indulat, ami egy kirobbanó verekedés esetén

elfogna. Táskát elvéve, fiú leül velem szemben. Beszélgetünk, kiderül, hogy a fiatalember a légideszant komoly övfokozattal rendelkező tiszthelyettese. Neki volt mire nyugodtnak maradni.

Hasonló derűs nyugalommal ígértem be a vonat bicikli vagonjában egy versenyre készülő triálos csoportnak, hogy leszórjuk őket a vonatról, ha nem engedik fel a peronon ácsorgó túrabicajost. Felengedték.

Amikor viszont Miskolctapolcán, a Barlangfürdő előtt két szekrényméretű kopasz durván beszólt a buszmegállóban álldogáló utasok egyikének, aki – már nem emlékszem mit, de jogosan kifogásolt a viselkedésükben, nem reagáltam. Utólag szépen rekonstruáltam indulati reakcióimat. Feltámadó düh, harci kedv, félelemérzet. Józan, higgadt önkontroll, rosszkezd. Lehetséges megoldások mérlegelése. Megint csak rosszkezd.

Autómosó előtt három autó várakozik. Aki épp végzett, bent kezdi ronggyal szárazra törölni az autót.

- Bocs, de ezt kint szokás csinálni.

Megrántja a vállát, törölget tovább. Végig nézek a többiekben, csak engem zavar? Úgy tűnik, csupa úriember várakozik. Felvillan bennem, hogy „véletlenül” letörhetném a tükrét, utána nyilván nekem jönne, ha megütném, az esetleg nyolc napon túl gyógyul, bíróság, ennyit nem ér.

- Jól van, akkor törölgess, de örült mákod van, hogy csupa úriember van mögöttem. Nem jelzem neki, hogy alábecsülte a harcértékemet. Bosszús vagyok, hogy a többiek nem jöttek oda „nyomást gyakorolni.” Ha még ekkor is dacoskodik, nyilván pszichotikus, tehát nincs értelme megverni.

A VEGA ön és közösségfejlesztő szervezet programjának egyik alappillére az önvédelmi képesség kifejlesztése.¹⁰ Ennek persze csak egyik része a fizikai megvalósítás, de ezt nagyon ki kell gyakorolni, és persze folyamatosan szinten tartani. Mikor tízegynéhány évet kihagyva ütöttem meg pusztá kézzel egy zsákot, egy hónapig éreztem a csuklómat. Ha ekkor verekedés közben fejet ütök, és valaki belenéz az ütésbe, akár csontom is törhetne. Játékos birkózás közben egyszer elrepedt a bordám, ahogy beszorítottam egy fejet.

Volt egy visszatérő rémálmom. Egy nagydarab ember meg akar verni. Leütöm, aztán rugdosom a földön, mert érzem, ha feláll, nekem végem. Szóval nem bíztam igazán a harcértékemben. Hál istennek soha nem kellett próbára tegyem.

---

¹⁰ [http://ve-ga.hu/hu/Ve-Ga szövetség, Szentes.](http://ve-ga.hu/hu/Ve-Ga_szovets%C3%A9g_Szentes)

Egyszer gyerekek randalíroztak a boltban. Nem avatkoztam közbe. Előtte mentek ki. Az utcán egyikük hátulról fenékbe rúgott egy iskolatáskás fiút. reflexszerűen nyakon vágtam. Elrohantak. Utólag sem tartottam helytelennek, akkor és ott nem volt más eszközöm a táskás fiú védelmében. Ha beszélgetni kezdek velük, azt érezheti a srác, hogy az őt bántó fiú még jutalmat is kapott. De ez nem egyenlő partnerek közti agresszió volt, később nyilván hátrébb kell tenni.

Amúgy soha nem voltam valami bátor gyerek, szerettem fára mászni, de eleinte féltem a magasban. Később másztam sziklát is, de mindig kellett tíz-tizenöt perc, hogy eltűnjön a tériszonyom. Utána már száz méter magasban sem féltem. De másnap megint újrakezdődött. Gyerekként, a járdán biciklizve időnként megijedtem a sarok mögül kibukkanó embertől. Meredten figyeltem, nem jön-e valaki, ha jött, pánikszerűen reagáltam. Egyszer elbambultam, néztem előre, és csak a látómezőm periferiáján tűnt fel az oldalról kibukkanó alak. Laza, könnyed mozdulattal kikerültem. Elgondolkodtam. Mi volt ez? Hát, jó, akkor nem szabad nézni a sarkot, előre kell nézni. Azon túl így bicikliztem, noha legbelül ott volt a félelem: nézz oda. De az eszem felülírta. Később a főiskolán tanultuk, hogy a periférikus látás gyorsabban reagál a mozgásra, mint az éleslátás. Másik ilyen dolog, amikor a biciklivel az út peremén megyek, és kezd lekapni, ösztönösen kifelé dőlök, amitől persze leszalad a bicikli. Tehát ellent kell mondanom az ösztöneimnek, befelé kell vinni a testsúlyt. Ha mégis leszaladnék, tilos azonnal visszakapni, meg kell várni, míg lesz valami felvezető rész.

Krízishelyzetekben hol ösztönösen reagáltam, hol az eszemre hallgatva. Vékony gumitalpú tornacipőmmel az udvaron, nagy lendülettel beleléptem, inkább beleugrottam egy deszkából kiálló szögbe. Abban a pillanatban tudtam, hogy ezt egyszer úgyis ki kell venni, másik lábammal ráléptem a deszkára, és erőteljesen felrántottam a lábamat. Csak aztán ültem le elfehéredve. Vagy az eszem dolgozott, vagy az ösztöneim, hisz sokszor átéltem már, hogy a seb, a zúzódás az első pillanatban kevésbé fáj, mint utána.

Másik ilyen okos döntésemet akkor hoztam, amikor cigarettával kínáltak. „Kösz, nem, mert utálok a füstjét!” – Eleinte rossz, de aztán nagyon jó. – Na de a felnőttek mind le akarnak szokni róla, akkor én eleve ezzel kezdem. – Na, de legalább kóstold meg! – Minek. Ha rossz, akkor teljesen felesleges. Ha meg netán jól esne, akkor rossz lenne lemondani róla.

Nem szerettem a vér látványát. De amikor híre jött, hogy a vonat elütött egy embert, kimentem megnézni. Máig látom magam előtt, ahogy a vonat lejár róla, és felemelkedik kissé a felsőteste. Egyszer valamiképp szóba jött, kínos mosollyal meséltem el az esetet, amit egy lány kéjes mosolynak érzékelt. Döbbenet meredt rám.

Amikor a rajz tanszék látogatást szervezett az egyetem bonctermébe, nem mentem el. Nem akartam hullákkal álmodni!

Ha csúnya, vérző sebbel hoznak egy gyereket a tanáriba, és nincs ott az iskolatitkár, lenyomom gyomorba a rossz érzést, és megnyugtató, együtt érző, ámde vicces gesztusokkal ellátom.

Amikor kezemen, vagy lábamon végeztek kisebb sebészeti beavatkozásokat, tréning céljából végignézttem. Később, hasonlókat megcsináltam magamnak, egyszer egy csapattársnak is. Minek ezzel orvosi rendelőkben ücsörögni.

Munkanap végén néha nem tudom felidézni, mikor és hol szereztem a kisebb sebeket.

Gyermekkori habitusom.

Enyhe autizmus

Vagy egyszerűen túlzott önzőség, énközpontúság, narcizmus, ezt majd jobban át kell gondolni.

Amikor Szolnokon tantestületi, meg gyerekvárosi kollégákkal volt heti két esti kispályás meccsünk – a többiek nagyon komolyan vették a játékot. Egyikük vad, szenvedélyes fiú volt. Kulturáltan viselkedik, de érzed benne a visszafojtott indulatokat. Nem tudott pontosan rúgni, de ha a kapu elérhető távolságban volt, nagy erővel megbikázta, ment ahova ment. A kapura csak elvétve. Ilyet ugye képzett focista nem csinál. Időnként megrúgott. Jó, hát neki ez a stílusa, nem szóltam sem a bikázásért, sem a rugdosásért. Hanem egyszer, ahogy megyek be az öltözőbe, hallom ám:

-Ne rugdostd már!

-Majd észbe kap!

-Te Bandi! Te szándékosan rugdalsz? Elmondta, hogy igen, mert nekik ez vér komoly, én meg bohóckodok.

- Na és ezt nem lehetett megbeszélni? Jól van, majd visszafogom magam. Nem érzékenykedtem ezen sem, istenem, Bandi kolléga ilyen. Nem merte megbeszélni. Én meg kicsit nyilván megint túlszerepeltem magam. Nem figyeltem eléggé a többiekre, „észre kellett volna vegyem magam”! Érzelmi intelligencia hiány.

Akkora azért nincs a hiány, hogy visszavágjak: „Te meg eszetlenül belelövöldözöd az emberekbe a labdát!” Normális maradt a kapcsolatunk.

Másik példa az enyhe autizmusra: általános iskolában volt egy barátom, nagyon erős fiú, valószínűleg a legerősebb az iskolában, nem derült ki, mert senki nem kötött belé, ő meg szelíd gyerek volt. A bölcsőde egyik épületében laktak, nyilván akkor barátkoztunk össze, amikor anyám a bölcsődében volt mosónő, vagy dadus, vagy mindkettő. Sokat játszottunk együtt. Ha valaki bántani akart, megvédett. De amikor gimnazista lettem, ő meg szakmunkás tanuló, egy év alatt kihűlt a barátságunk, eltávolodtam tőle. A napokban felhívtam, még mindig sérelemként élte meg.

Beszűkült látás.

Beszélgetés közben időnként túlságosan is a témára koncentrálna, mintegy a hatása alá kerülve, túlhangsúlyozok egyes dolgokat. „Én már igazán már csak egy könyvtárszobába vágyom!” – Helyesen: Jó lenne kicsit üldögeálni néhány órát egy könyvtárszobában.

bővíteni

Serdülőkor

Én voltam az irodalmilag művelt a társaságban, én voltam a legjobb fogalmazó. Akkor már jelentek meg novelláim és verseim megyei lapokban. „Ha ezek a szerkesztők ismernének, nem közölnének tőled semmit!” – mondta Gácsér Feri. -No, igen, gondoltam. – Egyelőre mindenféle fantáziákat írok, amik igencsak távol vannak tőlem, de egyszer majd felnővök hozzájuk. Már nem emlékszem, mutogattam-e a verseimet a baráti körnek. Lyukasórákon néha kimentünk a parkba, körbe hevertünk, mindenki feje valaki más hasán, én meg meséltem valami fantasztikus történetet. Építőtáborban este a szobában ugyanezt tettem. Mikor befejeztem, észrevettem, hogy tele a folyosó, más szobák lakói ott hallgatták. Mikor átmentünk a lánytáborba, egy lánynak meséltem, persze úgy, mint ha valóban megtörtént volna velem. Azaz: hazudoztam.

Három-négy falunyira elportyáztunk bálókba. Amikor farmerben, subaszőnyeg-mellényben és tornacipőben beléptem a bálterembe, és a helybeli lányok rám néztek, láttam a tekintetükön, hogy nagyon szabadulni akarnának erről a helyről. Én voltam számukra a marslakó, akivel elrepülhetnek innen lélekben. Nagyon könnyű dolgom volt, sokan voltak vevők erre a beatkultúrára. Persze miután elmondtam a néhány idézetet, amit tudtam, meg bebizonyítottam nagyon gyorsan, hogy költő vagyok, szellemi ember, sportember, és mit tudom én még mi, utána már nem lehettem igazán érdekes figura a lányok szemében. De hát

nem volt idő, hogy ez kiderüljön, mert ezek egy estére szóló kapcsolatok voltak. Legfeljebb néhány estére.

A hippie ideológia fontos eleme volt, hogy mindenki mindenkinek a testvére, és a testvériség egyúttal szerelmeskedést is jelent. Hetente más és más lányokat szedtem föl. Ezek még nem szexuális kapcsolatok voltak, csak csókolóztunk, összeölelekeztünk, összesimultunk, jeleztük, hogy mi egymást meghódítottuk, és ez mindkettőnknek siker, és akkor jövő héten jöhet egy másik siker. De azért ezek a dolgok szép finoman előkészítették a talajt az igazi erotikus érzések számára. Másodikos gimnazista koromban feküdtem le először egy lánnyal, akinek állítólag már a sokadik fiúja voltam, és utána jött még néhány, de érdekes módon sohasem tekintettem presztízskérdésnek a dolgot. Miért nem próbáltam megőrizni egyik barátnőmet sem? Eleinte az újdonság varázsával hatottak rám az egyes karakterek. Másfajta mozdulatok, tekintet, beszéd mód. Amikor mintegy telítődtem velük, akkor meg érdekes volt újra látni egy régi karaktert. Aztán már ez sem volt igazán izgalmas, ekkor kezdtem „megkomolyodni.” Vannak fontosabb dolgok is a szexnél. Illetve ez már korábban is jelentkezett. Vonaton utaztam aktuális barátnőmmel (Érettségi szünet volt, ő meg házasság előtt állt, nem nagyon beszéltük meg miért megy férjhez, és akkor most mi ez az egész köztünk, nem akart beszélni róla. Találkoztunk néhányszor Békéscsabán a temetőben. Ölelekeztünk, csókolóztunk.), idős férfi ült velünk szemben, valamiről beszélgetni kezdtünk. Érdekes dolgokat mondott a világról, az emberről. Barátnőm szerette volna, ha inkább vele foglalkozom, de elhárítottam. A beszélgetés sokkal érdekesebb volt. Ugyanakkor éreztem ebben valami sznobizmust is. Hogy most azért kissé eljátszom a felnőttet. Elhessegettem magamtól a gondolatot. Tovább beszélgettünk.

Munkák

Voltak a ház körüli munkák, állatok etetése, kapálás a háztájiban, kisebb javítgatások. Ezeket hol kelleetlenül, hol kedvtelve végeztem. Ha valamelyik barátomhoz épp munka közben érkeztem, besegítettem.

Dolgoztam a Mezőkernél, dinnyét rakodni fogadtak fel. Aztán elfogyott a rakodnivaló, beültettek a hagymapucolók közé, két nap múlva otthagytam.

A MÁV-hoz egyik barátom vasutas apja juttatott be pályatisztogatásra. (Ugyanő intézte el, hogy felmehessünk a vagonokat rendezgető mozdony vezérállásába. Dobhattunk szén a kazánba, sípolhattunk. Felülhettünk a kézi hajtányra is, mehettünk vele a váltóig és vissza. Máskor meg megbeszélte, hogy

a fékezőfülkében átmehetünk Mezőkovácsházára a strandra.) Csákánnyal kellett irtani a gazt a kövek közül. Érdekes volt, ahogy változott a növénytakaró összetétele. Elképzelttem, milyen jó lenne végigmenni az összes vasútvonalon, leírni az árokparti flóra változásait. Még érdekesebb lenne persze leírni az ott lakók életmódjának változásait. Már az első is képtelenség, hát még az utóbbi. Soha nem fogok tudni ilyen átfogó leírást adni valamiről, marad a kis élőhelyek vizsgálata. Persze azt is képtelenség átfogó módon, maradjunk csak a virágos növényeknél. Meghatároztam néhány fajt, ami megkülönböztette az egyes szakaszokat. Favágás közben azt is megtapasztaltam, hogy az egyes udvarok is különböznek egymástól. A rendezettség-rendezetlenség különböző fokozatait. És persze a lakók kulturáltságában is megtapasztaltam a fokozatokat.

A gimnáziumi osztállyal őszi mezőgazdasági munkákra is jártunk. Ráérősen, kényelmesen dolgoztunk, a tanárok persze sürgettek volna, aztán kialakult valami egyensúly. Érdekes volt új szerepben látni tanárainkat. Idegennek éreztem tőlük a brigádvezetői szerepet. Még unokatestvéremnél is, aki pedig ugye ebben nevelkedett, de most már mintha némi távolságtartással kezelte volna a helyzetet. Szíve szerint nyilván nekifeküdt volna a munkának, jöjjön velem mindenki ereje szerint, de hát nekünk ez kényszerhelyzet volt, nem lelkesített volna a példája. Egyszer össze is veszttem vele munka közben. Ritka eset volt, mert amúgy elfogadtam, hogy az iskolában ő nem unokatesó, hanem tanár. Meg ugye egy falusi kissrácnak az idősebb unokatesó nem áll messze a tanár szerepétől.

Az építőtáborban a kényelmes munka volt az elvárás. Én úgy gondoltam, meghúzom, tízre elkészülök a napi adaggal, aztán befekszem az árnyékba. De ezt nem lehetett. Lassan, de folyamatosan kellett dolgozni.

Legfőbb munkám persze a favágás volt.

Mikor a konditeremben később dicsekedett valaki, hogy már háromszáz mázsánál tart, csak mosolyogtam. Volt olyan nap, hogy ötszáz mázsát adogattam föl, és dobáltam el vágás után. Barátaim elhűlve nézték, hogy dobálom fel a rönköket, mikor náluk vágtuk a fát. Persze ekkor már tökéletessé csiszolódott a technikám. Megemelni az egyik végét, megtámasztani a combomon, felbillenteni lendületesen a másikat, ráfordítani a vágóasztalra, így voltaképp mindig csak fele súlyát kellett megemelnem. Eldobáskor pedig a visszabillenő asztal adta lendületet lehetett kihasználni. A Tsz.-ben egyszer mondták nagyapámnak, hogy ne vigyen engem, adnak mellé két rakodót segítségnek.

- Jó, de ez azért elég nehéz munka!

- Ugyan már, Pista bácsi! Ez a két nagydarab ember csak elbírja azt, mint a maga vékony unokája.

Nos, a nagydarab emberek már nem jöttek vissza ebéd után, mondták nagyapámnak, hogy nekik ennyi elég volt, hívjon engem. Nyilván szokatlan volt nekik a mozgás, nem ismerték a feladogatás technikáját, és végig frászban voltak a körfűrész közelségétől.

Ekkoriban, ha egész nap fűrészeltünk a Tüzépen hasábfákat, kerestem vele ezer forintot egy nap alatt.

Erotika (egyelőre teljesen kaotikus)

Nehéz fejezet. Erotikus élményeinket „módosult tudatállapotban” szereztük, amikor erotikus szövegeket olvasunk, hiányzik ez a módosult állapot. Mint ha hirtelen erős fénysugár vetődne a félhomályos élettérbe egy korallzátony mélyén. Van akit nem zavar, természetesnek tartja, egy érzékeny biológus viszont összeressen, reflexszerűen kikapcsolná.

Kifejezetten erotikában utazó „jó tollú” szerzők tisztában vannak ezzel, lassan vezetnek fel az eseményeket, hogy az olvasó fokozatosan melegedjen bele.” Ritka a jó tollú szerző, én keveset olvastam. Komoly irodalmi szövegek nem élnek ezzel az eszközzel. (Esterházy, Nádas, Kukorelly) Nem erotikus élményeket szeretnének szerezni az olvasónak, hanem rávilágítani egy dologra az erotika világából. Olvasom, értem, gazdagodtam vele, de idegenkedem a beszédmódtól. Néha az az érzésem, hogy darabos mondatok buknak át valami torokszorító görcsön.

Gyerekkorunkban úgy neveltek bennünket, hogy intim dolgaink csak ránk tartoznak. Elfordulunk, ha pisilünk. Nem is beszélgettünk intim dolgokról, egészen meghökkentem amikor egyik osztálytársammal együtt pisilvén megkérdezte, elégítettem-e már ki magam, mert az olyan jó. nyilván elhárítottam a kérdést. Ugyanakkor persze legbelül érezhettem, hogy meg kellene beszélni ezeket a dolgokat valakivel, ennek híján maradtak az

olvasmányok, ami ekkoriban Fritz Kahnt jelentett. Nem volt túlságosan informatív, helyenként kifejezetten taszítottak a hímsoviniszta felhangok.¹¹

Később már történetek beszélgetések, főleg nőkkel, de nem olyan mély, átfogó, inkább csak egy-egy kis lámpasugár vetődött néhány kis területre.

Nem tudom, hogyan fog sikerülni itt ez az erotika fejezet.

Amikor először éreztem azt a bizonyos mélyről jövő erotikus vágyat, elkezdtem részeire szedni. Miben különbözik más érzéki örömtől? Mihez hasonlít, mik azok, amikkel kölcsönösen kizárják egymást? Ilyen egyszerű dolgokkal kezdtem, mint tenyérbe fogni, egy labdát leütés előtt, és tenyerembe fogni egy női mellet. Birkózás közben megmarkolt fiú karja, és egy lány karjának megszorítása. Stb. Kb. mint ahogy a gyümölcslevet, sört, bort ízlelgetjük. Persze nem vittem túlzásba az elemzést, nem szedtem egyre erősödő sorba az ingereket, egyszerűen csak elfogadtam, hogy az érzéki elemek, amiket általában csak bizonyos eseményekhez kötünk, valójában fokozatosan jelennek meg, csak az enyhe fokozatokkal nem szoktunk törődni.

Építőtáborban egyszer messziről lánynak néztem egy hosszú hajú, erős mellizomzatú fiút. Izgalmas látvány volt a fiús lányarc. Aztán másnap kiderült róla, hogy egy lányos arcú fiú, minden nőiesség híján. Ez volt az első eset, hogy egy fiúhoz valamiféle érzéki vágy tapadt, korábban még nem volt rá példa. A fiúk látványa, testi közelsége vagy taszító volt, vagy semleges. Most is azt vártam, hogy akkor semlegesbe fordul, de nem ez történt, maradt valami enyhe nyoma az első benyomásnak, és csak akkor foszlott szét, amikor focimeccs közben megtapasztalhattam a „férfiasságát.” Elgondolkodtam, mi lett volna, ha a nőies külsőhöz egy lányos viselkedés is társul? Ha együtt megyünk haza éjszaka valahonnan, és elkezd flörtölni velem? Volt valami kis izgalom, a fantáziában,

---

¹¹ Fritz Kahn sok szempontból nagyon felvilágosult és tényleg izgalmas ember volt.... *A szerelem iskolája* című kézikönyve párvalasztási, házassági és szexuális tanácsokkal van teli, ám – amellet, hogy vannak benne még ma is használható információk – ideális házastársként mutatja be a „szolgáló asszony” típusát, aki nem gondolkodik, nem akar többet, mint ami megadatott neki, és már annak is örül, ha a férje nem ingerülten esik haza a munkából, és végre elé teheti a gőzölgő vacsorát. [Mészáros Júlia](https://24.hu/elet-stilus/2020/06/28/fritz-kahn-a-szerelem-iskolaja-konyv-hazassag-szex-szexizmus/). „A női lény átmenet a férfi és a gyermek között” <https://24.hu/elet-stilus/2020/06/28/fritz-kahn-a-szerelem-iskolaja-konyv-hazassag-szex-szexizmus/>

de meg sem közelítette azt az élményt, amit a lányokkal hazasétálás jelentett. Egyszer-kétszer később megesett, hogy lányos fiúk diszkrét flörtbe kezdtek velem, készen állva az azonnali visszavonulásra, mosolyogva jeleztem, hogy nem vagyok ehhez partner. Elkönyveltem, hogy hát jó, akkor ilyen vagyok, nyilván mindenki ilyen, legfeljebb nem „veszi észre magát.” Annak akkor nem gondoltam utána mitől lesz valaki vad „buzigyűlölő”. Nem osztottam meg persze a felismerést senkivel. Senkivel nem voltam ehhez eléggé intim viszonyban. Később a lányokkal már beszélgettem erotikáról is, de itt is voltak határok. Sportoló lányok közt az ember megtapasztalta, hogy ők sem viselkednek, beszélnek mindig nőiesen. Egyikük említette, hogy a fiúk mindig megnézik a melleit. – Mi is megnézzük, hogy jobbosak vagy balosak. Jobb oldalon hordják, vagy a balon? – Én hol hordom? – Te balos vagy, mondta egy lapos pillantás után. Azt nem mondom, hogy teljesen kiábrándító gesztusaik lettek volna, de azért jobb szerettem a nőies arcukat. Lerakódott bennem, hogy az embernek „tartania kell magát”, azon túl, hogy nem szellent, nem böfög, nem viselkedik „lányosan.” Ez akkor annyit jelentett, hogy nem kényeskedik. Egy dologban tettem kivételt. Az akkor kapható alsónadrágok időnként kidörzsölték a combhajlatomat. Egyik atlétatársamnak panaszkodtam, ő elárulta, hogy női alsót hord, az nem dörzsöl. Ettől kezdve én is azt hordtam, de csak edzéseken, meccseken. Volt némi izgalma, de elképzeltem, milyen kiábrándító lenne, ha barátnőm férfi alsót hordana.¹² Amikor megjelentek a kényelmesebb férfi alsók, visszatértem hozzájuk. Ugyanakkor az azért kissé izgató volt, amikor egy lány fiú inget vett fel. Talán csak mert szokatlan volt.

Az interneten láttam egy színésznőt, szétnyíló kabátja alól férfi boxeralsó villant ki. Köztudott róla, hogy szereti hordani. Nem volt viszolyogtató, de a fordítottját, hogy egy fiú kabátja alól csipkés női alsó villan ki, nyilván kissé távolságtartóbban fogadnám. Hát még a „közvélemény.”

Ugyanilyen halvány erotikus élmény együtt dolgozni egy vonzó nővel. Az erős odafigyelést igénylő szakaszokban eltűnik, aztán visszalopódzik. Ha hosszabban dolgozunk együtt, nincs az a nő, akinél ne jelenne meg, már ha nincsenek kifejezetten taszító tulajdonságai. Néhány hétig tartó kapcsolataimban megtapasztaltam, hogy egy idő után lefoszlik a szépség varázsa, szét tudja foszlatni a belső üressége. „Két hónap után Cindy Crawfordot is meg lehet unni”

Ha visszakeresek első igazán, mélyen erotikus élményemre, akkor egy barátom anyja jut eszembe. Mi beszélgettünk, három-négy kamasz összebújva, ő a háziasszonyok szokásos ruhájánál kissé „ünnepesebben” öltözve állt a gáztűzhely előtt, visszafordult, ránk nézett, épp én vittem a szót, szelíden, derűsen mosolygott. Ez a mosoly teljesen átjárt. Igen. Egy ilyen nő mellett

---

¹² Mára persze már megváltozott a „viszonyulásom.” Julia Fox boxeralsós képét ugyan kissé furának érzem, de semmiképp sem viszolyogtatónak. Később majd még előkerül a gender problémánál.

szeretném leélni az életem. Hozzá simulni, belé bújni! Hatalmába kerülni és hatalmamba keríteni. Utána szelíden mosolyogni. Jót játszottunk az ágyban, a lakásban, de most tegyük félre a játékot, jöjjön a munka, az élet.

Egyszer a tanársoport valami pantomimszerű táncot készült előadni, miben bizony jócskán akadt szoros testi találkozási is az ellenkező nemű pároknak. Nekem egy gyönyörű fiatal kolléganő jutott. „Ne vicceljete már! Természetesen örömmel táncolnék Bettivel, de az én jó ízlésem azt diktálja, hogy mindenki maradjon a saját korosztályánál, tehát én most helyet cserélek Gabival, bármennyire is fájjalja ezt Anikó!

Nyelviskolában, amikor fiatal partnerrel kellett volna társalognom, helyet cseréltem egy fiatal fiúval, saját korosztályomból választottam partnert.

Tanár-diák vegyes párok táncversenye volt az alapítványi bál egyik látványossága. Nem vonhattam ki magam, mert bár nem vagyok jó táncos, de ez a verseny inkább az akrobatikus mutatványokról szólt. Jó, majd bohóckodunk egy jót valamelyik tornászlánnyal. Persze azért az első lépések mégis a klasszikus keringő, foxtrott és persze a tangó lépései voltak. Engem egy olyan nyolcadikos lány választott, aki csak nemrég érkezett hozzánk, nem tanítottam, az első próbán pedig hihetetlen színészi képességekről tett tanúbizonyságot a tangó során. Tökéletesen hozta az érett nő alakját. Nekem meg az érte rajongó férfi alakját kellett hoznom.

Egészséges hím erotikus érzéseit a beteg, vagy kölyök fajtárs kifejezetten gátolja, ahogyan gyilkos ösztöneit is gátolja, a dominancia küzdelem végén megalázkodó ellenfél. A szerepem szerint ugyan túlléptem ezeken a gátlásokon, de ez csak olyan volt, mint amikor a kezem sérülését ellátó sebész munkáját figyelve leküzdöttem a borzongásomat a sebek látványától.

Ugyanílyen bizarr dolognak éreztem, amikor középiskolás lányok intim üzeneteket adtak. Zavartan ráztam meg a fejem.

Többször szóba került már az ösztön. Az ösztön a tudatalatti késztető ereje. Egy emlőst tudatalattija részben az ön, részben a fajfenntartást biztosító cselekedetekre sarkallja. Minél nagyobb a fenyegetettség érzete (Éhség, szomjúság, veszélyhelyzet.) annál nagyobb mértékben. A csoporton belüli hierarchia harcokat mögött is ezek a késztetések váltják ki. A párási ösztön akkor működik, ha előbbieket nem jelentenek erős gátlást. Pl. Erős éhség, domináns hím támadása.) A főemlősöknél már bonyolódik a helyzet, a társas kapcsolatok egyre árnyaltabbakká válnak. A domináns hímnél már bizonyos „politikai magatartást” is megfigyelhetünk. Megfenyíti ugyan az alatta lévőket, de utána kedveskedéssel él, hogy megtartsa őket támogatóként. A homo sapiens a társadalmi fejlődés során egyre bonyolultabb, egyre átláthatatlanabb helyzetekbe került, ösztönvilága letért az egységes fejlődés útjáról. Egy analógiával élve: „Egészséges” ösztönvilágú emberre az jellemző, mint egy hegyi tóra, amelynek jónéhány kifolyója van. Gyülemelő energiái az ön és fajfenntartás sok csatornáján távozhatnak. Dolgozik kötelességből és szórakozásból, hobbijainak él, sportol, közösségekbe jár stb. Néhány kifolyót gátlások tiltanak, érez ugyan enyhe vágyakat, de erkölcsi vagy praktikus megfontolásokból nem enged nekik. Minél kevesebb ez a csatorna, annál nagyobb erővel árad a víz a megmaradókon. Végletes munkamániák, élvetegség, hatalomvágy, stb. Ha csak egyetlen csatorna marad, az már a totális pszichózis.

összefoglalva: ösztönkésztetéseink – valamit csinálni kéne – igencsak rászorúlnak tudatunk kontrolljára.

Gimnazista koromban is volt egy bizarr élményem. Még felsősként egyszer hazafelé jövet beszélgető nők mellett vezetett az utam. mellettük egy láthatóan fogyatékos értelmű lány álldogált. Amikor melljük értem, elindult felém. Rutinosan visszarántották. Néhány év múlva már kevésbé tűnt fogyatékosnak, üzengetni kezdett nekem, kihívott a bálból, ő nem mert bejönni, szeretett volna „velem járni.” Elhárítottam. Amikor engem is nagyon megragadott, egy számomra nyilván elérhetetlen idősebb nő látványa, erre gondoltam, ő nyilván ugyanezt érezné velem szemben. Nem kezdeményeztem.

Nőiség – férfiúság.

Renoir: Szeretem a nőket. A nők semmiben sem kételkednek. Ha velük vagy, a világ hihetetlenül egyszerű. Mindent a maga helyére tesznek, valódi jelentősége szerint osztályoznak. Igen jól tudják, hogy az ő nagymosásuk van olyan fontos, mint a német császárság megalapítása. Nők között biztonságos az élet.

Egy kis parafrázis: Szeretem a kertészeket. Semmiben sem kételkednek. Ha velük vagy, a világ hihetetlenül egyszerű. Mindent a maga helyére tesznek, valódi jelentősége szerint osztályoznak. Igen jól tudják, hogy az ő ojtásuk van olyan fontos, mint a német császárság megalapítása. Mellettük biztonságos az élet.

A nőiesség, férfiasság módjairól köteteket lehetne írni, itt eltekintek a túlzott részletezéstől.

Középiskolás éveim alatt minden lányban, minden nőben éreztem valami új ízt, illatot, néha csak egy hajszál választotta el a kellemetlentől. Főiskolás koromban már inkább egy nőben fedeztem mindenféle ízeket. Egy felsőbb évfolyamos „komoly” lány, egy gyógyszerészhallgató, egy zenei főiskolás lány, egy modell szépségű csoporttárs. Néhány kezdődő kapcsolatot elhárítottam. Nem éltem a lehetőséggel. Volt két fura kapcsolatom is, kizárólag egy-egy alkalmi szexről szólt. Aztán jött az a „villámcsapásszerű szerelem”. **Abban valamennyien megegyeztek, hogy valamiben „fölöttem álltak.”**

Középiskola

„Tudati fejlődés”.

Egyik oldalon volt ugye a romantika nagy szabadságvágya. Verne, Jókai, Petőfi. Móricz Zsigmond maró, Móra Ferenc szelíd rendszerkritikája. Ady, József Attila. Igen, forradalomnak kellett jönnie. Csak hát ami történt, az nem a forradalmak ígértét teljesítette ki. ....

Hová menjek továbbtanulni?

Adott egy kissé elkényeztetett, ámde kemény fizikai, és átlagos szellemi, közösségi próbatételeket is hol kiálló, hol elkerülő, hol kudarcot valló, töredékes tudásai okán időnként kissé túlértékelt, enyhén nonkonform falusi gimnazista, aki közepes eredménnyel tanul ugyan – él, bulizik, lézeng, olvasgat össze-vissza, sokat nevet, sokat szenved...) ¹³ majd csak az utolsó fél évben fekszik neki a tanulásnak, kell az a jeles érettségi ¹⁴ - de versei, elbeszélései megjelentek már egy-két lapban, érmekeket is kapott rájuk a diákköltők találkozóin. ¹⁵ "Akárki meglátja újságíró lesz belőle!". Ehhez előbb valamiféle diplomát kell szerezni, aztán beállni gyakornokoskodni egy laphoz, majd jöhet a két éves "újságíró iskola".

Egy újságíró jártas az élet anyagi és szellemi tartományaiban. (Előbbivel nincs nagy baj, kertész faluban, öt vasas szakmával rendelkező, kertészkedő apa mellett felnőve, három éven át asztalosságot is tanulva a gimnáziumban, plusz az asztalos unokatestvér, nem idegen tőlem sem a kert, sem a gépműhely, bár – bal kézzel jobbra átszoktatott gyerekként - nem vagyok a legügyesebb. ¹⁶ A szellem dolgában egyelőre ugyan meglehetősen töredékes a tudásom, de reménykedem benne, hogy majd csak összeáll valami kerekbb egészé.) Petőfi, Ady reinkarnációjaként: megírja az igazságot. Már amelyik megírja. Mert olyan kevesen vannak, akik el merik mondani, hogy nem ezt a világot akartuk. (Szüleim kissé naiv, hol balról, hol a polgári demokrácia felől jövő kritikusai a rendszernek.)

Legkézenfekvőbb nyilván a magyar-történelem szak lenne az egyetemen. Történelmet szeretek olvasni, az irodalomtörténetnek is nekifeküdhetnék, de a nyelvtani definíciókhoz nincs semmiféle vonzódásom. Az sem tűnik túl csábítónak, hogy öt éven át olvassak mindenféle irodalmakat. Az irodalom nekem most hippis mázzal szelídített beatnik szövegelést jelent, "mit érdekel engem maga". (Vesd össze még: "Nem akartam megismerni az életet, azt akartam, az élet ismerjen meg engem." ¹⁷)

A felvételtől is félek. Kevés lesz ott, ami az érettségim még elmegy. Szerencsére másodikban jött egy megszállott biológiatanár, aki eléggé hagyományos eszközökkel, de meglehetősen jó hatásfokkal szuggerálta a felvételizőkbe az anyagot. ¹⁸ Próbálkozzunk meg hát egy biológia-rajz szakkal a tanárképző főiskolán! A rajzhoz ugyan nem sokat értek, soha nem voltam szakember kezében, östehetség meg aztán végképp nem vagyok (Indiánokat rajzolgatok, mint annyi más serdülő.), de hát egy csendéletet, meg egy portrét majd csak összehozok valahogy. Egy néhány évvel idősebb hasonszőrű autodidakta megmutatja a szén, az olajfesték kezelését, készülgetek, rajzolgatok. Klasszikus naiv munkák.

A felvételin felrajzszögezem a papírt, matatok, várom, mihez kezdenek a többiek, elhűlve látom a lendületesen felrakott tömegvázlatokból fokozatosan kibontakozó munkákat.

¹³ „Az volt benned a legjobb, hogy mindig vidám voltál!” „Szép volt a mosolyod!” – mondja É. az érettségi találkozón. Szép lehetett persze Guevara mosolya is.

¹⁴ Folyamatos kettes-hármas matematika jegyek után, fél év kemény tanulást követően, ötösre megírt írásbeli. „Fene egye meg, hamarabb is elkezdhettem volna, meg persze a németet, magyar-történelmet is. Na, majd a főiskolán!”

¹⁵ Sárvárott ef Zámbo István edvinista kiáltványából idézget, Bari Károly épp ellenkezőleg, a mindennapi élet apró kis képeiből kiindulva vázol borzongató erejű korképeket. Mindkét lehetőség lenyűgöz. valahogy a nyomukba kellene szegődni. Gácsér Feri bosszankodva csóválja a fejét. „Ha ezek a szerkesztők ismernének, nem közölnék az írásaidat!” Hát, igen, gondolom. vagy fel kell nőnöm a szövegeimhez, vagy abbahagyni az egészet. Kár, hogy csak futó gondolat volt a „felnövekvés.”

¹⁶ Ma már a Google és a Youtube segítségével, csak idő kérdése, mit mernek elvállalni házilagos kivitelezésre a hasonló alapműveltségűek.

¹⁷ Karinthy Frigyes: Találkozás egy fiatalemberrel. Karinthy Frigyes Összegyűjtött művei. Jelbeszéd. <http://mek.oszk.hu/06900/06980/06980.htm>

¹⁸ Kovács tanár úr övegesi lendülettel adta elő az új anyagot az óra első felében, aztán rögtön nekikezdett a bevésésnek. Ha hiszik, ha nem - kórusban skandáltatta velünk a definíciókat. Stafétában is mondtuk a szöveget, előszedett minden sok százados trükköt. " Nézzék! Maguk otthon úgysem tanulnak egy sort sem. Muszáj itt a fejükbe vernem." A felvételre készülőknek ingyen adott különórát. „Harmadikos tankönyv, 64.o. képe? Lábjegyzet szövege?”)

Hiperrealizmustól analitikus kubizmusig terjed a skála. Nincs mit tenni, meg kell próbálnom leutánozni ez utóbbi stílust. A felügyelő negyedéves lány kicsit besegít. Lendületes vonalakat húz. Én is gyorsítom a kezem. Amikor Milánkovics Milán meglátja a végeredményt, ellentmondást nem tűrően jelenti ki: "Fel vagy véve!" Én ugyan nem vagyok ebben olyan biztos, mivel azonban a biológia tesztet maximális pontszámmal írom meg, valahogy vékonyan becsusszanok a biológia-rajz szakra. Az sem kizárt, hogy valami rokoni telefon segített be.

„No, akkor majd Szegeden folytatódik a szelíd szalon hippibeatnik életmód¹⁹, talán ott is járok atlétaedzésre, táncolok Rolling Stons, Zeppelin zenére, írok verseket, mellette meg nyilván tanulgatok is, ahogy eddig. Előtte persze katona leszek, a kor szokásai szerint. Tizenegy hónap. Hát, jó, esünk át rajta. A beatnikes-hippis sodródás, szertelenség helyett egy ideig inkább az atléta - favágó teherbíróképességét és fegyelmezettségét kell szállítanom.” Mindezt egy erőszak szervezetben. Erről a világról is vannak persze már információim, de hogy belülről milyen lesz, azt nem tudom. Nem örülök neki, de nem is tölt el rémülettel.

Katonaság

Előfelvételis szolgálat. Kissé gondterhelten készülődtem. Már ismertem a munkáltató szervezeteket, nyári munkás voltam a Mezőkernél, MÁV-nál, bentlakó munkás az építőtáborban, ezeket sem szerettem volna megismételni 11 hónapon át, de a katonaságról még rosszabb történetek járták. Nem emlékszem, apámtól kaptam-e valami eligazítást. Nem voltak különösebb félelmeim. Nem gondolkodtam, milyen lesz. Elkönyveltem, hogy a beatnikes-hippis sodródás, szertelenség helyett egy ideig inkább az atléta - favágó teherbíróképességét és fegyelmezettségét kell szállítanom. Mindezt egy erőszak-szervezetben. Nem örültem neki, de nem is töltött el rémülettel.

A kiegészítő parancsnokságon valamelyik résztvevő valami mentesség után tudakozódott. A parancsnok tárgyyszerűen válaszolt, a fiú csak feszegette.

-Higgye el, a Magyar Néphadsereg nem követ el törvénysértést! – keményedett fel a tiszt hangja. Megszokta már ezeket a kósza, egyszázbélű, lila ködben élő kis entellektüeleket, majd odabent helyre teszik őket. Némelyikük beleroppan, belerokkan, kalkulált veszteség. Lélekben persze a fiúval éreztem együtt, de praktikusnak azt éreztem, ha elfogadom a hadsereg törvényeit. A vonaton egy fiatal tiszthelyettes a kíséronk. Teljesen civil stílusban beszélgetünk.

Kalocsa, harckocsiezred. A kulturált mérnöktiszt vezényelte, leendő műegyetemista-tanárképzős hallgatókból álló utász szakasz (plusz komolyzenész szolgálatvezető főtörzs) kímélő jellegű tizenegy hónapja nélkülözi a rém-élményeket.

---

¹⁹ Vadság és szelídség, szellemi emelkedettség, finomság és tahóság eseti keveréke. Legdurvább eleme az időnként magamra kapott frakk, keménykalap, sétatálca, szerintem még innen van a bohóckodás tűréshatárán. Aztán a sok futás. Amikor először szeretnék hamarabb ott lenni valahol, kicsit eltűnődöm. Innen van még az eszelősség határán, ha átfutok a városon? Úgy döntök, igen. Végül is jó kiegészítő edzés. Rákapok a középtávfutó tempójú közlekedésre. Néha még harminc fölé is futok az utcán.

A legdrasztikusabb változás a civil élethez képest egy eléggé hihetetlen szabály volt.

"Katonák!"-hangzott el a felsorakozott előfelvételsek előtt. „Itt a harckocsivezetők közt sok az egyszerű falusi traktoros gyerek, és persze jó néhányuk cigány származású. Az a maguk intelligenciáján múlik, hogyan értenek szót velük. Azt viszont tudomásul kell venniük, hogy a hadseregben a katona származása nem kerülhet szóba, itt csak az emberi értékek számítanak." És ez a szabály azon kevesek közül való volt, ami **tényleg működött**. Tizenegy hónapos szolgálatom alatt egyszer sem hallottam senkit sem parasztozni, sem cigányozni.²⁰ Leszereléskor a katonák egy része bizony szomorúan adta le felszerelését. **Annak ugyan örült, hogy a monoton szolgálat-karbantartás helyett visszatérhet korábbi barátaihoz, de azt is tudta, hogy miféle komfort és megbecsültségi zuhanás vár rá.**

Utolsó éves vegyvédelmis katonai főiskolás volt a szakaszparancsnokunk. (Ez volt az ő gyakorló hónapja.)

„Fiúk! Az a legegyszerűbb, ha most tizenegy hónapig katonásdit játszanak.” Ez a játék néha persze vér komoly lesz. (Robbanó töltetek szerelése.) **Kisportolt volt, művelt, jó pedagógiai érzékű. Szerette a mesterségét, és meg tudta mutatni legszebb oldalait. (Kúszni négy métert kúsztunk. „Na, megy ez, akkor üljünk le az árnyékba beszélgetni. Lövészárok ásás, díszmenet, akadálypálya hasonlóképp az épp elégségesre minimalizálva.)**

Az első napokban hat jól nevelt, rendes, szolgálatkész fiút kellett vezetnie. Szép nyugodtan teltek az órák. Ezt és ezt, így és így. Aztán az egyik nap elfelejtettem borotválkozni.

-Katona, maga nem borotválkozott!

- Jelentem bajuszt növesztek! (Ez engedélyezett volt.)

-És alul?

-Körbajusz lesz!

---

²⁰ Mindehhez persze tudni kell, hogy a bevonuló fiatalokat az akkor megszokottnál jobb körülmények fogadták, állandó melegvizet fürdési lehetőség, nyáron uszoda, zártláncú belső tv hálózat, és kalocsai mintákkal díszített falak. A politikai propaganda ugyan működött, valami festett kulisszaként, de az alegység parancsnokok többsége tett bizonyos elhárító gesztusokat. „Igen, a hadsereget szerettük!”-mondja majd később a roma Nagy Gusztó, gyermekkori játszótárs, későbbi barát, középiskolai tanár.)

- Ahá, maga a nagy fasz!- Derült fel az arca. Helyére került minden. Erre készült. Szereti a szakmáját, de vannak fenntartásai a kiképzési, vezetési módszerekkel szemben. „Miért áll két ór a laktanya kapujában? – Hogy egy kis logika be ne szökjön!” Nyilván az alárendeltjeinek is lesznek. Ellenszegülnek, ő majd jelzi, hogy van benne valami, de az egyetlen, amit tehetnek, hogy tréfára fogják. Megindul egy játék, kis zrikálások, étellel telik meg a kapcsolat.

A tisztikar megosztott. Vannak a primitív „első generációs” „szocpol” öreg tisztek („Eltársak ez a „gladiátor” csak úgy „oncsa” a meleget!”), a vagány, civilben farmert hordó fiatalok, és néhány, láthatóan régi, magasabb társasági műveltséggel rendelkező tiszt. („Tisztában vagyok „Ha én ajtó volnék... akkor lennék boldog, ha mindenki eljött.” Dehogy jöjjön be mindenki az ajtómon. vele fiatalurak, hogy önöket nem vonzza különösebben a katonai világ, de higgyék el, ha valaki igazán kitanulja, ennek is megvan a maga szépsége.” Mi akkor kicsit „szalonkatonáknak” érezzük magunkat, a két éven át szolgálókhoz képest, aztán, amikor később egy biciklitúrán a csoporttal teszünk egy laktanya látogatást, a vendéglátó őrnagy elárulja: „Olyan jól kiképezhető katonáink azóta sem voltak. Nagyon szerettük az előfelvételseket.”

A szakasz egyik fele leendő mérnök, másik fele leendő tanár. Van mit tanulnom tőlük viselkedéskultúrában, gondolkodásmódban. Itt találkozok először magyarnótát éneklő középiskolás korúakkal. A faluban mindig idősebbeket hallottam nótázni, valamiféle kulturális szakadék túlsó partjáról. Nézem az arcukat, ugyanaz az elvagyódás mint az enyémen, csak nem a popszövegek világába. Amint ezek, úgy azok is eléggé semmitmondóak, néha kifejezetten zavaróak.²¹ Már nem érzek magunk közt szakadékot, csak egy kis sekély árkot. Velük énekelek. A hivatásos nótáénekesek patetikus előadásmódja persze viszolyogtató, de amikor ugyanezeket a nótákat fiatal, vélhetően komolyzenész énekesek adják elő, már élvezhetőnek találom őket. Később bővül a zenei elfogadásom köre. Zsoltárok, templomi énekek, sanzonok, a könnyű műfaj alfajai. Kicsit hasonló ahhoz, mint ahogy az avart felkotorva mindenféle növény és állatfajok kerülnek elé. Egyik kissé riasztó, másik kissé viszolyogtató, de mindegyiknek meg van a funkciója az életközösségben.

Az első hetekben én vagyok a szakasz atlétája, de aztán megérkezik két miskolci pótfelvételis fiú, akik serdülő válogatottak. Kijárnak edzeni a

---

²¹ „Ha én rózsza volnék” Persze, remek, mindaddig míg: ha én ajtó volnék... bárkit beengednék.” Dehogy engednék be bárkit!

városi atlétikai szakosztályba. Látom, hogy nem tudom hozni a szintjüket. Nem járok ki. Focizgatunk, néha lemegyek a konditerembe. Tízegynéhány kilóval nehezebben szerelek le.)

Van aztán még néhány tanulnivaló, amibe persze már másutt is belekóstolhattunk, de itt nagyobb a tétje.

Konyhaszolgálaton vagyok. Ki kell mosnom a nagy elektromos üstöket. Kimosom. A legkisebben csak vizet szoktak forralni. Most üres, a falán vastag vízkő réteg. Ez ugye csökkenti a hatékonyságot. Ha zárva lenne a rendszer, robbanást is okozhatna. Na, jó, itt nem fog, de azért csak le kéne szedni. Elkezdem lekaparni. „Hát milyen ember maga?” – néz rám döbbenet az őrmester? Ő is tudja, amit én, de egyszerűbb lesz két évvel hamarabb venni egy új üstöt, mint havonta vízkövet oldani. Rendszer érdek-kontra egyéni érdekek. Ha nem veszít túl sokat a rendszer, had veszítsen rajta. „Hagyd a fenébe, ne kínlódj, nem a te dolgod!” Persze ha túl nagy a tét, akkor más a helyzet. Hogy hol a tét-határ, azt embere, helyzete válogatja. Nem kimondottan rendszerspecifikus, de kissé erősebb a kontraszt, ha az önmagát közösséginek tételező társadalomban tapasztaljuk.²² Később majd a tanári szobában is meg fogom tapasztalni.²³

Másik a szabályok fontossága. **Vannak vasszabályok. A raktárban fel van festve a közlekedési utak széle. Az útra nem lóghat ki semmi. Logikus, érthető, ha elmegy az áram, és a vészvilágításban kell kirohanni a robbanószeres ládákkal, áteshetünk rajta. És vannak a klasszikus, értelmetlen, függésben tartó szabályok. Ha a katona egy tiszthez közeledik, az utolsó három lépést díszlépésként kell kivágnia. „Főhadnagy elvtárs, x. y. honvéd jelentkezem, kérek engedélyt, stb.” Eredeti értelme nyilván az volt, hogy a katona „szedje össze magát”, koncentráljon a lényegre, jelezze, hogy ő egy magasabb tudású valaki elé járuló alávetett, stb. Közben azonban a viszony kissé megváltozott, a felek közelebb kerültek egymáshoz. Tudják, hogy kölcsönösen könnyíthetik, vagy nehezíthetik egymás dolgát, a három kemény lépés három kissé erősebb toppanássá változott. Öreg katona saját felettesének utóbbit is csak akkor vágja ki, ha mások is jelen vannak. Már, ha olyan köztük a viszony. Ha olyan a viszonyuk a lazább szabályokhoz. És ez bizony rendszer sajátosság.**

---

²² Ajánlott irodalom: Nepp József: Gusztáv és az ügyeskedés.

<https://www.youtube.com/watch?v=nmt4xDNaceA> Valahol majd ki kell térni miért hiányzik a Gusztáv sorozat az erkölcsstan anyagából.

²³ Hihetetlen, hogy felnőtt emberek hogy áskálódnak egymás ellen, akadályozzák egymás munkáját és kapaszkodnak felfelé, miközben nem törődnek azzal, hogy milyen károkat hagynak maguk után. **Martin Jánosné** Egy tanárjelölt levelei http://www.tani-tani.info/egy_tanarjelolt_levelei

Esterházyánál –a kivihetőnél nagyobb címletű pénzt lát a vámos. „Máskor majd ügyeljen a címletre is!” „Ez volt az a pillanat, amikor visszavonhatatlanul fölfedeztem magamban a félelmet. ... félni nem lehet alkalomszerűen, félni csak örökké lehet. Így lesz. Igen, nem telt be a pohár, újabb, s újabb sérüléseket fogok elszenvedni. És nem vesztettem el a tűrőképességemet, sebezhető vagyok. Nem veszttem el, de minden pillanatban elveszhetek. A vonaton utazom. Nem vagyok halott. Hanem, mint a vadállat, fürkészve figyelek.”²⁴

Mondhatnánk, ez nem rendszer jellegzetesség, minden társadalomban, minden közösségben szükség van bizonyos óvatosságra. Inkább csak a retorziók jellege, mértéke különbözik egymástól a polgári világban és a diktatúrában.

A laktanyában beszélt nyelvben vannak érdekes új elemek. Egyrészt a hivatalos szófordulatok, másrészt ezek ironikus használata.

Figyelek, tanulok, többnyire okosan, néha hülyén viselkedek. Amikor a szomszéd szakasz kiképzője ki akarja nevezni a szakaszvezetőt, engem kérdez meg, jó lesz-e az illető.

Az első hónapok után kezd unalmassá válni az egész. A körletbeli beszélgetések, az őrszolgálat. Három menekülési út van. A foci pályára, a lőtér – nem lösszel gyakorlunk. Egy csuklós szerkezet merevíti ki a fegyvert, mellette távcső, látni, hova lőttünk – és a könyvtár. Találok egy teológiai munkát az akaratszabadságról. Na, ezt otthon biztosan nem fogom elolvasni. Belekezek. Eleinte nehezen megy, aztán már érdekesnek találom.

A rendszernek való megfelelés utolsó próbája a tiszti vizsga. A jól megfelelték tiszti rangot kapnak, a többiek tiszthelyettesít. Az a hír járja, hogy aki csak tiszthelyettesi rendfokozatot szerez, ritkábban hívják be tartalékos szolgálatra. No, de kitanultunk valamit a katonamesterség alapjaiból. Miért ne aratnánk apró sikereket a vizsgáztatók előtt. Miért ne büszkélkednénk a tartalékos tiszti csillagokkal. Kettéválik a szakasz. Egyik fele úgy dönt, hogy jámboran megadja magát a helyzetnek. Másik fele udvariasan elhárítja magától a dolgot. Én is hárítok, noha végül is „kvalifikált katonaként”, egy (szárazföldi) deszant ezred tisztjeként, tiszthelyetteseként szerelünk le. Később majd lehet poénkodni: „Szávai István obsitos deszant őrmester. Kérlek szépen Czinege seregében szolgáltam, Sántha Béla ezerébe voltam beosztva Stier kapitány parancsnoksága alá.”) Egyszer bejön a főiskolai kollégiumba egy katonatiszt. „Fiúk, hiányzik egy kollégánk, eljönne valaki kisegíteni bennünket egy járőrversenyen?” Megyek.

- Azimuttal kell tájékozódni!”
- Hozott valaki azimutot? Nevetnek, hogy milyen vicces vagyok. Ekkor jön vissza, hogy az azimut egy módszer, a tájékozódási pontok közötti irányszöveget mutatja. Revolverrel még nem lőttem, kérdezem emelve vagy süllyesztve célozzak. Emelve. Helyt állok. Később a több hetes behívókat megúszom. Először egy kezdődő tüdőgyulladás, később pedig már a két gyerek ment ki.

---

24 Egy történet. Kertész Imre: Jegyzőkönyv - Esterházy Péter: Élet és irodalom. Magvető, 1993.

Érdekes módon akkor nem merült fel bennem a lövész gyakorlatokon, hogy jelképesen ugyan, de embert ölünk. Először akkor hatott rám, gyomorszorító erővel, amikor a Wolfstein számítógépes játékban meghallottam a lelőtt fasiszta katona halálhörgését: „Mutti!” Be is fejeztem a játszadozást, amint élve végig tudtam menni a szobákon.

Főiskola

A tanárképző főiskola (**Egyelőre átfedések vannak a Vázlatok az iskoláról hasonló fejezetével.**)

A kollégiumban tizenkét ágyas szobában kapok helyet. **Van valami katonai körlet szaga. A felsőbb évesek beavatnak: néhány éve még tényleg olyasmi volt, vaságyakkal, erélyes szobaparancsnokkal. „Mikor Cicus kiengedte a hangját, nem volt kecmec!” Most már „demokrácia” van. A vaságyak helyébe meg épp most érkeztek meg az új heverők.**

És tényleg volt némi demokrácia. A diáktanács osztotta a segélyeket, intézte a fegyelmi ügyeket. Elvileg tíz után kapuzárás lett volna, de ez csak azt jelentette, hogy ilyenkor már illetett adni valami kis kapupénzt az előcsoszogó portásnak. A tanulószobákban valóban tanulhatott, aki akart, a kisházakban pedig szerelmeskedhettek a párok, bár erre más helyek is akadtak. (Tornaterem, gyakorló iskolai osztálytermek.)

Nyitnám fel az ágyneműtartót, hát nincs helyére csavarozva a felnyitó szerkezet. Ott van szépen, gyári csomagolásban, a tartóban. Kérek egy csavarhúzó, behajtom a csavarokat, meg persze akkor már az egész szobáét. Jönnek a szomszéd szobából: nem csinálnád meg a mienket is egy sörért? Estig beszerelem az összes ágyat, a felsőbb szinteken a lányok azt hiszik, hogy valami alkalmazott a zöld katonadzsekiben szorgoskodó, foghíjas fiatalember. Rajtam ragad a "mester" megszólítás. A sörök mértéktartó fogyasztgatása közben néhány nap alatt az egész kollégiummal megismerkedem. **(Azaz a technikai szaktudás, nyitottság, kíváncsiság, szociális kapcsolatrendszerre konvertálódott.)**

Máli Vidoszavával (Negyedéves orosz - magyar szakos, igazából Málity lenne a neve, de ezt már valahogy túlzásnak érzi.) kísétálunk a Maros torkolatához, közben bevezet a főiskolás lét rejtelseibe. Babits Éva a terveimről faggat. Szenvelgek valamit, hogy ugye milyen nehéz itt boldogulni. Rám néz szúrós szemmel:

- Tehetséges vagy festőnek?
- Nem hiszem.
- Hát akkor? Akkor valahol máshol kell keresned magadat!

A szúrós tekintetet nőies részvét és biztatás szelídíti. "Komolyabb dolgok is vannak itt barátom, mint az a néhány lila folt a vásznon." **(Éva is szép pályát futott be!²⁵)**

A berendezkedés napjai után kezdődnek az órák.

Megismerkedünk a tanszékekkel is, ahány, annyiféle világ. Akik sikertelen egyetemi felvételi után landoltak itt „vidéken”, budapesti „magas értelmiségi” családból, valószínűleg másképp élik meg az első órákat, nekem valóságos kulturális sokk. Értelmes, láthatóan művelt, nagy tudású tanárok tartanak előadásokat, vezetnek szemináriumokat, gyakorlatokat.

Vannak szükséges rosszként elkönyvelt jelentéktelen, periférikus tanszékek, amelyeknek persze amúgy fontos szerepük lenne, de megmaradnak a világnézeti klubok szintjén, vagy fogalmi leírogatásokba vesznek. (Lélektan, marxista - ez filozófia tanszéket jelentene - pedagógia.) És persze minden tanszéken akad néhány tisztelhető, vagy szerethető oktató, ha

mindkettő, az már azért kissé renitens jelenség. Farkas Katalin²⁶, Szathmári Gyöngyi jut hirtelen eszembe. Érdekes módon nem emlékszem egyetlen esetre sem, amikor ezek a szerethető, vagy/ és tisztelhető tanárok véleményt mondtak volna doktriner kollégáikról. Legfeljebb finom, elnéző mosolyok, vagy résztvevő gesztusok rémlenek fel.

Gimnazista koromban a malom biliárdtermében már áttekintettem a Marxtól Maó Ce Tungon át a legbrutálisabb brossúrákig húzódó ideológiai szövegvilágot. Ezeket a tanszékeket valamiféle kulturáltabb ideológiai műhelyeknek tartottam.

Az állattan, a növénytan és a rajz tanszék már komolyabb hely.

Az állattan tanszék egy kis sziget a főiskolán belül. "Kemény hely". A tanszékvezetőről mindenki nagy elismeréssel nyilatkozik: Szentgyörgyi Albert munkatársa volt, majd lehalkított hangon hozzáteszik: ötvenhatig egyetemi tanár, utána bukott le ide! Megyeri János valóban professzoros jelenség. Előadásai lendületesek, nagy ívűek, érezzük: biztos ura szakterületének. Ez persze a tanszék valamennyi tanáráról elmondható. A hallgatók körében szaktudásukat olyan elismerés övezi, ami még az oktatók egymáshoz méricskélését sem teszi lehetővé. **Eljut ugyan hozzánk, hogy a szegedi tudományos élet bizonyos szereplői jóval kevesebbre tartják tanárainkat, de ezen a terepen járatlanok vagyunk.**

Többségük klasszikus katedra pedagógus, „leadja az anyagot, vizsgáztat belőle, de nincs különösebb lelki kapcsolata a diákokkal. Néhány tanár (Egykori hallgatók elbeszéléseiből hirtelen dr. Sipos Sándorné dr. Kedves Éva, Kóbor János, jut eszembe a kémia tanszékről.) viszont igazi klasszikus mentorként viselkedett ha kétségekkel küzdő hallgatót látott. Más tanárok konfliktushelyzetekben egy-egy apró megjegyzéssel, tanácsal segítettek. (Magyar Levente, Lelkes István, Farkas Katalin, Vidács Ferenc és még sokan mások. Nem tudhatom persze, más hallgatók nem emlékeznek-e rájuk elhivatott mentorként.) A tanszéki múzeumban preparátumok ezrei. Amikor a tárlók közt sétálgatva tanulom a fajok latin neveit, rendszertani besorolásukat, mintha gyermekkori olvasmányaim világa elevenedne meg. Mintha Nemo kapitány házi múzeumában járnék. Magukra valamit adó tanárok az ország túlsó végéből is szerveznek egy-egy tanulmányi kirándulást Szegedre, hogy megmutathassák a „Múzeumot”. „Látjátok, itt tanultam!” A múzeummal szemben Kovács Úr, a tanszéki asszisztens kis szobája. Egy jól felszerelt preparátor műhely.

A növényteni tanszék már nem bír ilyen megkérdőjelezhetetlen tekintéllyel, de Kamarás tanár úr növény és gombaismerete állja a próbát, na meg hát a növényeké annyira semleges ország, hogy nem gerjeszthet különösebb értékvitákat. **(Akkor még meglehetősen kevés volt a szelíd zöld aktivista, aki ölni tudott volna az algákért. Nem feszültek egymásnak a humán és poszthumán zöldek.) A biológia tanszékek a reáliák terei.**

A rajz tanszék egészen más világ. Én beilleszkedni kívánó alázattal jelenek meg az első órán, mert a katonaságnál - Váradi Iván néhány leckéje után már láttam, mennyire el vagyok maradva a többiek mögött. Azt hiszem egyetlen voltam az elsősök között, aki nem kapott semmiféle módszeres felkészítést. Az első órákon szerencsémre ugyanaz történik, mint minden eddigi iskolaváltásnál. Na, akkor kezdjük az alapoknál. Eltérő tónusú lapok szénrajza, mértani test tanulmányok, drapéria. **A szakközepesek bosszankodnak de beletörődnek, elfogadják a helyzetet, legjobbjaiik igyekeznek szintet lépni, leendő képzőművészi pályájuk alapozásához látnak.**²⁷ „Micsoda világtól elvonult emberek!”- csóválja a fejét mosolyogva

²⁶ Később az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet főigazgatója lett. A rendszerváltás után, a Magyar Tehetség gondozó Társaság kurátoraként adott egy kis anyagi támogatást a Metszőkörnek, vagy nekem, sajnos nem találom a nyomát.

²⁷ A folyosón tanúja vagyok ahogyan egy műgyetemről átjött elsőéves felháborodottan utasítja el ezt az újrakezdést! „Először mutassa meg a natúrán!” – mondja egyik tanár úr a másiknak, miután a fiatal ember elviharzott.

Szalay Jóska, amikor a múzeumban tíz perces eligazítást kapunk a kézikocsi használatáról. Hasonló kedves megértéssel viszonyulhat a kortárs művészet közép és alsó mezőiben alkotó tanárokhoz. Nem tudom, mi volt az oka ennek az „előlről kezdésnek”? A tanárok restsége? Vagy a képzőművészeti szakközepesek lehettek kisebbségben? A többiek iskolázottsága inkább csak foltszerű volt? Nekem nagyon jól jön ez a lassúdad kezdés, néhány hónap alatt - nem kevés gyakorlás árán - felérek a középmezőny végére (Ezt a felzárkózást sajnos minden új témakörnél meg kell tenni. Már egész jól tudok modellálni, de egy ellipszisnek a közepére teszem a belső ellipszisé. Napokon át festegetem a kezemet, igyekezve valami Charden-i minőség felé. Váradi Iván megdicsér. Nem az eredmény miatt, hanem mert megpróbáltam, hisz a bemutatáshoz elég lett volna egy posztimpresszionista sablon is.) Menni fog ez, megszerzem a diplomát, aztán jöhet a "vitézi élet". Harc - tollal a kézben - az "igazságért", egy másféle életért, mint amiben élünk. (Hogy ez minémű lenne, arról egyelőre fogalmam sincs.) Didaktikailag komoly hozadéka van, hogy átlagos rajzkészséggel indulok a nulláról, hisz így saját élményeim vannak arról, amit majd a tanítványaimnak is meg kell élniük. Gergő fiam, tehetséges matematikus lévén, eleinte nem nagyon tud másoknak segíteni, mert nem érti, mit nem lehet érteni a feladaton.

A képzőművészethez tevőlegesen ugyan nem sokat értek, de látni azért látok. A falakon lógó tablók minta tanulmányai, a negyedévesek beadásai fáradt, szürke, másodrendű festői világról tanúskodnak. A szakközepesek mondják is: a négy év alatt bizony kissé visszaestek. Majd ha kikerülnek, megint elkezdik a kemény munkát. (Néhányan (Pl.: Sinkó István, Eszik Alajos, Dréher János) jelentős kortárs művészek lesznek, mások a közép/ kis mesterek, vagy a tisztos vidéki festegető, kiállítgató, táborokba összejáró „művésztanárok” - sorát gazdagítják, és persze lesz aki a piacra termel.)

Aztán kissé korrigálnom kell ezt a korai ítéletet. A tanszékvezető - Vinkler László - korrekt, jól felkészült, szabad szellemű festő. A tanárok többsége polgári kultúrát-toleranciát sugárzó művészember, akikkel emberi, művészeti kapcsolatok alakulhattak, és akikért bizony igencsak irigyelték a rajz szakos hallgatókat²⁸. Van egy festészet tanár, akinek a munkái igencsak vásáriak.

Eljátszom a gondolattal, mi lett volna, ha első találkozásunkkor azt mondta volna? „Kedves leendő általános iskolai rajztanár kollégák. Saját festői gyakorlatom ugyan csak egy szűk rétege a létező gyakorlatoknak, mondjuk úgy, hogy egy piacképes, populáris posztimpresszionista stílus, azonban Önöket természetesen be fogom vezetni az összes létező gyakorlatba. Tervezett útvonalam ez és ez, aminek gazdagításához szívesen fogadom a javaslataikat.” Utólag is elképzelhetetlen.

A tanszék által alaposan megemésztett vizuális kultúra azonban megrekedt valahol az 1930-as éveknél.

---

²⁸ Csak egy kis adalék: „Tanár úr, igaza van. Én sajnos nem készültem fel a művészettörténet vizsgára. Olvasgattam én ugyan össze-vissza, de azt speciel nem tudom kik voltak a nyolcak. Most meg kellene bukjak, utóvizsgára megint nem tanulnék, végül valahogy csak átengedne, de nagyon rossz passzban vagyok. Nem becsületes, amit csinálok most, azt tudom, mert vagy eljárók az órákra, vagy felkészülök a vizsgára, de én most azt a pofátlanságot követem el, hogy kérek Öntől egy kettést, arra hogy később majd olvasok művészettörténetet. Persze kirúghat, de én nem fogok ide visszajönni, utóvizsgáztatni. Nagyon peremen van a víz a pohárban. (No, nem ilyen gördülékenyen, de valami ilyesmit dadoghattam zavartan. És persze nem tértem ki arra, miért nem jártam be az előadásokra. Én a művészet történetéből arra lettem volna kíváncsi, hogyan jelenik meg bennük a kor értékvilága, a kor emberének életmódja, és főképp, hogy mi a jelentősége ennek napjaink értékvilágának megértésében, de az első néhány órán, amire beültem, csak esztétikai, történeti ömlengéseket hallhattam.)Kaptam néhány életre szóló mondatot - így, idézőjel nélkül -Lelkes tanár úrtól, meg egy kettést.)

Én inkább verbális típus vagyok, közepszerű teljesítménnyel evickélem át az éveket, aminek persze később meg lett a maga haszna²⁹. Egyetlen sikeremet akkor arattam, amikor jobb kezem gipszbe kerülve, ballal rajzoltam meg az esedékes beadásokat. " Ezután csak bal kézzel rajzolj! - kiáltott fel Katalin. Persze, mert amit jobbal fél óra alatt összevágtam, azzal most nyolc órán át kínlódtam. (Ha alaposan végigcsinálom a Barcsayhoz, mint végcélhoz vezető stúdiumokat, ma nyilván jobban festek - rajzolok, de ezt az időt valahonnét el kellett volna venni. Akkor persze nem ebben gondolkodtam. Egyszerűen csak valamiféle szűkös munkaruhának éreztem a tanszék képkultúráját.)

A törekvő hallgatók mindenesetre megtanulhatnak korrektül rajzolni, festeni látvány után, impresszionista, expresszionista, cezannei, kubista, végül nonfiguratív képszerkesztést, vagy legalább megőrizték a szakközépben/magánúton szerzett tudásukat, és elvileg ennek tanítását is megtanulnák, hisz őket is tanítják rá, csak hogy ez a tanítás a különösen jó rajzkészségű, huszonéves fiatalok oktatását szolgáló módszertani eljárásokon alapul. Hogy érdektelen, rossz készségű kisgyerekekkel hogyan kell megtenni ugyanezt, az egyelőre rejtély.³⁰ A főiskolai oktatás felkészítette a hallgatókat arra, mit kezdjenek azzal a néhány gyerekkel, akik a hallgatókhoz hasonló beállítódásúak, hozzájuk hasonló életútra predesztináltak (Ez sem volt kis dolog, vesd össze: Mit adtak nekünk a rómaiak?³¹), de az osztályok zömének az órán inkább csak a lecsorgó információmorzsákkal megilletődötten babráló „vatta” szerepet szánt. („A többség sajnos nem tudott mit kezdeni a feladattal, de van néhány érdekes munka!³²”) Megfordulunk a kémia, testnevelés tanszékeken is, röpké kis bevezetések erejéig, csak később jövünk rá, milyen jó lett volna valami olyan gyakorlatra járnunk, ahol későbbi iskolai helyzetünket modellezve, valamennyi szak képviseltette volna magát valamiféle feladat megoldására. Néhány évfolyamtársunk egyébként ezeken az átjárásokon kedvet kap egy harmadik szak elvégzéséhez. Z. Misi, Sz. Bandi a rajz szakos diploma megszerzése után levelezőn elvégzi a testnevelés szakot, hogy valami „komolyabb” dolgot is művelhessen.

Az első évet hatan kezdjük a biológia-rajz szakon. (Jó lenne valamit azokról is tudni, akiknek nem sikerült a felvételi. Hányan váltak volna be a négy év során, és később a pályakezdekő?³³) Színes, sokoldalú egyéniségek, akik láthatóan máris magukkal tudnának

---

²⁹ Ha főiskolán tanítanék, mindenképp megtapasztaltatnám a hallgatókkal, milyen lehet komoly készséghiányokkal küszködve tanulni. Vannak rá játékos gyakorlatok. Próbáljon például valaki cukorkát szopogatva verset mondani. Lásd az Erdély Miklós - Maurer Dóra vezette „FAFEJ” csoport munkásságát.

³⁰ „Ahogyan a főiskolás éveimben tanultam a rajzolás, festést, úgy tanítottam a pályám kezdetén. ... öt nyolc év után eszméltem fel, hogy másról van szó 10-14 éves gyerekek tanításakor, mint a húsz év körüli hallgatókkal a pedagógus pályára való felkészítés idején. .. ekkor kezdtem sejteni, hogy mit is jelent rajzot tanítani.” Kovács Károly, A vizuálpedagógiai nevelés műhelyei. Hermann Ottó Múzeum, 1983.

Közhelynek számít ebben az időben, hogy a hogy a pedagógus úgy kerül a főiskoláról, egyetemről az iskolába, mint az a gépészmérnök, aki szilárdságtan, gépszerkezettan és hasonló tárgyak helyett az ipari forradalom történetét tanulta, különös tekintettel annak társadalomfilozófiai vonatkozásaira. Az amerikai kórház sorozatban a sebész első kérdése a kollégához: „Csináltad már?” Mert ha nem, akkor hívunk valakit, akit már felkészítettek erre a beavatkozásra. Igazgatóként nyilván azt várnánk el egy pályakezdő tanártól, hogy a főiskolán „csinálta már”, azaz van „művelti intelligenciája” szaktárgya módszertanában.

³¹ Monty Python: Brian élete. <https://www.youtube.com/watch?v=nhjrfKd4duk>

³² Egy kolléganő.

³³ Hány K Zsoltot tanácsolhattak el? Zsolt egy elit gimnáziumból érkezve maximális pontszámú földrajz felvételijére dacára sem juthatott be egyik főiskolánkra, mert a felvételi bizottságnak nem tetszett rajzainak stílusa. Nem a minőséggel volt baj, Zsolt jó rajzkészséggel rendelkezett, éveken át járt a Metszőkörbe, a felvételi előtt egy erősen konzervatív szemléletű felkészítő tanár alaposan beleverte az anatómiát, perspektívát. Valószínűleg épp ezt kifogásolták. Az senkit nem érdekelt hogy Zsolt színjátszókörbe járt, jó sportoló és elképesztően jól tud gyerekekkel bánni. " Nincs karaktere ezeknek a rajzoknak. Ez a gyerek a P. J. kreatúrája!" - jelenthették ki a

ragadni néhány gyereket a kultúra világába vezetett kutatóutakon. Komoly, érett gondolkodású korán felnőttek, és szürkébb kis figurák, akik szorgalmasan megtanulták - nagy sóhajok közepette - a felvételi tárgyakat, most kellene őket felcsiszolni, színesíteni, felkelteni igazi érdeklődésüket, lefejtetni róluk rossz szerepeiket. Megtanítani őket, hogyan kell kilépni védőállásaikból, bizonyos vérteteket azért magukon hagyva, hogyan kell irányt szabni a történéseknek, hogyan kell azokat mederben tartani.

Csemnitsky Zoli a legtehetségesebb rajzoló. Sikertelen a felvételi az Iparművészeti Főiskolára, eljön hát egy évre. Mégis a rajzolás közelében marad. Aztán nincs ereje keményen készülni az újabb felvételre, marad a főiskolán. A diploma megszerzése után tanít néhány évig, majd népművelősködik. Közben egyre komolyabban szobrászkodik, ma már Munkácsy díjas szabadúszó szobrász.

Helga apró, komoly, szelíd, nagyon céltudatos, értelmes sváb kislány. (Az orosz órák feléből az idős tanár úr - Helga ürügyén - mindig német órát varázsol. "No, Helga, ezt hogy mondja a német?") A diplomával a zsebében kitelepül az NSZK.-ba.

Katalin kisportolt alkatú, határozott, vállalkozó kedvű pesti lány, jó kapcsolatteremtő készségekkel. Benne lehet leginkább felfedezni egy sikeres tanár személyiségjeleit.

Mária látszólag mindenben Katalin ellentéte. Nagyon félénk, halk, bizonytalan szép, igazi Botticelli alak. Visszahúzó, nehezen nyílik meg, de néhány hónap után kiderül: ez a félénkség tudatos védőbástya, ami mögött nagyon is határozottan, céltudatosan képes alakítani az életét. Férjhez megy egy hasonlóan rokonszenves évfolyamtársunkhoz. (Dréher János, Munkácsy díjat is kap a Németh László díj mellé. Egyszer elmegyek hozzá órát látogatni. „Gyerekek, István azért jött, hogy megnézzé az órámat, de én ki akarom használni az alkalmat... parancsolj, tiéd az osztály! Elmosolyodok. Ha ő jött volna hozzám, nyilván én is ezt mondtam volna.) Komolyan veszik munkájukat, a Németh László díjat ő is megérdemelné.

H. Zolival időnként összefutok. Rajzi előképzettsége az enyémhez hasonló, de neki nincs semmiféle bolondériája. Csendesen, szürkén evickél át a négy éven, ő az a gyerek, akit pedagógus szülei azzal engedhettek el a főiskolára: Szerezd meg a diplomát kisfiam, majd keresünk valahol a környéken egy jó kis állást, szolgálati lakással, tanítasz néhány évet, aztán igazgató leszel valahol, ahová, a sok nő közé, muszáj kívülről hozni egy férfit. Egy egyházi iskola tanáraként találkozom vele, nem vallott kudarcot.

Juditól nehezebb lenne tömören írnom, talán vele volt legbarátabb a kapcsolat, most mindenesetre egy középiskola igazgatóhelyettese, megint csak nem egy kudarcos életpálya.

A későbbi Vajda Lajos stúdió közegéből érkező, másodévből levelezőről nappalira átjelentkező Mező Gyurkáról, viszont hamar kiderül: nem kaphat diplomát. Minden mozdulatával, minden lélegzetvételével jelzi idegen test voltát. „Idegen a cowboyok között.” Hosszú a haja, csizmában jár, néha hiányzik egy-egy előadásról, és hiába viselkedik kifogástalanul, még udvariasságát is sértésnek véli néhány tanár. Hogy lehetne afféle posztgimnazista társaságként kezelni egy olyan csoportot, ahol ott ül ez a hippi alak, vélhetően elutasítva ezt az egész gyerekes főiskolásosdit.

Engem távolról Schweitzerre emlékeztet, eljárak folyton toldozgatott pincéjébe. Kőré gyűlik Szeged néhány érdekes figurája, itt hallgatjuk a Jézus Krisztus szupersztárt, itt kapok először szamizdatot, itt lehet nyomdafestékhez jutni, és persze ide kell később is visszatérni, összemérni életünket.

Tőle kapom az egyik legfontosabb pedagógiai útravalómat.

- Vigyázz, nehogy a magad képére akard formálni a tanítványaidat! Nekik meg van a maguk élete, sok keserű sors oka az, hogy kiszakították ebből az életből, és gyökértelenül csöppent egy új életformába. Amikor később elküldöm neki Noémi rajzait, megint figyelmeztet, most már áttételesebben: "Szerencse, hogy hozzád került, én elrontanám. Megrontanám." Finoman, sorok között azt is tudatja velem, hogy most már nem adhat több tanácsot, elszakadt az iskolai pedagógia világától, amit mondhatna, csak elbizonytalanítana engem.

Nem tudom, hogyan alakult volna az élete, ha a pedagógia tanszék egyik tanára odalép hozzá: Kedves György! Nem lenne kedve hetente egyszer egy-egy órára leülni, hogy átbeszéljük Tolsztoj Jaszna Poljanai kísérletét? Ha nem képesítés nélkülként kezd tanítani? Valószínűleg akkor sem bírta volna sokáig az iskola által megkövetelt mindennapi megalkuvásokat. A főiskola

---

felvételiztető kollégák, amivel semmi bajom nem lenne, ha egy művészképzőben történt volna. Zsolt viszont általános iskolai tanárnak jelentkezett. A következő évben egy másik főiskola felvette, azóta is rajzot tanít egy általános iskolában, mindenki meglepődésére.

úgy dönt, nem adja meg neki ezt az esélyt. Az állattani tanszék nagyhírű vezetője tanácsolja el³⁴. Amikor kiállítási meghívóját szeretné átadni Megyeri „tanár úrnak”, az vörös fejfel zavarja ki: „Jöjjön be újra!” Mert hogy ő nem tanár úr, hanem professzor úr.” Ő megy, mi maradunk.

A rajzórákra együtt járunk a földrajz-rajz szakosokkal.

Eszik Alajos, akin látszik, hogy, ha már elkezdte, végig fogja csinálni ezt a négy évet, de nincs hozzá sok kedve. Szalay József, Váradi Iván. Sinkó István felsőbb éves, egyszer kerül a szemünk elé, amikor Lelkes Istvánnal egyfajta kultúr-klubot indítanak. Ő a zenei felelős. Mindannyian fontos szereplői lesznek majd a képzőművészeti oktatásnak.

Én? Hát egyelőre nem tudni mi lesz majd belőlem. Adott most egy nagy szövegű, minden iránt érdeklődő, vibráló, mindenféle társaságokba eljáró, azokban mindenféle szerepeket eljátszó, mindenféle színekben pompázó vagy csúfodó fiatalember (hol értelmes, gondolkodó, hol kis hülye falusi pöcs), aki még semmit nem csinált soha végig alaposan, tőről-hegyre. Jön-megy itt a védett világban, élvezzi a főiskolás lét örömeit, láthatóan nagyra tartja magát, sokat vár magától, de hogy mi lenne ez a sok konkrétabban, arról nincsenek különösebb elképzelései. **Őszinte! Mindig kimondja amit gondol. Jó lenne felvilágosítani, hogy ő alapvetően olyan „lépcsőházi okos”, gondolja végig, mit is akar mondani. Az azonnali ríposzt sikerélménye helyett elégedjen meg az utólagos sikerélménnyel, hosszabb távon több hozadéka lesz.**

A kollégiumba bejárnak focizni, fürdeni, mosni a közelben albérletezők. Jékely Endre, Hadas Miklós, Takács Géza beszélget a folyosón életről, irodalomról. Persze előszedem én is a verseimet, nem sok sikert aratok velük. "Kis serdülő szalon-szövegelések, némi beatnikes mázzal bevonva. Sok az öncélú képhalmozás, de van néhány biztató részlet, inkább csak a szándék, ami tiszteletreméltó." - hangzik el életem első kíméletlen kritikája, amely - mivel elfogadom - egyúttal felvételt jelent a csapatba. Igyekszem megfelelni, színeskedek, vibrálok, játszom az egzaltált művészt, persze akad valaki, aki félrevon egy kis kijózanító beszélgetésre. Amikor pedig átesem a ló túloldalára, görcsösen komolykodom, megint **akad valaki, aki észre térítsen. Észre térítésre bizony jócskán rászorulok. A faluban, hithű mondjuk úgy hogy bizonyos fokig „értelmesen kommunista” (Tánicsics Mihály volt az első ebben a sorban. Apám kedvenc vesszőparipája a vállalati önálló termelői egységek voltak. Fayol könyvét sűrűn lábjegyzetelte³⁵.) családban felnőve (Hithű kommunistáknak volt bajuk elég a létező szocializmussal. Erről bővebben lásd: Medgyesegyháza.³⁶), bizonytalanul keresgéltem a viselkedésminták között. Mi a retrográd polgári csökevény, mi a fojtogató feudális maradvány, mi a demagóg forradalmiság? Mi a jó szándékú tapintatos elfordulás, és mi az elvtelen megalkuvás? Stb. Keresgélés közben néha sajnos kifejezetten primitív, bunkó megnyilvánulásaim is voltak. Gyerekkoromban azt tanultam, hogy a fiúk nem érzelgnek, nem beszélnek intim dolgokról, fociznak, verekszenek, mesterkednek. Olvasmány élményeimben ugyan megismertem egy másfajta világot is, de igazán intim beszélgetésekben test és lélek dolgairól itt volt először részem. Korábban csak bizonyos alkoholos befolyásoltság fölött estek meg hasonló, de én akkor összerendeztem. „Ha inni kell ahhoz, hogy bátorságra kapjunk, akkor mi alapvetően gyávák vagyunk!” Igyekszem tanulni új barátaimtól, mivel inkább csak kapok, ezek inkább baráti színezetű felső szellemi kapcsolatok. Inkább a patrónusaim. Nem érzem úgy, hogy tőlem is kaphatnának valamit. Nem is nagyon értem, hogyan kerülhettem közéjük. Mit látnak bennem. Talán egy afféle „romlatlan ösztönű” falusi fiú reménybeli lehetőségeit? És ez az érzés sajnos végig meg fog maradni. Vannak oldott pillanatok, foci, tollas, röplabda, evezés közben, de a beszélgetéseknél, vagy írásaikat olvasva megint csak a patrónus-patronált viszonyt érzem.**

³⁴ Aki egyébként persze méltán örvendi a diákság tiszteletét, ebben a helyzetben azonban nem tett eleget pedagógusi kötelességének, nem ült le egy feltáró, tisztázó beszélgetésre egy értékes életre törekvő tanítványával. Nem engedte a professzori kevélysége? Nem akart a "pedagogizáló tehetetlenek közé süllyedni"? Más tanszékvezetők épp az ilyen beszélgetésekkel nyerhették el a tiszteleten túl a diákok szeretetét is.

³⁵ *Ipari és általános vezetés Tervezés, szervezés, közvetlen irányítás, koordinálás, ellenőrzés*; előszó Kovács Sándor, ford. Tari Ernő; Közgazdasági és Jogi, Bp., 1984

³⁶ Tani-Tani 2004/1-2.

Mi történhetett volna mindezek mellett, helyett?

Nézzék kedves leendő kollégák. Ezek meg ezek önök/ti (A továbbiakban maradok a tegező viszonynál), és ezek meg ezek vagyunk mi. Ez pedig az élet, amit így meg így élnek az emberek.

Ti leérettségiztetek, tehát középfokú jártasságra tettek szert az élet legfontosabb dolgaiban, a legfontosabb kultúra területeken. Tudtok szöveget értelmezni, alkotni, jártasak vagytok az informatikában, és persze korszerű ökológiai, meg mindenféle más tudattal rendelkeztek. Vannak szociális tudásaitok, képességeitek, készségeitek. Eltérő közegből érkeztek. Egyikőtök otthonosan mozog a gondolatok világában, nyugodt, természetes mozdulattal lapoz a könyvekben, rakja rendbe gondolatait egy dologról, de bizonytalanul, izgatottan, tétova lépésekkel keresgéli az utat a kétkezi munka világában, másikótok meg épp fordítva. Egyikőtöknek ezen a téren kell készségekké váljanak tudásai, másikótoknak a másik téren. Egymástól tanulva, egymást támogatva menni fog! Összefoglalva: örömmel tartózkodtok a választott kultúra – területeken, utolsó középiskolás éveitekben tudatosan arra készültetek, hogy ezt az „örömteli ott tartózkodást” másokkal is megszerettessétek, megosszátok, a felvételin számot is adatok ebbeli képességeitekről.

Mi itt egyrészt az általában vett pedagógus mesterségre fogunk felkészíteni titeket, másrészt valamilyen – személyiségképeteknek, tudásaitoknak leginkább megfelelő speciális területen fogunk többlet ismereteket, jártasságokat nyújtani, képességeket fejleszteni. ....

.....Néhány felvettem természetesen esze-ágában sincs tanítani, sikertelen egyetemi felvételi után landolt nálunk, jövőre megint megpróbálja, ha megint nem sikerül, belenyugszik, hogy eltöltse négy évet a mi „parkoló pályánkon”, és majd levelezőn végzi el az egyetemet. Reméljük nekik is meg tudjuk hozni a kedvüket a szakma alapjainak elsajátításához, ami egyébként hasznukra lehet az élet más területein is, hogy „szülői pályafutásukat” már ne is említsük. Diplomát természetesen csak az fog közülük kapni, aki valóban elsajátította szakmánk alapjait.

A mesterségbeli felkészítésnek lesznek fárasztó részei is, tréningek, ahol készségszintre emeljük benneteket az alapvető szakmai protokollok betartását. Vannak dolgok ugyanis, amiket nem elég egyszer logikusan megérteni. Külterületi négysávos üres egyenes lejtőn zúdul lefelé hatvannal egy kerékpáros. Az egyik fákkal, bokrokkal fedett keresztútról két srác tolja keresztbe bicajait előtte. Rájuk ordít, és figyel, megtorpannak-e? Ha igen, előttük, ha nem, mögöttük fog elzúgni. A fékezés már esélytelen. Mindezt teljesen tárgyyszerűen, indulatmentesen teszi, mint amikor egy poharat tol beljebb az asztal széléről. Csak utólag fog leizzadni. Mi lett volna, ha egyik megáll, másik tovább megy!³⁷ És most képzeljük el ugyanezt a jelenetet úgy, hogy nem egy tapasztalt, terep és országúti versenyeket megjárt „profi” ül a nyeregben. ....Nos, az iskolában időnként szükségetek lesz efféle reflexekre.

Meg fogtok ismerni különböző pedagógiai módszereket, fel fogjátok eleveníteni korábbi pedagógiai tapasztalataitokat....³⁸ Felkészítésetek során természetesen figyelembe vesszük eltérő tulajdonságaitokat, képességeiteket, habitusotokat, az első hetek a megismerésetekkel fog eltelni, majd csak ez után segítünk összeállítani tanrendeteket, javasolunk felveendő stúdiumokat.

Annak idején ez teljesen elképzelhetetlen lett volna, annál az egyszerű oknál fogva, hogy nyilvánosan megbeszélhetetlen volt, hogy miféle világban élünk. Finom hangsúlyok, utalások sejtették csak, hogy lenne itt miről beszélni, ha lehetne. Vagy határozott, kemény, pattogó mondatokkal határolódtak el a csak langyos mellébeszélésekben érinthető problémáktól. A

³⁷ Valahol Ljubljana előtt történt a dolog, persze hátsó ülésen, magam mögött vitt kis, könnyű csomaggal.

³⁸ Beszámítva persze a kognitív diszsonancia-redukció jelenségét. „egy nagy szaktudású, ám kivételező tanár, ha a személye egészében véve szimpatikus, kiválthatja belőlünk azt a vélekedést, hogy „az érdemek mentén teljesen jogos a megkülönböztetés.” Azonban, ha ugyanez a tanár nem nyerte el a rokonszenvünket, vélekedhetünk így: „A szakmai tudás nem feledtetheti az emberi kicsinyességet. A tanárnak igazságos embernek kell lennie.” Földes Petra: Gondolatok a pályaszocializációról. http://www.tani-tani.info/gondolatok_a_palyaszocializacirol

nyelvészeti tanszék egyik keményen követelő tanárnőjéről az járta, hogy József Attila eltanácsolásában³⁹ [Horger Antalnak](#) adott igazat. Egy ilyen lelki státusú fiatalembernek ő sem adott volna tanári diplomát. Nekem addig J. A. csupa napfény volt, meg itt-ott pokoltűz (bár akkor még nem ismertem a Szabad ötletek jegyzéke” írását), de minden szavában érvényes. Végül is arra jutottam, hogy egy vérbeli tanár azzal kezdte volna: „Kedves Attila. Maga egy tehetséges költő. Tavaly írt egy gyönyörű verset. Kertész leszek...Most meg olvassuk a Nincsen apám se anyám versét. Elgondolkodtunk, vajon mennyi ezekben a szerep, és mennyi az alanyi motívum? Nem tudom, tud-e róla, de a féktelen indulatokról nekem is vannak saját élményeim.”⁴⁰ És innen egy beszélgetés jött volna, aminek a végén lehet, hogy azt mondta volna. „Nézzé! Most így látja a világot. Remélem, hogy az itt töltött évek során más nézőpontokat is megismer, és ez árnyalni fogja a most, meglehetősen radikális kontrasztokban látott képet.” Nem tette volna hozzá, hogy: Kíváncsi, hogy nőjön fel vállalt feladatához a mindennapi életében is. Sem azt, hogy „Ha négy év múlva is ugyanezt fogja mondani, akkor sajnos tanári diplomát, valószínűleg nem fogunk tudni adni Önnek.” – hisz ezekhez a kijelentésekhez alaposabban kellett volna ismernie ezt a fiatalembert. Viszont azzal zárta volna: „Mi próbálunk segíteni, amiben tudunk.” Legfőbb gondom persze: hogyan születhetik egy ilyen döntés a hallgató megkérdezése nélkül? Nem tudom persze, akkoriban lettek volna-e olyan eszközei egy lélektan tanszéknek, hogy végül mást írjon a szabad ötletek jegyzékében?⁴¹ Abban sem vagyok biztos, hogy ma vannak. Abban azonban biztos vagyok, hogy egy művészetpedagógusnak, felkészülése során, meg kellene ismerkednie néhány nagy művész teljesebb személyiségképét is. Mondrian és Doesburg, kontra Van Gogh és Francisco Goya. Középen meg mondjuk Renoir. József Attila és Dsida Jenő! Középpött meg, mondjuk Varró Dani? Na, ez a bekezdés még többszörösen végigdolando!

Szóval mást gondoltam a dologról, de tiszteltem a tanárnő bátorságát.

Mondhatnám-e ma ezt egy tanszék módszertan tanáráként? Van-e olyan középiskola, ami megfelel a fentebb írtaknak? Van-e olyan jelentkező a hallgatók közt, aki derűsen bólintana? Elképzelhető-e olyan leendő munkahelye, ami a tisztességes polgári középosztálybeli tanár életútjával kecsgetetheti? Később majd megpróbálok válaszolni a költőinek tűnő kérdésekre.

Tanáraink nem biztattak effélékkel. Az „alaptudományos” tanszékek tanárainak szeme előtt a leendő tudós, művész, edző lebegett, ehhez képest nemhogy a pedagógussá válás, de még a szakmódszertan is másodlagos jelentőséggel bírt. Időnként persze meggyőződhattunk néhányuk pedagógusi, emberi kvalitásairól, lásd a korábban emlegetett tanárokat.

A legjobb képességű tanítványok nem is okoztak csalódást, Hadas Miklós, Eszik Alajos, Mocsai Lajos, Sinkó István, Takács Géza jut hirtelen eszembe. Volt aztán aki nem csak szerencsésebb pályát talált az általános iskola tanárkodásnál, de szerencsésebb országot is. (Matkócsik Ferenc⁴²)

Többször előfordult a fentiekben, hogy ítéletet mondtam.

„Bármi, amit érzek, rendben van, úgy, ahogy van. Ha szeretetet és békét érzek, az pontosan annyit számít, mint amikor félelem és szorongás van bennem. Ez az igazi elfogadás, minden ítélezés nélkül. Nem mondhatod, oké, oké, nem borít ki a haragom, de azért inkább a lelki békét választanám. Nem. Mindkettő egyforma - ez az ítélezésmentesség.” mondja egy „motivációs előadó”. A „ne ítéld hogy ne ítéless” – alapján. Érzésem szerint azonban a ne ítélj valójában annyit jelent: ne ítéld az Úr nevében. A magadéban persze ítélhatsz, és kell is hogy ítéld. Ítéld el amit gonosznak látsz, és ítéld jónak amit jónak.

A főiskola legnehezebb vizsgája ugyan a felvételi, de azért az első félévben még szokatlan a kemény tempó. A laza középiskolás évek után itt neki kell feszülni a tanulásnak. Az első órák

39 Panek Sándor: József úr, Ön azt írta, nincs se istene, se hazája... delmagyar.hu 2015. 04. 11.

<https://www.delmagyar.hu/helyi-ertek/delmagyarchiv/jozsef-ur-on-azt-irta-nincs-se-istene-se-hazaja-2082763/>

⁴⁰ A válasz körüli civakodásuk egyszer odáig fajult, hogy [1922. november 15-én](#) felesége dulakodás közben rálőtt, két lövéssel eltörve Horger Antal bal karját. ^[3] Wikipédia.

⁴¹ *Szabad-ötletek jegyzéke* <https://mek.oszk.hu/11800/11864/html/szabad-otletek-jegyzeke.html>

⁴² „**Matkócsik Ferenc**, egy Viborgban élő magyar tornászedző tanított meg szaltózni. Nagy-nagy köszönettel tartozom neki, hiszen egy több mint 100 kilós férfit kellett tanítgatnia erre. Nem volt könnyű dolga. Majd tíz évig tartottam a világrekordot 51,33 méterrel, de pár hónapja megdöntötték ezt.” (**Thomas Grönnemark**)

után úgy érzem, jó helyre jöttem. Növényrendszertan, állatrendszertan, anatómia-élettan. Bármikor bemehetsz az állattan tanszék házi múzeumába, hál istennek még ma is megvan. Igen. Ha végzünk, lesz egy átfogó képünk az élővilágról, az emberről. Meg persze begyakoroljuk, hogy a mikroszkópot ráengedjük a tárgylemezre, és felfelé emelve élesítjük a képet, másképp könnyen összeroppantathatjuk a tárgylemezt.⁴³) Néhol kissé többet is kaptunk, a sejtten bizonyos fejezeteit a De Robertis könyvből vettük, az órákon meg majd elmondjuk, jobb esetben bemutatjuk, hogy van sejthártya, plazma meg sejtmag. Szentgyörgyi-Krebs ciklus a biokémia gyakorlaton. Fél év néhány szóért. Persze, ha valaki „tovább szeretne lépni”, levelezőn elvégzi tanár szakon az egyetemet, vagy elkezd egy kutatást, ami logikusan vezet majd a biológus szakra, neki bizony kell ez a kissé szélesebb alapozás. Elkapta az embert a versenyláz, csak nem fog az utolsók közt kullogni? Az első félévben elég rendes vizsgaátlagom sikeredett.

Közben megismerkedtem a különböző főiskolás életmódokat élőkkel. A diákköri dolgozatot íróval, a mulatozóval, az alkotóművésszel, az életművésszel, a vagánnyal, a biztos pályaelhagyóval, a legális és illegális politikai munkással, a görcsösen tanuló, iskolára beszűkült látású, leendő száraz, ijedt tanár nénikkel/bácsikkal.

Ültünk a gyakorlóiskola, a kollégium termeiben, Mező Gyurka pincéjében, figyeltük egymást. Te ki vagy, hogyan gondold a dolgokat, hogyan élsz? Csinálsz valamit? „Valaki” vagy? Poénember vagy? Kis apród, vagy tudsz valamit, amit mások még nem? Kit hallgatsz? Cseh Tamást, Dinnyést, Kurtágot, Penderekit? Kit olvasol? Jársz Pál „Isti”, Árkosi rendezéseire?

A főiskolát nyugodtan el lehetett végezni úgy is, hogy a kötelező beadásokon túl egyetlen képet sem festettem, az előírtnál egyetlen növényvel sincs több a gyűjteményemben. De az ilyen körökben, a pincékben ez kevés. Készülnie kellett otthon a képeknek, születni a verseknek, a tanulmányoknak, lehetőleg minél több ellenkulturális töltéssel. Mindegy mit csinálsz, csak ne legyél a szürkék hegedűse. A tanszéki stúdiumok mellett festettem tehát másféle képeket, Chirico, Vámos Rousseau, Csontváry, Rouault, Chagall világa nyűgözött le. De Zoltánfy István⁴⁴ színpadias szürrealizmus határait feszegető festményei is hatással voltak rám, meg persze Mező Gyurka. A századközép szürrealistáit (Max Ernst, Dali, stb) érdekesnek, de kissé hidegnek éreztem.

A Jékely Endre- Takács Géza- Hadas Miklós trió, és a körjük gyülekezett versíró - olvasó közösség a történelem tanszék színpadán talált bizonyos cselekvési terepet. **(A tanszékvezető Nagy István tanár úrnak köszönhetően.)** Talán nehéz elképzelni, milyen fontos lehetett egy ilyen csoport egy főiskolás életében, a versek mit jelenthettek.

"A vers éjszaka volt, reggelbe nyíló lázas sorokkal, szeszekkel, feszülő és andalító kéjekkel - váll vállnak vetve - öröm, lobogásba révülő: Adyt mormoltunk Jenővel, ezek a világdalok kifeszítettek minket a csönd és a mélység keresztjére, élet nélkül lettünk titkok felkent tudói, a nyomott kis kerti házacska penészes falai közt, Szegeden, nagy jövőndő harcokat öleltünk ott magunkhoz, s a kedélyek, önérzetek, akaratok néhány diáksatájának emlékérnai teret táncoltak körénk.

A vers néhány egyszerű hangsúly volt. "Annuska alszol?" kérdi a költő, és Mária valahogy úgy mondta ezt a két kis szót lenn a klubban, hogy a lélek-szerelem minden gátja fölszakadt, hogy egy villanásra a teljes gyönyör világította át az érzékeket, a váratlanság, a kimondhatatlan finomság és figyelem, az egyszerűség hatalmas szellemi katedrálisa, melyet most mi, lám meghallottunk, és jogunk volt fölfedezni - nyelvünk, agyunk és borzongásunk édességként.

⁴³ Amikor bejöttél biológia órát helyettesíteni, teljesen elvarázsoltál bennünket azzal, hogy kivettük a mikroszkópokat a szekrényből, ahol azok eddig szent tárgyakként állodogáltak.) Csontos Zsuzsa

⁴⁴ „Ember centrikus festő, aki művészetében a család, a generációk, az emberi kapcsolatok történelmi alakulásával foglalkozott. A 70-es évekig egyféle klasszicizáló, harmonikus felfogást követett, s a reneszánszos formaképzést szürrealista komponálással ötvözte. Későbbi művein egyre nagyobb teret nyertek a diszharmonikus, filozofikus jellegű festői meditációk.” Artportal Nekem olyan festő volt, aki a „Színház az egész világ.” – kijelentést boncolgatja.

Komolyság volt a vers, elszánt akarat: magunkat elérni, elnyerni, belerobbantani a kosfejek közé, kigyomláni tövestül a bolondokat és bolondítókat. Nagy, tisztító vihar ígérete volt a vers, hogy a demokrácia betegségeit, elősdi jeit a huzat leszárítja a falakról, kiszippantja lelkekből, elsodorja az ajtókból, kisodorja a fiókokból és a polcokról. Ünnepet áhítottunk, Petőfiét, Farkas Árpádét, Nagy Lászlóét, Dylan Thomasét, Juhász Ferencét és Whitmanét, ünnepet, az utcák uszályaival, a terek koronáival, a fák csipkéivel díszesen, jogokért jogarok ellen, megvitatni forradalmakat a vers emlékműveinek lépcsőin. Munka volt a vers és gondolat, Apollinaire-nek, Weöresnek, Pilinszkynek a földjébe fűrtük magunkat, ízleltük a sókat, kristályokat pördítettünk ujjaink hegyén, ércek, közetek súlyát, tisztaságát mértük lélek-létünk egységeivel. Vitéz Mihály! Illedelmese és szelídek lettünk hatalmadtól, Lilla-muzsikád szívünkre hajlott, csábítottunk vele.

Átok is volt, mert vers volt, bor, sör, pálinka folyt, fejek koccantak, köd ült közénk, hittük néha, beszélni fog, a kezek olykor belelógtak a sárba. Az alapműveleteknél is hibáztunk nem egyszer, öntelt, hiú jelek álltak a számok közé, versek lettek összegyúrva, kemény, jogos golyókká.

És közösség volt a vers, énekként borult fölénk, dallal takart bennünket. Álmaink nyújtózkodtak hozzánk, szájunk elégedett volt önmagával, bölcs cigarettákkal tanácskozta meg felnőtt dolgai. Ó kérem, fenséges badarságokat trombitált torkunk a békáról, de az országos varangy sem menekülhetett a dallam-deres elől. Miklós zongorája hajóként kelt át a városon, s a vontatók siralma féktelen egekbe szárnyalt.

A vers vers volt, ha János komorította elénk a jézusos József Attilát, a halálos- huncut legényt, kinek minden alakja mindenség volt, természetesen és köznapian, ha Géza fújta el a Rózsa és Ibolya románcát Sárospatakon, a templom felé menet, kövek közt kanyarogva, kifogyhatatlanul, hogy Arany is igazat kapjon, ha Dezsőről kiderült a Sárosvári csíny, mert ott pecsétetes költővé csúfolták, ha Trézi ártatlanul a bűnről írt verset, ha a Bitó Márk emlékkör összeült, újmódi verseket temetni a röhögéshantok alá.

Várakozás volt a vers a mi verseinkért. Ide nem írhatok mást, kevés született, kevesekért, hiába. És mindenki és mindenki vers volt. Gábor, Matyi, Erna, Erzsi, Kati, Gyurka, Ágnes, Klára, Feri, István sorokba törten tűnnek föl az egykor voltak, nevük rimekben cseng, arcukat képek őrzik.

Aztán hát nagyot akart a vers: élni és életem - a nyak megnyúlt, a szem csikorog fészében, a láb kerítéskaró, a torok porszívógarat, az ujjak lehullanak, Dsida szirmaiként. (Takács Géza: "Emlékek a versről")⁴⁵

Ez volt hát ama sík, amely kijelölte az ember dolgait, útját. (Hogy aztán kinek- kinek távolba tűnjön, maradjon, esetleg kiteljen).

Kezdetben egyszerűnek tűnt. Eddig tartottak a „gondtalan” tanulóévek, mert gond azért volt persze szülőkkel, barátokkal (A Heller Ágnes említette csillag barátságok!⁴⁶), rokonokkal – nem látják, miket művelnek?

Magunkkal. „Hogyan fogjuk erővel bírni?” De az iskolavilág azért még kissé tét nélküli volt, most majd kezdődik a tétre menő, kétfrontos harc/építkezés. Tisztábban, szebben élni és dolgozni, ahogyan a józan ész és a kis körök értékrendje diktálja. Aztán ki mire jutott. Volt aki radikálisan szakított a csoporttal. „Az én édes kicsi párom, hasonlít

---

⁴⁵ Egy másik „emlék” Kiss Judit Ágnes: Valse Nostalgique. Bognár Anita előadásában.
<https://www.youtube.com/watch?v=I7g5kp-K3OY>

⁴⁶ Emlékezés Bossányi Katira, töredékekben.
<http://mek.niif.hu/05500/05549/html/bossanyi0003.html>

anyámra, én pedig a nótás kedvű, édes jó apámra.” Nem kell itt újítgatni, a modell adott.

Mások új köröket találtak.

A mag együtt maradt, új barátokkal bővült.

A mai főiskolások részben hasonló, részben más értékválasztási problémákkal kell szembenézzenek. (Genderszemlélet, demokrácia elv, stb.)

Ezzel együtt azonban más síkokon is folyt az élet. Az újságíróskodás komolytalan, szolgai dologgá válva átadta a helyét valami másnak.⁴⁷ Hogy minek, az még nem volt megnevezhető, éltem a mindennapi dolgoknak.

A festés valamiféle szükséges életfunkció volt, de nem gondoltam, hogy ebből „lehetne valami”. Festettem, mert jól esett. De nem festettem át lázasan az éjszakákat. Résnyire nyitva hagytam ugyan a festő leszek ajtót, de épp csak résnyire.

Olvastam - mint középiskolás koromban - mindenféle kis színeseket. Felfedezők útleírásai, történelem, technika, orvoslás, művészetek. A katonaságnál ugyan elhatároztam, véget vetek ennek az össze-vissza olvasgatásnak, átrágom magam valami olyan könyvön, ami egyáltalán nem érdekel, és elsőre semmit nem értek belőle. Belevágtam egy akaratszabadságról szóló teológiai értekezésbe, és becsülettel végigolvastam. A terápia némileg tágította ugyan a kis színes fogalmát, a baráti kör is adott kezembe komolyabb olvasnivalókat, az alap azonban maradt a régi.⁴⁸ Gátlástalan "élvezkedés."

⁴⁷ Elkezdni egy üzemi újságnál, a semmiből írni valamit, aztán egyre komolyabb lapoknál, lassan már a valamiről is írhatok valamit, de csak szőrmentén, fű alatt, több lépésnyi távolságban attól, amit az újságíró klubban megengedhetsz magadnak, kit érdekel, hogy másnap már valaki körmöli is róla a jelentést, hisz még ezek a szövegek is több lépésre vannak attól, amit valóban mondani szeretnél.

⁴⁸ Versből a klasszikusok Apollinaire-től Villonig, középpontban Nagy Lászlóval. Kedvenc sorok addig mondogatva, míg meg nem maradt. „Nem juthat mindenki az ész felül!” . Prózából, a klasszikusokon túl (Bessenyei, Kemény Zsigmond, Eötvös József... Szabó Dezső, Tamási Áron ... Wesselényi) egyrészt "ugye" Asimov, Bradbury, Lem, másrészt a Bellow, Kerouac, Mándy, Rousselot tartományok. Ekkoriban az antikváriumban 1-20 Ft-ig lehetett könyvet venni, több száz kötetes könyvtárakat gyűjtöttünk, amik mára több

Egy másik síkon, a biológiai tanszékek kirándulásain növényeket, rovarokat gyűjtöttünk, mászkáltunk az ártéren, a hegyekben. Mivel a szakdolgozat írást nem akartam az utolsó hetekre hagyni, már másodikban végig gondoltam, hogyan úszható meg legkönnyebben. Nyilván egy növényrendszertani vizsgálattal. „Medgyesegyháza és környéke, lágyszárú vegetációja.” Időnként „lejártam” a terepet meghatároztam a növényeket, lepréseltem. A következő évben a virágzási időszakokban újragyűjtöttem azokat, amikről nem volt virágos példányom. Kis talajvizsgálati melléklet a Béke Tsz.-től, kis helytörténet, majd jöhetett az egyes növényleírások, társulások kimásolása a szakirodalomból.⁴⁹ Ha mindehhez még a fajsűrűségeket is bemértem volna a négyzetrácsos módszerrel, valódi tudományos teljesítmény lett volna, apró adalék, ha további tíz évet áldozok a témára, talán kikerekedhetett volna belőle egy komoly szakmunka, amiből aztán egy év alatt lehetett volna írni egy népszerű, olvasható kis könyvet. E-nélkül maradt egy inkább ötös-mint négyes jellegű szakdolgozat.⁵⁰

Az állattan és növénytan tanszék megmutatta leendő általános iskolai munkánk viszonylag részletes eljárásrendjét. Ha rendelkezésünkre fognak állni az itteni eszközök, és ezeket első végigtanított évünkben kiegészítjük azzal, amit itt is a hallgatók szoktak elkészíteni, jó biológia tanárok leszünk. Nem annyira jók, mint a régi nagy elődök, nem tanultuk meg hogyan lehet akváriumot berendezni, kisállatokat preparálni, nem tettük le a gombaszakértői vizsgát, etológiai tudásunk is töredékes, ezeket a „mestertanári” tudásokat majd később kell megszereznünk. Nekem személyesen a madarak a nagy adósságom. A vizsgára persze felkészültem, nem volt gond, hogy fülemüle, vagy poszáta, de aztán lassan kihullottak a kis szürkék. (A búbos banka még megvan.)

Az általános iskolai biológia könyveket ugyan meglehetősen ingerszegénynek láttam, de alapvetően elfogadtam a fentebbi „életpályamodellt”.

Akik komolyan vették a tanulást - otthonosan mozogtak a természetben. Amikor később beleütköztem a falakba, nagyon sokat segítettek a gomba vagy planktongyűjtő körutak.⁵¹

A sport korábbi életünkben, a faluban, nagyon fontos szerepet játszott. A TV még nem jelentett konkurenciát a homokkal töltött ugrógyűrűknek, szalmakazlaknak ("műugrás"), vagy faluközi futóversenyeknek. Egy-egy jobban sikerült kis házi "atlétikai létesítmény" a falu másik végébe is elvitt minket. Atlétát játszottunk, persze csak mérsékelt eredménnyel. A középiskolában mindez aztán magasabb szintre lépett, az ambiciózus testnevelő tanár támogatásával, nem annyira a teljesítmény, mint inkább az "élvezet" kedvéért. Kis gimnázium voltunk húszegynéhány fiú adta valamennyi csapat tagságát. Ha röplabda bajnokságot hirdettek a járásban, előtte egy hónapig arra készültünk. Szertornából is megkaptuk a szükséges minimumot, gyűrűn pl. ülőtámaszba lendülés elől-hátul, lefuggás, leterpesztés. Én

---

ezrekre duzzadtak. Sok könyvbe épp csak beleolvasok, kicsit megmerítkezem, az alaposabb olvasások később jönnek majd.

⁴⁹ Só Rezső – Kárpáti Zoltán, 1968, ill. Só Rezső: A magyar flóra és vegetáció rendszertani- növényföldrajzi kézikönyve. 1964-1966

⁵⁰ <http://szavaiistvan.x3.hu/irasok/medgyesegyhaza%20novenyzete.pdf>

51 „...az ember csak ott szabadul meg a szeretet és a szerelem fájdalmaitól, ahol duzzadó érzelmeink árjának semmiféle gát sem áll elébe: ez a természetbe való belemerülés”, idézi Wilhelm Dilthey-t dr. Kőváry Zoltán, A végső határ – klímaszorongás, öko-gyász és az emberi egzisztencia c. írásában. <https://mindsetpszichologia.hu/2019/07/24/a-vegso-hatar-klimaszorongas-oko-gyasz-es-az-emberi-egzisztencia/>

középtávfutásra szakosodtam⁵², kézilabdában cserepadon üldögéltem. Néhány hét után otthonosan mozogtam a kollégiumi foci - kosármeccseken. A katonaságnál felszedett túlsúly hamar lement, másodévben már ott találtam magam a főiskola labdarúgó csapatának jobbszélén, mérsékelt sikerrel ijesztgetve az ellenfelek kapusait. (A csapatot Miskolczi tanár úr - a főiskola Minarik Edéje⁵³ "gründolta", és nem lehetett kimaradni belőle. Főleg, mert a Jékely Endre-Hadas Miklós-Takács Géza trió is szenvedélyesen focizott. (Nemkülönben Esterházy Péter, Kukorelly Endre és még sok más fiatal író.) Viszonylag gyors voltam, végig tudtam futni a meccset, de technikailag meglehetősen képzetlen, afféle szürke csapatember. Lélekben mindig kissé elnézést kértem a többiektől, amiért ott futkorászok.

Meglepődtem, amikor egy kupameccs után az NB II.-es Szentes edzője utánam érdeklődött a kapusunknál, aki előtt nála játszott.

-De hát az egy kutyaütő!

-Gyors, jól adja be a labdákat, a többi meg megtanulható!

Elgondolkodtam. Ha még gyorsulnék kicsit, hozzátennék kicsit a kondimhoz, kigyakorolnék sprintben néhány cselt, megtanulnék pontosabban fejelni, fokoznám a lövőerőmet – mondjuk ez lenne a legnehezebb tétel, tényleg eljuthatnék egy NB II-es szintre. Már nem emlékszem, fokoztam-e az edzéstempómat, annyi emléknymom van, hogy dekázgatva el tudtam vinni a labdát félpályáig. Egyáltalán, alig maradt nyomom focista múltamról. Egy-egy sikeresen vagy sikertelenül megoldott helyzet. Mondjuk utóbbiból hirtelen csak egy jut eszembe.

A főiskola csak NB I-be adott ki főiskolást, így a csapatban volt hat-nyolc megyei első, NB III. - NB II.-es képzettségű játékos, akik kondicionálisan csak negyedévben szívták fel magukat⁵⁴, és két-három, hozzám hasonló, lóti-futi mezei gyerek, akiknek életük csúcsteljesítménye, ha dekázva végigviszik a labdát a pályán. A diploma megszerzése után néhányan főállású focisták lesznek, de a két legjobb - magyar-történelem szakos - zavartan rázza a fejét. „Jó játék, de hogy én focista legyek!!!” Esterházy Péter sem kezd feljebb lépkedni az osztályokon, pedig, ha hihetünk Marcinak, lett volna hozzá tehetsége.

Néhány tanár is szerepet vállalt a fociélet szervezésében, Karikó Sándor, Vidács Ferenc jut hirtelen eszembe. Néha beálltak focizni is, mintha

---

⁵² Egy országos mezeifutó versenyen – kétezer méter – a százegynéhány induló között néhány élvonalbeli - utat nyitva magának - előre ment a rajtszalaghoz. Követtem egyiküket, beálltam mellé, nagymenőt játszva. Lesz ami lesz. Hatodik helyezés lett az eredmény. De ez csak egy alkalmi fellángolás volt. Pályán maradtam a tisztes megyei középmezőnyben.

⁵³ Persze nem az volt, neki volt a legtöbb szakmai publikációja.

⁵⁴ Vesd össze a négy évet „kibekelő” későbbi képzőművészekkel.

valami egészséges diákkör lett volna a csapat. Nem emlékszem egyetlen rossz ízű jelenetre sem.

Megtapasztaltam a sportban, hogy ugyan mindannyian futók vagyunk egy pályaverseny rajtvonalánál (Egy tömegfutóversenyen persze más a helyzet), ugyanannak a kultúrának a neveltjei, sporttudásunk, felkészültségünk 90 %-ban azonos, de az igazi menők 10%-nyi többlet tudása a célszalagnál 100%-nyira nő. És persze azt is megtapasztaltam, hogy sportemberi többlettudásuk nem konvertálódik automatikusan versenyelőnnyé a mindennapi életben. Verseny előtti-utáni beszélgetéseknél más volt az „erősorrend”, mint a pályán. Különösen ott jelentkezik ez az egy vérből való érzet, ahol a technikai tudás helyett az erőnlét a legdöntőbb. A felkészülésre szánt munkaórák. Két kerékpáros közt jóval kisebb a technikai tudáskülönbség, mint egy megyei elsőosztályú focista, és egy világsztár között. Persze ez az egyenlőség nem jelenti azt, hogy ne tisztelnénk az egy vagy több szinttel felettünk álló versenyzőket. Nem állunk eléjük az indulásnál, verseny után pedig csak szerény hallgató közönség vagyunk. Nem hozakodunk elő az élményeinkkel. Ha valamiféle baráti színezetű kapcsolatunk alakul, pl. időnként reflektál Facebook bejegyzéseimre, akkor sem szakítom meg vele a kapcsolatot, amikor kiderül, hogy egészen másképp gondolkodik a világról, politikáról, mint én, néha még az általam elvárt hangnemet is elvéti, mert mindig felrémlik előttem egy egyenes jellemű ember alakja, aki nálam otthonosabb a kerékpáros világban. Persze találkoztam sportág sovínisztákkal, magasabbrendűségüket hangsúlyozó nagymenőkkel is. A fordítottja is megesett, kétfalás fiúk, nyeregben alig megmaradó kezdők játszották a nagymenőt. Gyenge amatőr focisták rázták bosszankodva a fejüket, mert nem sikerült oxival betenni a labdát (légstoppal levenni, kapásból löni), holott látszott rajtuk, tíz esetből egyszer ha sikerül nekik. Egyik esetben sem adtam visszajelzéseket. „Testgyakorlás közben megesik, hogy valaki a körmével megkarmol, vagy fejfel nekünk rohanva megüt bennünket. Ezt még csak rossz néven se vesszük, nem is bosszankodunk, nem nézzük rossz szemmel, mintha valami ármánykodó volna, s bár óvakodunk tőle, azért nem tartjuk ellenségnek, meg sem gyanúsítjuk, hanem inkább jóindulattal kitérünk az útjából.” (Marcus Aurelius”)

Aztán ott voltak persze a város, a főiskolás élet szokásos örömei, a klubok, az antikvárium, a lányok.

Illetve a lányok azért csak módjával. A gimnazista hippis szédelgés helyett egyre mélyebb tartalmú kapcsolatok alakultak, végül harmadik év elején egy év „próbaházasság” következett, ami aztán valódira váltva, azóta is tart. Erről hosszan lehetne (kellene) írni, ha lehetne.)

Eljártunk az Egyetemi Színpad előadásaira, Paál István, Árkosi Árpád rendezett ekkoriban. Az ének szakosok zenehallgatási óráira is bejártam, próbáltam magamra szedni némi komolyzenei műveltséget.⁵⁵

Na, de mi van azzal a bizonyos pedagógussággal? Kaptunk-e valami életmintát leendő pályánkhoz?

Néhány tanárunkat biztos tárgyi tudása, jó előadókészsége miatt természetesen mélységes tisztelet övezett. Volt, aki kulturáltságával, sokoldalú érdeklődésével hatott. Azt azonban, hogy valaha is tanítottak volna általános iskolás gyerekeket, egyikükről sem tudtuk elképzelni. A biológia módszertant tanító Józsa tanár úrral pedig, akinek szaktudása egyébként szintén vitán felül állt, nem alakult ki az a személyes kapcsolatunk, amin át a tanítás hogyanjai mellett a miértjeit is megtapasztalhattuk volna. Az előbbieket persze kiválóan közvetítette. „Összerakjuk a tálcákra az eszközöket, aztán megyünk a szertárosok előtt a teremig, mert ha egy rohangáló kiveri a kezükből a tálcát, oda az óránk!” – mondja a tanár úr, amiből kitűnik, hogy neki sajnos nincs szakterme, mint a legjobb iskolákban tanító kollégáinak. Arról, hogy a gyakorló sajnos nem a legjobb iskola, majd az első tanmenetem összeállításakor fogok meggyőződni.

Éldegéltünk hát az eseményeknek, kis örömöknek, és egyre kevésbé találtuk a helyünket. Egyre ingerültebben fogadtuk a tanszékek merevségeit, felesleges terheléseit. És persze a tanszékek is egyre ingerültebben viszonyultak a szelíd, kedves bohókás kívülálló szerepéből a dacos ellenzéki szerepbe tartó figurákhoz. Volt olyan helyzet, ahol már hajszálon függött a diplomák sorsa, és csak annak a bizonyos polgári toleranciának köszönhetjük, hogy mégis megkaptuk. Mindinkább éreztük: valami kiutat kell találjunk ebből az ideiglenességből. Arról persze szó sincs, hogy számon kérnénk a főiskolán a világ bűneit. Értjük mi a helyzetet, abban a társadalomban, ahol az igazságok kimondásának határai vannak, szükségszerűen kell elbujkálni valamiféle szaktudományos, vagy irodalmi szó-vadonba. De azért az a távolság, amilyen messzire a pedagógia tárgyak a valóságtól leledznek, már nekünk is sok.

A kollégiumi éjjeliszekekrényt vonom be valami maradék tapétával, Domokos János⁵⁶ bosszús szeretettel szól rám: "Mit gondolsz? Otthon vagy?" Hát persze. Igen. Keresni kellene valami valódi otthont, e helyett a látszatokra épülő helyett. Egyelőre csak könyvek szellemterében keresgélhetek, de – ha meg lesz a diplomám, „fizikai teret**” kell találjak magamnak. Néhányan megpróbálták előre hozni a jövőt, lapot indítottak, valamiféle főiskolai diáklap lett volna a „Szándék”, de már az első lapszám sem kapta meg a jóváhagyó pecsétet.**

Közeledett a negyedév, ahol mindenkinek döntenie kellett: hogyan tovább? Az évfolyamok legjobb fejei ilyenkor tudakozódtak gondterhelten holmi muzeológusi, népművelői vagy könyvtárosi állás után, mert arról, hogy beálljanak egy tantestület kiérdemesült csataménjei közé, szó sem lehetett. Talán ha együtt maradhatnánk, elvállalhatnánk valahol egy nevelőotthont. Zavartan néztünk egymásra: milyen lenne? El sem tudtuk képzelni, nem

---

⁵⁵ Később a rajzórakon a gyerekekkel együtt hallgattuk végig a zenetörténetet, néhány szerző bizony csak sokadszori meghallgatás után adta meg magát. Arra pl., hogy a Varázsfuvola valószínűleg tényleg a legszebb énekelt zene, csak harmincadzori meghallgatása közben döböntem rá.

⁵⁶ A későbbi dokumentumfilm rendező.

ismertük a nevelés, az iskola világát. Ellenérzéseink régebbi élményekből táplálkoztak, újabbakra nem tehetünk szert. Első évben persze tanultunk valami általános és fejlődéslelektant, amelynek később egyre pedagógikusabbá kellett volna válnia, de ez bizony csak egy méricskélő, leírogató fogalomjáték volt, amiről Németh László olyan elítélően nyilatkozott.

Számomra csak akkor van értelme, ha az embert, és az életet mutatja be, nem pedig holmi fáradékonysági táblázatokat. Örömmel fedeztem fel, például Rubinstein általános pszichológiai munkájában a tiszteletreméltó célkitűzést: "Az a pszichológia, amely több mint a tudós könyvmolyok céltalan gyakorlatainak területe, amely megérdemli, hogy az ember neki szentelje egész életét és minden erejét, nem szorítkozhat az egyes funkciók tanulmányozására; a funkciók, a folyamatok stb. tanulmányozásán keresztül végső soron el kell vezessen a valóságos élet, az eleven ember igazi megismeréséhez." Csakhogy ez a célkitűzés hét oldallal a befejezés előtt bukkan fel, és a korábbiakban, a meglehetősen szűkre szabott, halovány példatárban, bizony nem tűnt fel ez a szándék.

Első katartikus élményem a Mérei-Binnet Gyermekpszichológia⁵⁷ lesz. Valósággal letaglóz a felismerés: a pszichológusok is képesek lényeges dolgokat mondani az emberről.

Leültünk a megfigyelésre kijelölt gyerekekkel is, megírtuk róla a dolgozatot, de ez a kis srác egészen más volt ilyenkor, mint az órán. Hospitáltunk is, végig ültük a gyakorlóiskola szakvezetőinek óráit, hallgattuk, ahogyan a tanár a földrajzórán hamis pátosztól csengő hangon számol be Szovjetunióbeli útjáról, a hátsó sorok arcán pedig megjelenik az internacionalistának egyáltalán nem nevezhető vigyor. Láttunk elcsattanni jókora fülest a folyosón, hogy utána minden indulatot magába temető magyarázatot kapjunk az alkalmazott nevelési eljárásra.

De láttam mást is:

A gyakorló ebédlőjében elől ebédelték a főiskolások, hátul az általános iskolások. A hátsó asztalokon mindig ki volt szedve előre vagy kétujjnyi leves a tányérokba.

- Ennyit kapnak a gyerekek? - kiáltott fel az egyik negyedéves lány. Most végre tetten érte ezt a galád, embernymorító, lélek - és ezek szerint - testgyilkos, függésben tartó, intoleráns. iskolát. Arcán diadalmas felháborodás.

- Dehogyan is, kedves. Csak előre kiszedünk egy keveset, hogy kihűljön, aztán minden gyerek annyit szed magának a tálból, amennyit akar. - válaszol szelíden a konyhás néni. Némi szájalom is van a hangjában. Mert hisz mennek itt nyilván mindenféle játékok, de nem ilyen együgyűek, nem ilyen könnyen kiismerhetőek.

Kínos. Figyelmeztető jel. Mielőtt nekirohannánk valamiféle falnak, nézzük meg először, mire szolgál, hátha épp valami kertet véd.⁵⁸

⁵⁷ Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes: Gyermeklelektan. Gondolat, Budapest, 1978.

⁵⁸ A rendszer önmagában persze rossz. Az ebédlő szűkös, az idő kevés, nincs idő szép nyugodt tempóban ebédelgetni, megtalálni a dolog megfelelő ritmusát. Nagyüzem, futószalag. De egy apró ötlet enyhít valamit. A "Minél rosszabb, annál jobb"- tétel hirdetőit ez persze még inkább felbőszíti. Egy alapjaiban rossz rendszert nem szabad elviselhetőbbé tenni! „-Nem lesz záróra.

Vizsgáztunk neveléstudásból, didaktikából és tantárgy-pedagógiából, neveléstörténetből, és közoktatás-politikából, mindent megkaptunk, amire a jegyzetírók szerint szükségünk lehetett, de ebben a kazalban nem leltem sehol Rousseau vagy Makarenko problémáit. **(Ezt a két szerzőt tudtam akkoriban végigolvasni.)** Zavartan húztam be a nyakam, aztán legyintettem. Ezek a szövegek nem arról az iskoláról beszélnek, amibe én jártam, vagy amit a gyakorlóban látok. Itt nem szorítja a nagy Cs. falnak az apró orosz tanárnőt, nem baktatnak zúzos kis jézuskák a gyakorlókert üvegháza felé, hogy némi takarítás után befűtsék a kemencét, meglocsolják a palántákat, és közben éljék világukat.

Az első mélyebb találkozás a gyakorlónál. Tegyük mindjárt hozzá, nem szükségképpen mélyebb. Végül is szépen le lehet másolni valahonnan az óratervet, vagy a tanult sablont kitölteni az épp esedékes óra ismereteivel, készíteni hozzá valami szemléltető eszközt, táblázatot, faliképet⁵⁹, le lehet darálni a szöveget, ki lehet szedni a gyerekekből a helyes válaszokat, túl lehet esni az egészen. Már nem emlékszem, mit tanítok biológiából, de magabiztosan készülök az órára. Állat- és növényrendszertanból, élettanból rendesen szedtem magamra, meg aztán az anyag is érdekes, (melyik téma nem az?⁶⁰) jól el lehet majd tölteni az időt. Előző héten már megismertem az osztályt, a szünetben néhány srác oda is óvakodott hozzám:

- Ki ellen játszunk vasárnap? Mert mi minden meccsen ott vagyunk ám! Próbálom kifaggatni őket, hogyan is állnak a biológia órákkal, meg az iskolával, de erről nincs túl sok eszméjük, csak kanyarodnak vissza a focihoz. Az óra eltelik annak rendje-módja szerint, ahogy az ilyen órák általában el szoktak telni. Számonkérés az előző anyagból, átvezetés az új anyaghoz, első logikai egység, részösszefoglalás, szóbeli házi feladat adás, elpakolás, kicsöngetésre: osztály vigyázz! - kilépés. A tanításra készülve megírtam a szokásos óratervezetet, a felteendő kérdéseket, a gyerekek válaszait. Csakhogy az első kérdésemre nem az a válasz érkezett, mint amire számítottam. Tartalmilag jó volt, csak épp nem vezetett át a második kérdéshez. Rutinos tanár ilyenkor bólogat: igen, igen, de... és felszólít még valakit, vagy kicsit átformálja a gyerek válaszát, és megy tovább az előre kijelölt úton. Na, de akkor a válaszoló gyerek úgy érezhetné, mégsem volt igazán jó a válasza.⁶¹ Természetesen nem kérdeztem újra, változtattam kicsit a gondolatmeneten. Az óra fő egységei azok maradtak, amik a papíron voltak, de az előre megírt kérdés-felelet játék egészen másként zajlott. Jelentéktelen apróságnak tűnik az egész, a szakvezető azonban zavartan törölte a szemüvegét a megbeszélésen. Hogyan is kezdjen hozzá.

- István! Maga egy igazi pedagógusegyéniség! - hangzott el aztán életem első minősítése, és megtudtam, milyen nagy dolog volt ez az improvizáció. Nincs is sok értelme most átbeszélni ezt az órát, szép volt, jó volt, menni fog ez. Inkább személyesebb dolgokról beszélgetünk, életről, főiskoláról.
- - Maga élvezi ezt a dolgot. Ne hagyja el a pályát! Sok sikert kívánok hozzá, előreláthatóan lesz még része benne!

-Mért?

-Mert zongorázom.!” (Cseh Tamás – Másik János)

⁵⁹ Eme készítgetések természetesen önerőből, saját anyagból, saját eszközzel történnek, ekkoriban ez teljesen magától értődő. Természetesnek vesszük: az iskola nemhogy nem fog segíteni abban, hogy felpörögjünk, meg kell majd harcolni azért, hogy dolgozhassunk.

⁶⁰ **Humboldt vagy Durellt lélegzetviesszafojtva hallgatnánk bármelyik tankönyvi témáról!**

⁶¹ Mi az, hogy szünet? A vakáció. Vigyázat! Csak most ne mondd, hogy nem arra gondoltam. Végére is, azt kell kitalálnia a gyerekeknek, hogy én mire gondoltam, vagy gondolkodni akarjuk megtanítani őket. Önállóságra neveljük, vagy megfélelni tudásra? Ilyen apróságokon múlik! (Angelusz Iván, Táncoskönyv. Új Előadóművészeti Alapítvány, Budapest.) **Valamint: Tanító néni az osztályhoz. - Mit gondoltok, mit mondott az ember, amikor a kismalac téglát kért tőle a házuk építéséhez? Móriska – B...meg! Egy beszélő malac!**

Én ugyan továbbra sem látom olyan nagy ügynek ezt a kis rögtönzést,⁶² és nem vagyok annyira naiv sem, hogy ne számítsam be bizonyos „sármomat” is a minősítésbe, rajzórám után pedig majd megkapom ennek a véleménynek az ellentettjét is (Teljes joggal. Lásd hátrébb, Zombori Béla feladatánál), de azért a bogár el van ültetve a fülembe. Talán ez lenne a megoldás. Nem várom meg hát a negyedév végét, hogy majd állást keresgéljek Szegeden, jó fej művelődési ház igazgatók után kutatva. Beállok a narodnyikok közé, akik korábbi sznobizmusaikból kigyógyulva, a népművelés újfajta sznobizmusával készülődnek a pályára, lelkeszi vagy párttitkári attitűddel. Arcukon titokzatos vagy zavart mosoly, ki mennyire érzi megalapozottnak újabb hitét.

Az együgyűbb lelkek abban bíznak, hogy a tanszéki laboratóriumok emelkedett világának nyitnak újabb teret. A tisztábban látóknak vannak bizonyos kétségeik. Míg az első beszámolókon hűvös nyugalommal ismertették Horpácsi legújabb eredményeit bizonyos lysosomális rendszerek instabilitásáról reumatikus ízületekben, most már tudják, hogy csak lelkes, naiv kis amatőrök voltak. Kívülről csodálkoztak rá a tudomány nagy és szent épületére, legfeljebb néhány kis előszobában nézhettek szét belülről is.

Minek lennének itt el tovább hiába? Most fejeztem be a harmadévet, feleségem már diplomát kapott, hagyjuk hát itt ezt a kiüresedett várost, rossz ivászataival, ideológiáival, a barátokkal, akik nem veszik észre, hogy ez az élet nem vezet el a művekhez, egyre kevesebb vers születik.

A főiskolai klubban épp előadunk valamit, Jenő barátunk áll "kissé ittasan" a pódiumon, valami szöveget mond, a nézőtéren pedig Ács János eleméz mosolyogva, halkán György Péternek:

- Figyeled, ahogy támadóan előre dől, vállak kissé felhúzva, kéz ökölbe szorul, ha szoknyája lenne, azt markolászna. Ilyen az igazi amatőr.

Néhány hete még ő állt szemben velünk a pincében. "Barlang előtt állok. A hátam mögött tűz ég, és én figyelem a falon táncoló árnyakat." Ahogyan megállt, és ahogyan ezt mondta, iszonyatos élmény volt.

Összenevetnek, nekem meg felrémlenek a mi röhögéseink a főiskolai irodalmi színpad műsorán, ahogy a selypes fiú verte a nagydobot, és lázította a néger gettók lakóit.⁶³ Bizony, igaza volt Eszik Alinak, amikor dühösen rám förmedt egy idétlen jófejkedésem alkalmával, nem visz sehova ez a pótcselekvés sor. Ki kell bújni a nagy, kopott lódenkabátból, le kell zárni a serdülőkori álmodozások időszakát. Ki kell lépni ebből az amatőrizmusból. Fel kell nőni. El kell kezdeni az alapos, megfontolt, komoly munkát, ha igazi verseket akarok írni, igazi képeket festeni. Vagy ha nem megy: igazán tanítani.

„Elképesztő, mit meg nem tesznek egyesek, hogy elrontsák az életüket!” – csóválta egyszer a fejét Takács Géza, két csoporttársa fényes szemű, lázas beszélgetése hallatán. Ezek a lányok lehetnének jól felkészült, derék, becsületes tanáreberek, amihez meg is van minden adottságuk, de nem, ők szerkesztők, kritikusok akarnak lenni, a szellemi élet ütőerén tartani ujjaikat, amire sajnos semmi esélyük.”

Kiss Judit Ágnesnek van egy szép verse egy ilyen lányról.

Kiss Judit Ágnes

Valse nostalgique

⁶² Utólag azt gondolom, a tanárnőt a belőlem áradó életöröm fogta meg, ahogy felszabadultan, örömmel mutogattam a gyerekeknek tantárgyi kincseinket.

⁶³ A jelenet a színpadról is látszhatott. „Tudod milyen fajták ezek?”-kérdezi J. T. G.-t másnap. - Tudom, de ez marhaság. Én belül egészen megrémültem. Medgyesegyházán a falu értelmesebb lakói soha nem tótoztak, románoztak, zsidóztak, cigányoztak, csak az ember számított. Úgy látszik ostobaság ellen a műveltség sem jelent teljeskörű védelmet.

Csak egy történet volt,
mi félbeszakadt,
csak egy sor közben fél-
betört dallam.
Élünk azóta
más sztorikat,
senki se mondta,
hogyan van.

Csak félig, csak félig,
csak félig, csak fél,
mitől fél jobban az ember?
A torzó, a kész,
a rész, az egész,
mindkettő veszélyes fegyver.

Csak ne jutna néha
eszünkbe még,
hogyan is szólt vol-
na a vége,
vidám lett volna,
vagy szomorú,
ha nem hagytuk
volna félbe?

A torzó, a kész,
a rész, az egész,
mitől fél jobban az ember?
Végigcsinálni,
abbahagyni,
mindkettő veszélyes fegyver.

Azóta nincsen
elég jó dal,
unalmas min-
den történet,
hallani véljük
mindegyikben,
keressük a
töredéket.

Végigcsinálni,
abbahagyni
egyformán retteg az ember,
minden, mi egyszer
elkezdődött,
veszélyes, halálos fegyver.

<https://www.youtube.com/watch?v=I7g5kp-K3OY> Bognár Anita előadásában.

Na, igen. Próbálkozni kell az esztétikum absztrakt mezejében, de ne feledkezünk meg arról, hogy feladataink vannak.

Szembenézni a világgal.

Megépíteni a szeretet köreit, családban, barátok közt.

Felelősséget tartozunk mindenkiért, akikkel már dolgunk volt. (Takács Géza.)

Jenő óv: "Ott kinn nem lesz majd kinek írnod. El fogsz tűnni! Megzabál a vidék!" Azt gondolom, ha csak közönségnek tudok dolgozni, akkor nem lesz kár értem. Jövőre úgyis menni kellene, vágjunk hát elébe a dolgoknak. Keressünk egy iskolát, ahol épp egy bio-rajz, matematika - kémia szakos házaspárnak szeretnének szolgálati lakást adni! Festeni fogom majd az éjszakai utcákon ácsorgó, lila bőröndös, meztelen alakokat, macskával, lóval, szarvassal, vasúti vagonokkal, merev drapériákkal, belógó, chirikós árnyékokkal. Néha kissé megkeményítem a dolgot - metafizikus-kubista transzformáció, vagy impresszív köd alá rejtem. Elég volt már a leskelődésből, ideje hogy elinduljak befelé a labirintusba, Simone Weil Istenéhez, vagy szörnyéhez. Írom a verseket, mellette meg élünk, közben tanítok majd, ahogy bárki más, a jobbak közül.

A komor tónusokat voltaképp semmi sem indokolná. Lakás, az ösztöndíjnál több pénz, aminél persze középiskolás koromban, a tanulás mellett is többet kerestem nagyapám fűrészgépével, de épp ezért nem túl aggasztó a hiánya.⁶⁴ A pénztelenség csak akkor kibírhatatlan, ha reménytelen. Ha bármikor végét vethetem, akkor már nem kényszer, hanem "fogadalom"⁶⁵. A falusi környezet sem idegen, vannak mintáim a távolságtartó beilleszkedésre. Eleinte persze, hiányozni fog az antikvárium, a könyvtár, a fel- feltűnő új emberek, a beszélgetések. A sokféle akol-meleg. Jön helyette az alkotónak remélt csend, egy kis szoba, vásznakkal, könyvekkel. Egy család, amelyben nem ismétljük meg a szülői generáció hibáit, szépen megosztjuk a házi munkát, nem hagyjuk hogy, valami merev hímsovinizmus, vagy nőies csapongás ostoba gátakat építsen közénk⁶⁶. Nem leszünk konformisták, tekintetünket „ama csillagra vetjük, nagyobb családnak tüzenél melegsünk.”

Ha pontos akarok lenni, azt kell mondjam: hitünk szerint Nagy László bűvöletkörében élünk, valójában inkább a peremvilágán. Kicsit józanabbak vagyunk, kicsit kiegyezőbbek, kicsit lassabbak, kényelmesebbek, és persze nincs akkora elhivatottság érzésünk. Egyrészt persze érezzük, hogy „mi valaki különleges földönkívüli lények vagyunk, ha hunyorítva néznek, akkor még van is valami aranyfényű ragyogás körülöttünk, és rendkívüli génuszunk a magányos és boldogtalan hős tragédiáját rejtí magában, ami bizony ünneplendő és csodálatos dolog.” (Szávai Katalin leveléből), másrészt viszont azt is tudjuk, érezzük, hogy időtlenül botladozunk ebben a világban, nem tudjuk ügyesen alakítani azokat a személyes kapcsolatokat, amik a dolgok működtetéséhez kellenének. (Esterházy **írja valahol, majd meg kell keresni:** Abban a világban ugyanis ahhoz, hogy húst kapjunk a boltban, jegyet vegyünk valahová, a hivatalban elintézzünk valamit, stb., előbb személyes viszonyba kellett kerülni valakivel. Arra valók voltak a személyes kapcsolatok, hogy működjenek a materiális dolgok. A polgári világban ez fordítva van, arra vannak a materiális dolgok, hogy működhesse a személyes kapcsolatok. Eljártsszuk persze, hogy mi is itt élünk, tudjuk a dörgést, ismerjük az itt dívó szokásokat, meg is felelünk nekik, és próbáljuk azt játszani, hogy megfelelésünk nem görcsös, kívülről jövő, hanem belső, természetes. Néha jól játsszuk, néha meg rosszul, időnként pedig – megundorodva az egésztől -

⁶⁴ A szocializmus egyik alapelve kezdetben az volt, hogy nem kell többet keresnie egy tanárnak, művésznek, orvosnak, tudósnak, stb. mint egy munkásnak, mert az ő igazi fizetése az, hogy több az öröm a munkájában. A mérnök, igazgató valamivel többet keres, mert nagyobb a felelőssége, de a teljesítménybérek korszakában egy mérnök már nem biztos, hogy többet keresett, mint egy melós. Egy néptanító 1938-ban 2.3-szorosát, 1957-ben 0.9-szeresét kereste a gyári munkás fizetésének. (Nagy Mária: Jövedelmek, keresetek, vagyoni helyzet. Tanárbérek régen és ma, nálunk és külföldön. <http://ofi.hu/tudastar/tanari-palya/jovedelmek-keresetek>) Én ezt az elvet akkor elfogadhatónak tartottam, és most sem lenne ellene elvi kifogásom, ha praktikusán működőképes lenne.

⁶⁵ "Az alázat a fennhéjázás legfelső foka" Paavo Haavikko: Vaskor. Európa könyvkiadó, Budapest, 1986

⁶⁶ És lőn! Felnevelő generációink hibái helyett sikerült újakat találunk.

felháborodva rajta - egyáltalán nem játszunk semmit, vagy – ami még rosszabb – ellen játszunk. Dacosan kinyilvánítjuk... lásd fenn!

Remek színjátszó képességek? Vagy valami nagyon mély beállítódás teszi, nem tudom, de Matúz János, aki csak közéleti vitákról, meg a középiskolás foglalkozásokról ismert, azt mondja: Dr. House-ra emlékeztetem. Akkor ezt elkönyvelem felületes ismeretnek. Hadas Miklós – habituális változásaimat kutató mélyinterjúja során kapcsolom hozzá Peter Sagan egyik kis leírását a csapattulajdonos Oleg Tinkoffról.

Nincs olyan téma, amiről ne lenne véleménye. És ha olyas miről beszélgetsz vele, amiről előzőleg nem tudott, kialakítja a véleményét, mielőtt befejezted volna a kérdést.

Hihetetlen agya van, folyamatosan elemez és kérdez: mi lett volna, ha? Minden ébren töltött pillanatában új ötletekkel áll elő. És minden ötletet ki is mond, legyen az okos, szokatlan, vagy tiszta örültség. Hiányzik belőle a legtöbb emberben meglévő szűrő, hogy valamit először fejben átfutunk, mielőtt szétkürtöl nének a nagyvilágba. Képzelheted, hogy mások megsértésében végtelen teljesítményt nyújt, de ezzel együtt is fantasztikus, rokonszenves és provokatív társaság.

Ha Oleggel vagy, zajlik az élet. Hihetetlen energia van benne. Mindig velünk akar tekerni, és utána elmegyünk a legjobb éttermekbe, a legjobb borokat isszuk, és a legjobb hotelekben szállunk meg. Tökéletes példa az olyan emberre, aki tényleg próbál minden napot kiélvezni.

Természetesen ennek hátulütője is van: az összetűzések Oleggel elkerülhetetlenek. Az egész ethoszának lényege, hogy dacol, és keresi, hogyan lehet másként csinálni a dolgokat, de nehéz haragudni rá. Soha egyszer sem járatta a bolondját velem. Ha közölni akar egy rossz hírt, nem csúri-csavarja, nem üzeni meg valaki mással, vagy söpri a szőnyeg alá. Egyszerűen kimondja. Ma szar voltál, Peter. De próbálkoztál, szóval le van tojva, menjünk enni! Szereted a kaviárt?

Keményen dolgoztunk mindennap, de jól is szórakoztunk. Oleggel lenni olyan volt, mint a legszédítőbb hullámvasúton ülni, de ritkán hallottam embereket panaszkodni emiatt. Képes volt veszekedni veled, és türelmét elvesztve megfenyegetni, de öt perc múlva töltött a poharadba, és mondott egy kis anekdotát a napjáról. Persze az én House-ságom, szakmai eredményeiben jóval szerényebb. Bár ez megint egy furcsa kettősség. Sagan erről is beszél, amikor egyik győzelmének újságírói dicséret özöne közben áttereli a szót a menekültválságra. „... kényelmetlenül éreztem magam, hogy a srácok sorba állnak, hogy megcsókolják a lábam, miközben sokkal fontosabb dolgok történnek a világban.” Kb. ezt éreztem én is, rajztanári sikereim hullámhegyein. A Kalevala metszetről hallva a dicshimnuszokat egy bemutatón, hasonló módon fejezem ki bosszankodásomat, amiért egy dekoratív sikert többre értékelünk, mint az ezt lehetővé tévő apró szürke kis sikereket. Patrícia, volt tanítvány mosolyogva, de kis bosszúsággal a hangjában fed meg! „Miért nem tudsz maradéktalanul örülni végre valaminek?”⁶⁷

Miért vagy annyira komoly? – kérdezi Sagan többször is a könyvében. Néha én is megkérdeztem magamtól, de sokkal gyakrabban tettem fel József Attila kérdését. „Arányosak-e veled dolgaid?”

Annak természetesen tudatában vagyok, hogy itt is csak a szokásos lefojtó, falakkal elzárni igyekvő, anyagi - szellemi szűkösségekben tengődő közeggel számolhatok, amiből majd csak néhány hasonszőrű figura fog kiemelkedni, de hát erre vagyok trenírozva. Ha valaki kiállításra készülődött, saját zsebből fedezett minden költséget. Ha én minőségi tanári munkát szeretnék végezni, természetesnek tartom, hogy ennek költségeit magamnak kell állnom, hogy ezért nem várhatok dicséretet, és csak állampolgári kötelességből fogok majd lázadozni a közeg ellen, amely ennyire nem becsüli az én minőségi törekvéseimet. Az persze, hogy az ember természetesen tartja, nem jelenti azt, hogy természetesen tud viselkedni ebben a világban.

Mitől akkor mégis a komor hang?

"Valamit csinálni kellene, fel kellene csapni a gipszet a vászonra, beledugdosni egy csomó szöveget, drótot, fadarabokat, az egészet leönteni szép festékekkel, vagy ami még jobb: csinálni egy kis kézi festékköpködő gépet, és telebaszni a vásznat jó piaci színekkel, aztán az állványt ledönteni a földre, körül nincs senki, csak szántások, vagy valami kurva nagy legelő, vödör gipszet önteni alapnak, aztán lécekből, meg festékekkel telt öltöztető dobozokból építeni a kompozíciót, bőven öntözve hidegenyvvvel, gipsszel, leharapdálni a kilógó felesleges darabokat, csikorog a fogad alatt, nagy lemezvágó ollóval leszedni amivel nem bírsz, teleköpködni festékekkel,

⁶⁷ Peter Sagan, John Deeringgel: Az én világom. Scolar. 2019.

körberakni az egészet trotil téglákkal, egy vödörben plasztikot melegíteni, simítóval szépen körbevakolni az alapzatot, gyutacsokkal szerelni egy hálózatot, a vezetékekre színes papírokat aggatni, nem mint egy karácsonyfára, hanem ahogy a szél aggatja tele csávóit gitárjaival, bekötni a fővezeték, eltűnni valami gödörben, ahonnan azért még van valami nyomorult kis kilátásod, de a szilánktól megvéd, tekerni a gyújtó karját, nyomni a gombot, és elől egy nagy sárga szar szétfröccsen a picsába. Minden robbanás egyforma, egy nagy sárga szar szétugrik, a levegő föld-füst szagú, a föld idétlen barna, fű egyáltalán nincs, a gödör pedig mindig kisebb, mint várnád. Aztán visszarothonni a gödörhöz, porfestéket keverni a gipszhez, leönteni a falát, csurgatva rá lila festéket, az aljába egy nagy fehér tócsát eresztetni, középen áthúzni egy rozsdás vasdrótot, rajta egy ijedt-zöld testű piros kóchajú baba, a gödröt teleokádni fekete plasztikkal, meg szép sárga trotilal, amikor a rakás már magasabb nálad, betárazni a kis festékköpködő gépet húsz tubussal, telefosni a kúpot csúcsától lefelé, közben teledugdosi minden szarral. Valahova az oldalába benyomni egy csomó gyutacsot, leverni egy karót, hozzákötni a fővezeték végét, bekötni a hálózatba, a vezetéktekerccset felkötni egy nagy dög Ural hátuljára, ha elindulsz tekeredik magától, aztán adni neki a gázt, ugrálva hajtani el a fenébe, amíg a madzag tart. Leugrani, a motort ledönteni, bekötni a gyújtógépet, be a kulcsot, megtekerni a kart, aztán egy fejszével odacsapni a nyomógombnak, hogy vizeletnyi hely se maradjon épen a platón.

Most egy pillanatra leülni, rögtön felugorva a fejszével szétverni a motort, vasrudakkal visszahegeszteni a levert darabokat, de egy más rendbe, nagy színes, zománcozott lemezekből szárnyakat kinyirkálni, hozzáépíteni a motorhoz, összehordani egy csomó rozsdás ócskavasat, szórópisztollyal színesre festeni, minden darabot keményen odahegeszteni, keményen, örökké tartásra, a kiálló részekhez vörösrre festett trotil téglákat kötni, aztán elháttrálni, és kis, lágy plasztikbombákkal teledobálni, amíg el nem önti teljesen a szürkesség, belenyomni egy gyutacsot tíz méter időzített zsinórral, meggyújtani, és rohanni el a picsába, botladozva, gyorsan, véglegesen.

(A munkadüh forgatókönyve)

Harmadéves vagyok, amikor megírom ezt a „performance” vázlatot. Nem saját "alkotói program", még reménykedem benne, hogy egy alapos avantgarde tanulmányorozat mást is lehetővé tesz, mint ezt a botladozó, idétlen elrohanást. Más utakat is vázolok, csonttá soványodott szavakból próbálok szikár versvázakat építeni, ugyanezt festményeken is megkísérlem. Valahol Chirico és Kondor Béla között tévelyegve.

Aztán Fülep Lajost kezdem olvasgatni, és egyre erősebben hat rám. Nem szabad megadni magam az erózióknak, ki kell vonulni ebből a zajos szegedi világból, nyelveket tanulni, tanulmányokat, verseket írni, képeket festeni. Közben meg szolgálni, tenni, amit lehet, ami jön. Derűsen dúdolgatni esténként: "Milyen könnyű a menny, a műhely már sötét." Fülep lelkési teendőit végezte, én az általános iskolai tanári teendőimet fogom végezni.

A tanár szereptől nem félek. Végül is eddig folyton gyerekbandákban voltam, mindenféle szerepeket megéltem. Még itt, Szegeden is került körénk valami "gyerektársaság".

A kollégium egyik kispályás meccsére beóvakodott egyszer néhány "gyerek" a Mátyás térről. Szakmunkástanulók, egy-két gimnazista. Kevesen voltunk, beálltak. Aztán egyre gyakrabban jöttek, végül már egymás ellen focizgattunk. A meccsek után beszélgettünk. Mindkét fél érdeklődve figyelte a másik fura világát. Néhány hónap elég volt, hogy érezhetően átíródjon a fiúk értékrendje. Az egyik „vezér”, értelmes, ügyes cigányfiú, elkezdte estin a középiskolát.

Ha eddig mindenféle gyerekekkel elboldogultam, így, kívülről, miért ne boldogulnék velük a katedráról? Csak persze nem szabad beleszürkülnöm, belesimulnom. A főiskolások körében köztudott, hogy a diploma megszerzése után elkezdődik a szaktudás eróziója. Kamarás tanár úr szétenged bennünket egy kis növényfelismerésre a dorozsmai szélmalom környékén. Harmincegynéhány fajt nevezünk meg pontos rendszertani besorolással.

- Mit gondolnak mennyit ismertek fel múlt héten egy továbbképzés gyakorló biológia tanárai?

- Ötvenet- hatvanat?
- Ötöt.⁶⁸

Akkor nem gondolkodtam el rajta, hogyan mehet végbe ez az erózió egy-egy tanárnál? Már a főiskola közvetítette didaktikát is dacosan fogadták? „Minek az a sok macera! Majd felmondom a tankönyvből az anyagot, a gyerekek jegyzetelnek, visszakérdezem, ahogy annak idején a mi tanáraink is!” Vagy az első óráira még a nagykönyv szerint készült? Tervezet, szemléltető eszközök, stb. Aztán a tervezetből vázlat lett, aztán már az sem? Ha egy-egy továbbképzésen valami újat lát, vállat von, vagy dühösen morog. „Létezik olyan tanári mentalitás, melynek egyetlen érve a jól ismert „huszonöt éve tanítok, nekem ne magyarázzon senki”.⁶⁹

A három év alatt kinőttem a laza, bohém lázadó korszakból. Nem fogok hangsúlyozottan új szerepben megjelenni, egyszerűen csak érdekes, szakszerű órákat tartok, nem kötök bele a gyerekek öltözködésébe, hajába, beszédmódjába, igyekszem őket kivezetni a rossz konfliktusaik közül. Ismerem a környék jellegzetes növényeit, állatait, meséket is tudok róluk, azt is tudom, hogyan lehet képeket csinálni, szövegeket írni erről a mesevilágról. Visszakerülök oda, ahonnan elindultam, csak most a túloldalra, farmerban, szakállasan, támogató barátokkal, „szellemtársakkal” a hátam mögött. Igyekszem elkerülni a csapdákat, nem leszek dacos ellenzéki, semmit sem dachból, mindent valami okos, természetes derűvel!

Mező Gyurkával ballagunk a réten, sorra ismerjük fel a fajokat.

- Terjőke kígyószisz. *Echium vulgare*. Boraginaceae, Boraginales. (Hogy Dicotyledonopsida, már hozzá sem tesszük, magától értődik.)
- Jó, jó, a nevüket tudjuk. De tudunk ezen kívül bármit is róluk? – állítja meg Gyurka a diadalmenetet. Hát, igen. Az alapokkal tisztában vagyunk. Megszereztük a szükséges tudás tíz százalékát. Innen kezdődne az igazi tanulás. Darwint, Brehmet, Konrad Lorenz-t és még másokat olvasni, Rómer Flóris, Hermann Ottó, Durell nyomdokaiba lépni, de Winkler Robit se zárjuk ki. Az olvasás megvolt, a nyomdokba lépés sajnos, később bemutatott okokból, elmaradt.

Az eredeti kéziratban csak jelzésszerű utalás esett a társadalomhoz fűződő viszonyunkra. Valami olyasmit gondolhattam homályosan, hogy a világ ilyen volt Fülep Lajos idején is, csak a másik oldalról. Amennyi diktatúra volt abban, annyi szabadság van most ebben. Billeg a mérleghinta, hol a szabadság, hol a diktatúra felé.⁷⁰ Jó lenne, valahol középen megállni, elviselni valamiféle elit erkölcsi értékrend diktálta felettes én diktatúráját, és élni a legfőbb értékeket el nem vető szabadsággal, de most itt nagyon lezuhantunk. Kapaszkodni kell

⁶⁸ "Egy németországi felmérés szerint a több mint 25 évvel ezelőtt végzett kémia tanárok csaknem fele abban a tévedésben élt, hogy a ... proton, neutron, elektron további alkotóelemekre nem bontható, szerkezet nélküli elemi részecske." Dr. Széll Tamás: Miből van a proton? A kémia tanítása, 2001/1.

⁶⁹ Varga Zoltán: Iskolai ártalmak. Tankönyvkiadó, 1974.

⁷⁰ Hátrébb erről majd még bővebben esik szó.

fölfelé, ahogy lehet. Demokrataként viselkedni, nem félni. Mindig megmondani mit gondolunk. Már ha van értelme. Az ember nem kezd el elmeegógyintézeti ápoltnak pirotechnikáról beszélni. **(Nem tart szexuális kultúra előadásokat a labdarúgócsapatnak, nem lesz feminista agitátor a szerelőműhelyben, de nem is sunyít, ha szóba jön valami „sarkalatos” kérdés. Elmondja a magáét, aztán ha látja, hogy valami zrikálgatósi kezd kialakulni: határozottan vagy ironizálva elvágja a ki-kit győz le játszamazást.)** Az újságok hazugságokkal vannak tele, de amikor azt olvasom majd a Beszélőben, hogy az egész magyar nép gyűlöli a kádári diktatúrát, tudni fogom, hogy most a Népszabadság szintjén „elmélkedő” írást olvasok, csak a másik oldalról. Ahhoz persze, hogy mindez megvitatható legyen, fel kell valahogy örölni ezt a rendszert, de nem a minél rosszabb, annál jobb logikája mentén. Tudomásul kell venni, hogy egy ázsiai nagyhatalom hódoltságában élünk. A cári rendszer bukásával nem Tolsztojiánusok kerültek hatalomra. Nem őket termelte ki a nép, jelentsen ez bármit is. A hódoltságnak van bizonyos összefogó ereje is, azonos oldalra állít, vagy legalább is toleranciára készít egymástól karakteresen különböző nézetű gondolkodókat is.

De egyelőre úgy érzem, az iskola csak háttérintézmény lesz az életemben. Tanítani fogom néhány évig ezeket a gyerekeket, és közben tisztázódik, mire vagyok képes, mennyit érek.

Elbúcsúzom a szegediektől. Takács Géza is megy, letelt a négy éve.

- Veled mi lesz?

Írni fogok, börtönbe csuknak, kijövök, írok tovább, megint becsuknak. - mondja. (Még nem tudja, hogy ez azért nem ilyen egyszerű.)

Mond még más dolgokat is, például: „Akivel egyszer dolgoztunk volt, azért már felelősséggel tartozunk.”⁷¹ És komolyan gondolja, ősszel már megszervezi az első csoporttalálkozót. Amit aztán újabbak követnek, hozzánk is kijönnek majd időnként Zagyvarékasra, végül elindulnak a Takitáborok.

<http://takitabor.hu/>

Van olyan volt csoporttag, aki az első találkozó után úgy dönt, neki már nem kell ez az ábrándokba kapaszkodó társaság, újat talál magának a kisvárosban. Vagy egyszerűen csak megbántódik valami megjegyzésen. nyilván korábban is megbántódott már, de akkor nem volt hová „emigrálnia”. Most már van. Helyi híresség lesz – ha lesz. Én maradok, a kapcsolatot baráti érzelmek kezdik átszínezni, de azért mindig megmarad a felső szellemi kapcsolat jelleg. Értem én persze, hogy jó időnként látniuk az „egészséges ösztönvilágú, romlatlan falusi fiút és/főleg a családját, azt

⁷¹ Érzek azért benne valami „túlvállalást”. Biztosan van akkora teherbíró képességed? Nekem biztosan nincs.

nem mondhatnám, hogy állandóan résen kell lennem a találkozókon, de azért megmaradnak az aggódo pillantások, vajon meg tudok-e felelni elvárásaiknak.

Heller Ágnes: egy alapvetően értelmetlen világban élve...

Ne nézz, ne nézz hát vágyaid távolába:
Egész világ nem a mi birtokunk;
Amennyit a szív felfoghat magába,
Sajátunknak csak annyit mondhatunk.

Jónás Tamás „Megtiltottam magamnak az álmodozást!” – És most? - Most is!” Ábrándozás az élet megrontója?

Én az érzékenykedést tiltottam meg magamnak. Kerettantervet írtam, vagyis inkább asszisztáltam hozzá Gaul Emilnek. Nem éreztem különösebb hasznát, azért vállaltam el, mert így rá voltam kényszerítve az iskolákban jelenlévő vizuálpedagógiák módszeres áttekintésére. Tudtam, hogy a jól felkészült kollégákat nem fogja befolyásolni amit írunk, a felkészületlenek napi munkáját pedig - tanári segédkönyv híján – nem fogja megváltoztatni.

Elkészültünk, remek értékelést kaptunk. Aztán a kiadás előtt egy hónappal két gyakorló – elméleti síkon nem túl felkészült, de jó kapcsolatokkal rendelkező kolléga botrányt csapott, átírta a szöveget, ez jelent meg. A honoráriumot megosztva kaptuk, majd később ők kapták a felkészítő megbízatásokat. Amikor találkoztunk egy Rajztanár szövetségi rendezvényen, zavartan fogadták a köszönésemet. „Ne vicceljetez már. Volt köztünk egy szakmai vita, de ennek semmi köze az emberi kapcsolatunkhoz! – öleltem meg őket.”

Hasonlóképp viszonyultam ahhoz is, amikor egy negatív szakértői jelentésem után (Két hónapja működő alapfokú művészeti osztály munkái az „üssük el valamivel a foglalkozást” szintet hozták, és persze feleannyi munka sem volt, mint ahány gyerek be volt írva, a terem sem utalt arra, hogy itt munka folya.) egyi „Na, kinek volt igaza!” levelet kaptam a kollégámtól. „A véleményem nem változott, de a bizottság neked adott igazat, szerintem zárjuk le ezt a szakmai vitát.”

Interneten néha elkövetek egy-egy olvasói levelet. „Kedves .....! Internetes leveleimmel senkit sem szeretnék terhelni, tehát ne érezzen válaszkötelezettséget!”

Aztán jött a főiskola Szegeden, ahol először kerültem normális felnőttek közé, akik egy kicsit kijózanítottak, hogy figyelj, hát ez így nem jó, hogy te csak itt lézengsz meg elvagy, és akkor a hippisznobizmusból kikeveredve egy másfajta sznobizmusba estem, hogy akkor én most olyan ember akarok lenni, mint ezek az emberek körülöttem. Mint Woody Allen a Zeligben. Szegeden az első élményem az volt, hogy akik tanítanak engem a biológia tanszéken, azok nagyon nagy tudású emberek. A biológia érdekelt, nagyon élveztem. A rajz tanszék legkomolyabb embere sajnos egy arisztokratikus, magasan lebegő szellem volt, ezért nem szerettem. Lehet, hogy utólag már élvezném a művészettörténet-óráit, de hát akkor én egy racionálisabb művészettörténetet szerettem volna hallani. Ez a mesélős, kedélyes,

arisztokratikus, kifinomult, polgári kultúra, amit ő közvetíteni próbált, nekem nem kellett. Emberként ugyan becsültem, csak éppen nem jártam el az óráira.

Jön a nagy szerelem. Ahogy meg van írva. A kémia tanszék csapata játszik kosármecset valami más tanszék ellen. Irányítójuk alacsony, gyors mozgású, gyors eszű, rövid hajú lány. Magabiztos, nem görcsöl egy-egy elveszett labdán, jobbra néz, int a fejével, menj, de balra passzol halálpontosan. A meccs után rábeszéljük őket, maradjanak még egy kicsit. Vegyes csapatokat alakítunk. „Én Évával leszek!” Később kiderült, hogy már ő is kinézett magának engem, a biológia-kémia tanszék közös lépcsőházában. (Mosolyogva jön lefelé barátaival egy Cseh Tamást és Zoránt idéző fiú.) Éva mozgáskultúrája, viselkedéskultúrája meghaladja az enyémet. Matematika-kémia szakos, tehát nyilván okosabb nálam, gondolom, és valóban gyorsabban kapcsol egy-egy problémás helyzetben, jobban otthon van a köznapi életben, de irodalmat is olvas. Pl.: Mészöly Miklóst.. Városi lányként Szegeden is otthonosabban mozog nálam. Az az érzésem, találkoztam egy nálam természetesebben élő lánnyal. Egyetlen előnyöm vele szemben a szélesebb körű irodalmi, zenei, művészeti tájékozottságom.

Találkozzatunk, egy közös barátunk óvja tőlem. „Le akar majd fektetni!” Ő még nem érez ugyan sürgető vágyat, de előttem volt egy barátja, aki azért hagyta el, mert nem volt hajlandó vele ágyba menni, úgy dönt, most „nem követi el ugyanezt a hibát.”

Összeköltözünk egy albérletbe. Fél év után összeházasodunk. Szolnokon gyakorló tanít, teherbe esik, keressünk egy helyet, ahol mindkettőnknek lenne állás, majd levelezőn elvégzem a negyedévet. Vonaton utazunk egyszer, Sándor György megy a folyosón, beszélgető társak után kutatva. Leül mellénk. „Ti olyan igazi jó embereknek látszotok!” „Azok vagyunk, és persze ismerünk téged, a Rózsa és a boxkesztyű óta!” – bólintok ironikus mosollyal. Beszélgetünk Szolnokig. Ha ő, vagy más általam kedvelt híresség ült volna egyedül valahol, szintén beülök, köszönök a felismerés mosolyával, de nem kezdeményezek beszélgetést, ennek jogát meghagyom nekik. Egyszer Ancsel Évával várakoztunk együtt valahol egy folyosón: Kezét csókolom, örülök, hogy látom, időnként idézni szoktam a bekezdésekből. Jó kis beszélgetés kerekedett belőle.

Szóval irány a falu. Fülep Lajost olvasgatom ekkoriban, talán valahogy úgy kellene majd ott élni.

Persze tudtam, hogy nagyon kezdetleges az irodalmi, képzőművészeti kultúráim, de majd elmélyítem. Festek, írok, mellette tanítok. Félévi terítés, felcsillan a tanár szeme. Na, végre valami. -Ja, maga az?

Zagyvarékas

Elbúcsúzom a szegediektől. Takács Géza is megy, letelt a négy éve.

- Veled mi lesz?

Írni fogok, börtönbe csuknak, kijövök, írok tovább, megint becsuknak. - mondja. (Még nem tudja, hogy ez azért nem ilyen egyszerű.)

Mond még más dolgokat is, például: „Akivel egyszer dolgunk volt, azért már felelősséggel tartozunk.”⁷² És komolyan gondolja, ősszel már megszervezi az első csoporttalálkozót. Amit aztán újabbak követnek, hozzánk is kijönnek majd időnként Zagyvarékasra, végül elindulnak a Takitáborok.

<http://takitabor.hu/> Az első tábor borzasztóan indul.

Három napig vacogunk, kis tűznél melegedve az esőben Gézával, feleségével, meg két fiunkkal. Túlélési gyakorlat. Mivel ebben tapasztaltabb vagyok, én diktálom a teendőket. Néha Mari szerint túlzásba viszem. Nyilván magából a helyzetből is elege van.

Van olyan volt csoporttag, aki az első találkozó után úgy dönt, neki már nem kell ez az ábrándokba kapaszkodó társaság, újat talál magának a kisvárosban. Vagy egyszerűen csak megbántódik valami megjegyzésen.

nyilván korábban is megbántódott már, de akkor nem volt hová „emigrálnia”. Most már van. Helyi híresség lesz. Én maradok, a kapcsolatot baráti érzelmek kezdik átszínezni, de azért mindig megmarad a felső szellemi kapcsolat jelleg

Most is úgy érzem, aránytalanul többet kaptam barátaimtól, mint amennyit én adtam nekik. (Takács Géza, Hadas Miklós, Holyer Mária a hosszú sor legelején.) Torokszorító érzéssel olvasom Nagy László Kondor Béláról szóló versében: „És én nem mondtam neki soha: Te drága, te drága. Ezt ismételd a végtelenségig, visszhang, *óh, Tihanynak ríjjadó leánya!*”⁷³ Belém nevelték, hogy egy fiú nem beszél az érzéseiről, férfiatlan dolog. Meg kellene tanulnom kimondani, üzeni, milyen fontosak számomra.

Kis falusi iskola, néhány roma család. Az iskola átlagosan lepusztult, de mégiscsak élettől átjárt. Pártkarrierjében meg a tanácsi karrierjében megrekedt nagy mackó igazgató, helyettese egy klasszikus sportember testnevelő, apja főjegyző volt. Én eddig a falusi értelmiségiek, vezetők életét csak alulról láttam. Öltönyök, vasalt nadrágok, kimért mozdulatok, modorosságok, néha egy-egy meghittebb pillanatban a lefoszlanak a mesterkéltségek, előbukkan mögülük, egy megértő, közvetlen, vagy egy ideges, agresszív gesztus, mintha egy másik emberé lenne.

De hát én is valami hasonlót produkálok. Eljátszok egy tanári szerepet, igyekszem minél személyesebbé tenni, de amint túllépnék az egyszerű tanulnivalókon - így tudsz egyenes vonalat húzni, a „kapálnák” nem azt jelenti, hogy én kapálnék, hanem, hogy ők bekapálnák a kukoricát – már meg kell gondoljam, mondható-e ez ebben az életkorban, vagy egyáltalán bárkinek is a legszűkebb baráti körön kívül.

Az első órákon egy fejlett, csinos nyolcadikos kislány valami kis provokatív rendzavarásba kezd. Mosolyogva leszerellem. Néhány perc múlva egy kis "csúf béka" próbálkozik ugyanezzel. Bosszankodva mordulok rá, majd ettől rögtön zavarba is jövök. Focimeccsen ilyen durva hiba után felköptünk a levegőbe és aláálltunk. Osztálykiránduláson száraz

⁷² Érzek azért benne valami „túlvállalást”. Biztosan van akkora teherbíró képességed? Nekem biztosan nincs.

⁷³ A Mindenség mutogatója.

https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/NAGY/nagy00001/nagy00290_o/nagy00290_o.html

ágakat tördelünk tűzrakáshoz, versengve, ki tud nagyobbbat letörni. „De oda van az erejével!”- jegyzi meg gonoszkodva K. Éva, és rájövök, hogy jobb lett volna hagyni vetélkedni a fiúkat. Apróságok, de ilyen apróságokból ébredek rá, mit jelent tanárként viselkedni egy ilyen serdülő csoportban. A ráébredéstől sajnos még hosszú út vezet az interiorizációig. (Metszőköri túrán Sacinak bogár röpül a szemébe. Leáll. Dani is leáll segíteni. Lassan leáll a csoport is. Visszatekerek. Később ébredek rá, milyen bunkó voltam. Hagynom kellett volna, hogy Dani maga segítsen.)

K. Mari egészen lehetetlen viselkedését az ebédlőben tárgyaljuk ki pályakezdő kolléganőmmel, amiből kis kellemetlenség támad, lévén Mari anyja a szakácsnő. Persze rögtön rájövök, akkor sem lett volna korrekt ez a kitárgyalás, ha más gyerekről lenne szó.

Sz. Gabi ízesen, tájszólással beszél. Gyakran válaszolok neki kéjes mosollyal saját nyelvén, majd meglepődöm, hogy csúfolódásnak érzi. G. Gabi már focizik az ifiben, vele kissé kollegiális viszonyt próbálok kialakítani, ami őt persze zavarja. Nem akar stréber színben feltűnni. (Én, gyerekként, nagyon érzékeny voltam a felnőttek hátsó szándékaira. Beszél hozzám, látszólag segíteni akar nekem, beavatni valami felnőttes tudásba, valójában viszont dicsekszik magával, sikereihez keres újabb csodálót.⁷⁴ Osztályomban is van egy-két érzékeny gyerek, aki valami titkot érez lappangni e mögött a pedagógus-szerep mögött, és bizonyos kritikával figyel.) Alapvetően azonban jól indulnak a dolgok.

Tehát egy sokszínű kis tanári közösség volt, szerethető, kedvelhető emberekkel. Minden család más világ, elvileg még baráti viszonyba is kerülhattünk volna, meghívásokat kaptunk, elmentünk, beszélgettünk, már nem emlékszem, hogy visszahívtuk-e őket, kifejezett baráti viszony egyik családdal sem alakult ki. A környezettanulmányt végző 3/3-as tisztt az írt, hogy ismerőseim szerint

Év végén én vezetem az úttörőtábort.

Na most, ha egy kezdőnek az első év végén odanyomják az úttörőtábort, akkor nyilvánvaló, hogy az az ember beilleszkedett. Aztán a második évben egy ötödikes osztályt kaptam, és azoknak tanítottam minden tantárgyat, amiből nem volt pedagógus, mert ott képesítés nélküli volt a fél tantestület, és én mindig kértem, hogy amire nincs tanár, azt hadd tanítsam én.

---

⁷⁴ Vesd össze még Kata lányom kifakadásával.: "Szeretnék már végre valami jó színházat látni. Annyira elegendem van már abból, hogy látok egy embert a színpadon, látszik rajta, hogy nagyon szereti, amit csinál, erre készült egész életében, de inkább ez látszik rajta, semmint, hogy ő lenne VIII. Henrik."

Kémiát, magyart, technikát, testnevelést, biológiát, rajzot, meg mit tudom én még mit tanítottam. Egy életvidám, macsó gyerek voltam, kultúrmacsó, mert azért azt is tudtam, hogy mondjuk Voltaire meg Rousseau között mi a különbség, de csak úgy, mint egy sznob érdeklődő, akinek az a hobbija, hogy irodalmat meg történelmet olvas.

Nyáron átnéztem az elérhető szakirodalmat, elkészítettem a tanmeneteimet. Akkor teljesen természetesnek tartom, utólag már látom, hogy néhányan, akik komolyabban vették az alkotói pályát, nem készítettek tanmenteket. Vagy haladtak szépen a tanári kézikönyvek szerint, vagy alkalmi témák ürügyén rajzoltatták, festették a gyerekeket. Biológiából nem volt problémám a tanári kézikönyvvel, a rajztanárral volt. Láttam, hogy ez tulajdonképpen egy leendő képzőművész képzését butítja le. Látvány utáni rajztól a realista/posztimpresszionista festészetig. Bár a posztimpresszionizmus inkább csak egy leegyszerűsített realizmus volt. Találtam néhány cikket, ami a gyermek feltámadó realizmus igényének kielégítése mellett annak expresszionista, kubista, szürrealista folytatását is megcélozta. Megtartottam egy ilyen órasorozatot (Zombori Béla később fajsúlyos alakja lett a vizuálpedagógiának.), és az elkészült munkák teljesen elvarázsoltak, felhagytam a festegetéssel. Vasárnapi festőnek lenni nem egy életpálya. Mondjuk még a prózaírás volt az, ahol rezgett kicsit a léc, ott is gondolkodtam azon, hogy talán fontos lenne, hogy szocioprózában valamit elérjek, de aztán abban is úgy éreztem, hogy csak a középszerűséget tudnám hozni.

Ugyanakkor arra is rájöttem, hogy azért van ennek az együgyű, lecsupaszodott falusi iskolai létmódnak is valamiféle ökológiája, s hogy azért ez még mindig jobb, mint egy steril műpedagógia, és hogy ezek az emberek, akik itt körül vesznek, noha néhányuknak nagyon taccsra ment az élete, többnyire mégis berendezkedtek, megültek a faluban, bizonyos köztiszteletnek örvendenek, a gyerekek elfogadják őket. De az is nyilvánvaló volt, hogy nem szabad ezt az utat sem követni, nem szabad gondolkodás nélkül elfogadni a körülöttünk lévő merevségeket, embertelenségeket. Azt, hogy abbahagytam a festést, nem éltem meg kudarcként, mert úgy gondoltam, ha nem tudok Kondor Béla szintjére eljutni, akkor fölösleges csinálni az egészet. A szakdolgozatomat növénytanból írtam, viszonylag pontosan tudtam, hogy egy biológus mit dolgozik. És ha biológiaórát tartottam, akkor a gyerekeket fölkészítettem valamire. De ez engem különösebben nem kötött le, mert nem nagyon volt mit megismerni. Azt vittem be órára, amit már amúgy is tudtam. (Két irányban lehetett volna fejlődnöm, a kísérletező, foglalkoztató biológia irányába, de ehhez binokuláris mikroszkóp, vagy legalább is jó minőségű nagyító kellett volna minden gyerek számára, meg még jónéhány egyéb eszköz. A másik a tananyag fogalmi gazdagítása etológiai, természetföldrajzi, környezetvédelmi tartalmakkal. Ehhez lett volna kedvem, de nem fért be az időmbe az ehhez szükséges szolnoki beutazgatás, könyvtárzás.)

Viszont amikor rajzórákat tartottam, akkor bizonytalan vizeken hajóztam a gyerekekkel. Nem tudtam pontosan, mi fog történni, és számomra nagyon izgalmas volt a gyerekekkel együtt tanulni valami újat. Aztán amikor a gyerekrajzokat megmutattam a Szolnok Megyei Képzőművész Körben a többi Szolnok megyei képzőművésznek, beszéltek róla, pozitív visszajelzés, megmozgatott valamit. Ekkoriban a gyermekrajzot egyfajta avantgard felé vezető útként is elemezgették, ebben volt valami rejtett rendszerkritika. Mindenkinek megtiltottam, hogy a gyermekrajzzal foglalkozzon!” – jelentette ki Erdély Miklós, mert helytelennek tartotta, hogy valamire „használják” a gyermeket. Nekem, amikor megmutattam neki a munkáinkat, nem tett ilyen megjegyzést. De hangsúlyozta, hogy a gyerekeknek mesélni kell, játszani kell velük.

Az első osztályomban volt egy lány, aki aztán híres történelem-tanárnő lett Szolnokon az elitgimnáziumban, ő meg azt mondta, hogy én igazából nem tanítok, hanem játszok. Próbálgatom a dolgokat, meg a helyzeteket, meg az embereket. Ezek a dolgok végig ott voltak köztünk, hogy nem tudták, mit is akarok tőlük tulajdonképpen. Ha addig nem is jutottam el, mint ama klasszikus latintanár, akit nem érdekel az a nyavalyás kölök, őt Horatius érdekli, időnként elnéztem a gyerek fölé és mögé, és ez egy érzékeny lélekben bizony mélyen megmaradhatott. A legjobb a szórt figyelem, ami természetesen tud a gyerekekre is irányulni, meg a Horatiusra is, meg önmagára is, meg a helyzetre is, amit nyilván egy nagyon nagy pedagógiai egyéniség úgy tud csinálni, hogy a gyerek soha nem érzi azt, hogy fixálódik rá egy tekintet. Amikor egy érzékeny gyerek nem érti, hogy a tanár miért nézi őt, nagyon ősi félelmeket élhet meg. Egy ragadozó figyel, el akarja őt ejteni

Ablakot nyitok, falat rakok. A gyerekek tisztítgatják, adogatják a téglát. Később prospektusokat hordanak szét, két orosz „versenybiciklit” vesznek belőle. Szóval munkoholistává neveltél őket! – mondja majd egy testületi ülés szünetében egyik publicista pedagógus kollégám. Nem replikáztam neki. Te meg üvegházban neveltél a tiedet! („Miért gond, ha valamit nem tudok? Majd megkérdezem a tanároktól! - mondta a fia, felvételi beszélgetésre menet. Egy Waldorf suliból készült átlépni egy államiba.)

Nem jártál még a cipőjében! – mondja az angol. Nem mertem elintézni egy ilyen frappáns replikával, éreztem, alaposabb átbeszélésre lenne szükség, de ez akkor-ott, nem volt lehetséges.

Az első nagy élmény a Zombori Béla óra. Ettől kezdve jön a hullámvasút effektus. (Bipoláris ciklotímia első jelei?) Nekiódulások és megtorpanások. Az indítás a szabad asszociációs munka. Aztán lassan eljutunk addig, hogy már Barcsaytól tanulunk. Ugyanez majd Szolnokon is le fog játszódni. A tépd szét a papírt órától a Szolnoki Művésztelep történetéig. De közben időnként visszanyúlunk a kezdetekhez, ahogyan Picasso is visszanyúlt időnként korábbi stíluselemeihez.

Család.

Spórolások. Deszkalapra szegezett dobozok a függöny mögött. Úttörőtábor, kidőlt fa, erdész ideadja, elhozom, dolgozószoa lesz belőle.

Szolnok

Február végén jövök ki a kórházból. Az iskolaigazgató szerez egy segédmunkás állást a Fűszérnél. Raktárban pakolászok, takarítok. Néha fuvar kísérője vagyok. Kis erőgyűjtés, regenerálódás, mielőtt visszatérnék a tanításhoz. Bár az is megfordul a fejemben, hogy nem kellene visszatérni. Fizikai munka mellett

írni, festeni, de csak halvány gondolat. Nem érzek magamban egyikhez sem különösebb tehetséget, vagy motivációt. Közeledik a nyári szünet, utánezek néhány lehetséges állásnak. Két helyen én nem felelek meg, a harmadikon egy hozzám hasonló mániákus az igazgató, de ő csak olyan lakást tudna adni, ahová nincs bevezetve a víz. Ekkora színvonalalalással nem sújthatom a családot. Végül szeptember közepén kapok napközis állást egy újonnan induló lakótelepi iskolában. Mellette a Művelődési Központ grafika szakkörét vezetem.

Nagyon megható, ahogy volt orvosom, Varga Etelka behozza két gyerekét, mintegy ezzel nyilvánítva gyógyulttá.

Az iskola élére az egyik külső kerületi iskola tapasztalt, magyar-történelem szakos igazgatóját állítják. Csábítja a lehetőség, hogy sport tagozatot indíthat. Ahogy korábbi igazgatóm, Szabó Mihály sem akárki. A kortárs irodalmat ugyan nem kedveli, de az a klasszikus „normális” irodalomkedvelő ember. Kulturált, becsületes, tapasztalt vezető. Próbálja megteremteni a családi hangulatot, néha reggel kis bökvers fogadja a falújságon a tantestületet, Arany János stílusában. Szerzője végig titokban marad, de erős a gyanú, hogy ő írja. Később két dolog derült ki róla. Ő volt Kiss Anna magyartanára. „Mindent Szabó Mihálynak köszönhetek!” – mondja róla egy olvasótábori beszélgetés során. A másik: eleinte erős ellenérzései voltak velem szemben. Érthető. Nem bántott volna meg vele, ha átbeszéljük, de akkoriban ez azért nem volt szokás. Két helyettese közül az egyik hozzá hasonló alkatú, kultúrájú, minden vonásában szerethető tanítónő, a másik, Lengyelne Éva, egy elméleti pedagógiában is jártas reformer szellemű rajztanárnő. Mintaszerű rajz szaktermet kezd berendezni. Ideális felállás lenne egy iskolakísérlethez, de nem sikerül a harmonikus együttműködés. Amint megnyílik egy új iskola a lakótelepen, elfogadja az igazgatói állást.

Akkor már oktatási bizottsági tag vagyok, féltem. „Nem lesznek embereid! Lesz egy átlagos testületed, ami nem fog tudni követni téged! Először nyilván lesznek lelkes támogatóid, de kész tananyagok híján csak akkor tudnák veled tartani a tempót, ha maguk kezdenének tananyagfejlesztésbe, de ez egy mezei tanárnak meglehetősen reménytelen vállalkozás. Jönnek majd a konfliktusok, kb. abban a helyzetben találnád magad, mint én Zrékason. ” Nem tudom meggyőzni, vállalja, néhány év után feladja. Aztán az iskola is bezár. Nyílik egy új mamut intézmény a lakótelep másik végén. Igazgatója a mi másik igazgatóhelyettesünk lesz. Mintaszerű munkát végez, odafigyel minden apróságra. Csak egy jellemző példa: az egyik lépcsőfordulóban belóg egy növény a gyerekek útjába. Elégge a szélén, de azért belóg. „Na, kíváncsi vagyok, hány napig fogja bírni!” Év végén még mindig nem tépték le. Aztán az iskolát ketté bontják, egy nagy mamut helyett legyen két kicsi, az aula közepén húznak egy képzeletbeli választóvonalat. A konfliktusok borítékolhatóak, Margit

egyik vezetését sem kapja meg. Megkeseredetten megy vissza remek tanítónőnek egy harmadik iskolába. (Később aztán megint egyesítik a két iskolát, de már nincs ott sem a nagy terrárium, madár-röpde, sem a gazdagon felszerelt rajz szakterem.)

A tanárok közt sok a lendületes fiatal, a matek-fizika szakos egy volt szegedi focista csapattárs. A testnevelés tagozat vezetője rátermett, ízig-vérig pedagógus, szeretik a gyerekek, a tagozat néhány év alatt az országos élvonalba kerül. Egyik tanára országos bajnoki címig viszi a kosárcsapatát, ő a fitnessz csapatot edzi hasonló szinten. Persze nyilván van némi versenyistálló jelleg, de én csak a kosár edzéseken érzékelem. Ami biztos: „Hege” néha segít az osztálynak a matek házában, a gyerekek többsége inkább edzőt lát a tanárokbán, semmint a tananyagot ledaráló hivatalnokot.

„(A tanárok) Örök példaképek! Deme Klári néni és Polgár Ági néni! Emberségesek, következetesek és rengeteget adtak nekünk tornászoknak/aerobikosoknak! Nem voltunk egyszerű gyerekek 🤪, kellett bennünket fegyelmezni, hajtani! Bármikor visszagondolok a tési órákra - edzésekre csak remélni tudom, hogy a lányaim is ilyen sokat fognak kapni a sporttól és a testnevelőktől! Amikor pedagógia pszichológiát tanultunk rengetegszer eszembe jutottak ők, szuper mintánk volt! ❤️”

Egy-egy hivatalos testületi buli után magánlakásokon is folytatjuk a vígságot. Időnként bemegyünk, benézünk egymás órájára.

Lengyelné Éva bevon a klubnapközi programba. Elkezdem a nagykönyv szerinti rajz, irodalom, játék, kézműves stb. foglalkozásokat a csoportommal. Néhányan közülük metszőkörösök lesznek, egyikükkel néha még ma is chatelünk. Elképzeltem, mennyivel könnyebb lenne, ha egy-egy teremben ott lennének a szükséges eszközök, és a csoportok forognának délutánonként. Éva megpróbálta kialakítani, nem sikerült. Kockázatos kalandnak minősült.

Az iskolába eleinte jóval kevesebbet vállaltam. Nem mentem el nyári úttörőtáborba, ha volt egyáltalán ilyen nem folytam bele a belső továbbképzésekbe. Maradtam a periferián, csak a rajzzal törődtem. Elkezdtem tudatosabban olvasni lélektant, pedagógiát, filozófiát.

Ebben a matek-tesi tagozatos általános iskolában tanítottam majdnem húsz évet, és az utolsó egy-két évre már tényleg jól felkészült tanár lettem.

Igazat adtam a gyerekeknek. Máshol kellene lenniük, nem ebben a nagy hodályban, az unalomban, az erőszakban, a szét- és leszaggatott vécéajtók meg az ordítózó folyosóügyeletesek között. Ekkor már jöttek a hírek, pl. az olvasótábor mozgalomból, hogy lehetne ez másképp is, de nem láttam a lehetőségét, hogy apró kis javaslatokon túl valamit változtassak a helyzeten, amíg nem lesznek rendszerszintű változások. Amíg nem lesz minőségi tanárkiválasztás, egy-egy új munkatárs alkalmazásánál nem lesz szempont, hogy mire képes, hanem felvesszük, aki jön, aztán majd meglátjuk, mire megyünk vele, és innentől

kezdvé megmarad az összes iskolai betegség. Marad a protokollaritás, a ballagást ugyanúgy el fogják próbálni, mint eddig, mintha tortaevés előtt próbatortaevés kellene, és utána majd a kamerák előtt el kell játszani, hogy milyen finom ez a torta, holott előtte már jóllaktak vele.

Jelentéktelen apróságnak tűnik, hogy a gyerektől elveszük azt az élményt, hogy akkor most végig megyünk a termeken, és közben éneklünk valamit, és elbúcsúzunk a többiektől, de szimptomatikus tünet.

A tantárgyi tartalmaknak is vannak hasonlóan protokolláris vonásai. A módszerek pedig arra lett kitalálva, hogy vannak normális iskolák, vannak normális gyerekek, akik bejönnek, és velük kell történnie valaminek. Csakhogy a miénk, hasonlóan az ország többi általános iskolájához, nem normális iskola volt, mert hogy nem volt pl. használható karbantartó az iskolában, márpedig az nem egy normális helyzet, amikor egy szaktanárnak egyúttal karbantartói feladatokat is végeznie kell. Nem volt normális iskolakönyvtár, és az megint nem normális helyzet, hogy én könyvtáros is legyek egyben. A gyerekek nem voltak normálisan nevelve, nem kaptak például kommunikációs felkészítést, nem tudtak beszélni, hallgatni, ülni, állni, járni. És hát abszolút nem normális helyzet az, hogy negyvenöt perc egy tanóra, utána kész, tök mindegy, hogy milyen a gyerek, meg mi az anyag, meg a többi. Tehát a szokásos, beteg magyar iskolában voltak a gyerekek.

A tantárgy-pedagógia pedig a harmincas évek tantárgy-pedagógiája volt, mely szerint a gyerek arra van trenírozva, hogy bejön, leül, figyel, megérti, ismétli, és aki ezt nem tudja csinálni, azt képezhetetlennek nyilvánítják, ő lesz a falubolondja, nem járhat be az iskolába. Heti egy-két órában, mert itt már csak rajzot tanítottam, csak saját tantárgyam tartalmán és módszerein tudtam változtatni. Ha igazán azokat a gyerekeket akartam volna szolgálni, akik oda jártak, akkor nem olvasok tovább egy bűdös sort, se lélektant, se művészettörténetet, se esztétikát, se semmit, hanem összeszedek egy csomó anyagot, eszközt, és papírt hajtogatunk, emlékkönyveket írkalunk, énekelünk együtt a rajzórán, és egy olyan műhelyt alakítok ki, ahol születik meg a szakmai-módszertani kézikönyvem, a Kapcsoskönyv, viszont meghittebb, családiasabb hangulatot tudok teremteni az órákon, amivel valószínűleg a gyerekeknek sokkal többet adhattam volna.

De ezt a szerepet egyszerűen nem tudtam vállalni. Én persze nagyon szeretek gyerekek közt lenni, de bennem sokkal erősebb volt a megismerési vágy, nekem fontos volt, hogy napról napra valamiben mindig előbbre jussak gondolatilag is. És ez nem tett jót a gyakorló pedagógusnak. Alkalmazkodtam az osztályokhoz, változtatgattam az órák anyagát, de utólag már látom, hogy sokkal radikálisabban is alkalmazkodhattam volna. Sinkó István ír le egy ilyen példát pályakezdő korából.

Persze azért volt, amikor nagyon eltaláltam, hogy mi is kell a gyerekeknek, amikor például a Kalevalát illusztráltuk, rajzfilmeket készítettünk, árnyjátékokat játszottunk a sötét teremben, zenére, de ezek soha nem tudtak harmonikusan összeépülni négyéves periódusokká. Én is nagyjából a szokásos, kicsit sértett, kicsit megbántott, kicsit belemenős tanár figuráját hoztam. Nem nagyon, de mindig benne volt ez is a dologban, és így utólag visszatekintve, meg közben is, ezt mindig tudván tudtam, hogy ez igazából részben az enyhe mellémotiváltságom miatt van, tehát egy picit a szakmának akarom megcsinálni a rajztanítást.

A gyerek beszél. Hangokat mond, megtanul beszélni. Ezt mindenki tudja. Csakhogy a gyerek rajzol is, tehát a rajznak is funkciója van, és ahhoz, hogy normális felnőttek legyünk, képi jelekkel is tudnunk kell kifejezni magunkat. Emiatt aztán a rajzolgató kisgyerek rajzolgató tevékenységét tovább kell éltetni, ameddig lehet. A korszerű vizuális pedagógia nagyon sok

ponton tudja fölpszkalni és alakítani a gyerek érdeklődését a világ iránt. Az egyik részterület a képzőművészképzés, ahol a gyerek készségeit bizonyos területeken megalapozzuk, elmélyítjük, professzionalizáljuk, tehát nem hagyjuk, hogy rögtön az elején rossz készségek épüljenek be a tevékenységébe. A képzőművészet-pedagógiában a nagyon tehetséges gyerekekkel másként kell dolgozni, neki egy picit mást kell adni. De önmagában ez a rész engem túlságosan nem érdekel, meg nem is a szakterületem, arról nem is beszélve, hogy a művésszé válás folyamata sokkal fontosabb a mesterségbeli felkészítésnél, hiszen egy gyerek bármikor megtanulhatja, hogy a rézkarcra ne tegye rá a kezét, mert elolvad a viasz, vagy bármikor kigyakorolhatja a lendületes vonalvezetést, és ha rászánja azt a néhány hetet, bármikor pontosabbá teheti a látvány utáni formaképzést. De az elveszett kíváncsiságát nagyon nehéz visszaadni, tehát náluk inkább az a feladat, hogy kiéheztessük a leendő szakmáját illetően.

Egy sípályán a keresztbe forgatást meg lehet tanítani néhány nap alatt is, de ha semmi mást nem teszünk, csak sorba állítjuk a gyerekeket, és azt mondjuk nekik, hogy a fenekeddel lökd fel a szomszédodat, akkor két perc alatt megtanulja a keresztbe forgatást, mert ugyanazzal a mozdulattal, amellyel a fenekét kilöki a szomszéd irányába, keresztbe tud fordulni a két léccel is. Ennyi. Nekem harmincvalahány óra kell ahhoz, hogy úgy megtanítsak látvány után rajzolni valakit, hogy azt fölvegyék a képzőművészeti szakközépbe. A kollégáim, akik harmincvalahány óra alatt ezt nem tudják elérni egy átlagos gyerekcsoporttal, és mindent a gyerek fejébe akarnak beépíteni, nem pedig az ösztöneibe és a reflexeibe, egyszerűen nem ismerik a szakmának ezeket az apró trükkjeit.

A művészeti iskolába járó gyerekeknél viszont nem ilyen trükkökre építünk, hisz belőlük nem műkedvelő sízőket szeretnénk képezni. Nálunk szerencsére sok osztály van, el lehet választani a műkedvelők képzését a profikétól, a gyerek választhat magának keményebb vagy lágyabb csoportot és csoportvezető tanárt.

Emellett persze a graffitivilág is belefér a jó művészetpedagógiába, miképpen az is, hogy a gyerek dacos arccal nagy falloszokat rajzolgat az órán a kötelező feladat helyett. Ezt lehet kezelni, valahová terelni, az ember néha még meg is örül, hogy megint egy remek kis betegség, egy remek kis eltévelyedés, ahol megmutathatom, milyen rohadt jó szakember vagyok. Akkor persze már nem lehet villogni, ha mindegyikkel ezer baj van. Illetve, akkor már megint lehet, tehát az olyan nyolcadik cé osztályokban, amelyek teljesen leharcoltak, tizenkét gyerek jár oda, mert a többit már elüldözték a suliból, meg elvitték, meg megbukott, meg mit tudom én, és ez a tizenkét fájdalmas, szerencsétlen kamasz hallgatagon összeül egy teremben, hogy na, akkor csináljunk valamit! Ott már megint lehetett valamit kezdeni.

Nagyon sokféle tanári magatartás van, és én nagyon sokat kipróbáltam ezek közül. Voltak közösség alapú csoportjaim és osztályaim, ahol az volt a legfontosabb, hogy az együttműködés során a személyközi kapcsolatok humanizálódjanak. Hogy szebben szóljanak egymáshoz, finomabban érintsék meg egymást. Erre ment ki az egész játék, mivel ilyen tér nyílt. Bementem az osztályba, elkezdtünk együtt dolgozni, és akkor az elején kiderült, hogy elvadult, istentelen gyerek a többség, és hogy az égvilágon nem fogok tudni mást kezdeni velük, minthogy minél pontosabban megtanítom őket egy szakma, egy mesterség alapjaira. Távlattan, perspektíva, aszimmetria. Ezek érdekes dolgok. Egy elvadult gyereknek néhány óra alatt ráhangolódik, élvezi is, rajzgépekkel huzigál, belefeledkezik, kész.

És akkor jön a másik osztály, és látom, hogy néznek, ülnek, lebegnek, és kezdeném a kockát meg a perspektívát, jól nevelten csinálják, nem érdeklí őket különösebben. De amikor az van, hogy na, akkor most jöhetnek a különleges, fantasztikus kockák, akkor a többség izgalomba

jön, elkezdik rajzolgatni a virágokat rá, meg a fene tudja mit. Az előző osztályban meg egy bűdös gyerek nem vágott bele a különleges kockába.

És abban az osztályban, amelyiket nem érdekelte különösebben a képzőművészet, megbeszélték a kis ügyeiket, mindig ügyeik voltak, mindig jöttek, hogy most a Heni a Józsival, meg hogy forduljunk minél többet egymás felé.

És aztán volt olyan osztály is, amelyik jól nevelt, kedves, érzékeny, figyelmes volt, és szerettek festegetni, rajzolgatni. Akkor ezeknek megint egy másfajta technikával kellett tanítani. Amikor általános iskolában dolgoztam, a legfontosabb mindig az volt, hogy ép bőrrel menjek ki az osztályból. A másik fontos dolog az volt, hogy azért legyen valami siker, valami produkció.

Részben a gyerekek felé, kifelé, részben önmagam felé. Nagyon fontos volt, hogy hozzáadott érték mindig legyen. Valahogy így éreztem biztonságban magam, így tudtam megteremteni magamnak azt a hitet, hogy én vagyok a jó tanár. Ez fontos volt, mert **abban a korban mi más adhatott volna védeltséget az embernek? Csak az, hogy ő érték. Fontos ember. Akkor nem bántják. Ez még a pártapparátus előtt is működött, tehát annak idején a megyei ideológiai titkár leült velem elbeszélgetni, mert hát én valaki vagyok. És hiába voltam az elhárítás látókörében, azért csak kaptam lakást Szolnokon.**

Biztosan van olyan tanár, aki tudatosan választ egy szerepet, aszerint, hogy ő mit lát jónak, és aszerint viselkedik. Én többnyire olyan feszített helyzetekben dolgoztam, ahol nem tudtam előre eldönteni, hogy mi legyen, mindig konkrét helyzetekre reagáltam. Nagyon sok mindenen múlt, hogy sikerült.

Például a hóvárépítés. Ha kiszabadulunk a rétre, és letapossuk a havat, abból nem lehet várat építeni, tehát meg kell szervezni, hogy egy nyomon megyünk ki, elkezdjük a kis hótéglákat összehúzogatni, szánkóra tesszük, tágul a kör, és a friss hóból rakosgatjuk össze. Volt olyan csoport, ahol ez bejött, volt olyan, ahol nem. Egyikkel tényleg megépítettük a gyönyörű hóvárat, a másikkal csak összehúzogattunk egy-két kis falat, és aztán hógolyóztuk egymást.

De olyan csoport nem volt, ahol úgy hógolyóztak volna a gyerekek, hogy nem tartották be a szabályokat, tehát, hogy közvetlen közélről nem lehet dobni, csak messzebből, s hogy aki elfut, azt nem üldözzük. Mindig volt egy határ, amin túl nem lehetett menni, mert akkor vége a játéknak, irány a terem. Persze a teremben is volt egy határ. Ha ezt átlépte a csoport (Értsd a hangadó gyerekek, a többi pedig ment utánuk, nem bontakozott ki egy vita.), akkor felvettem a képzeletbeli fehér köpenyt, elővettük a rajz munkafüzetet, feladtam belőle a feladatokat, aki akarta megcsinálja, aki nem az meg azt csinált amit akart, csak ne keljen fel a helyéről, ne hangoskodjon. (Hogy lehetett ezt elérni egy elvadult osztályban? – tehetné fel a kérdést, aki nem tanított a hetvenes években. Bizony, fenyegető, vészajtósló gesztusokkal.)

De ezek általában csak időszakos dolgok voltak, ezt néhány hétig kellett tartani, és utána föloldódott a helyzet. Meg hát azért a gyerekeket, akik megszokták, hogy a tanár a barikád túlsó oldalán van, és minden rossz, ami tőle jön, és csak ellenség lehet, ez a fajta kapcsolatmód azért eléggé megbolygatta. Hogy most jön egy tanár, aki belül próbál kerülni a sáncokon? Erre olykor elég idétlenül tudtak reagálni.

Az én lelkialkatomnak az atyáskodó, családias, közösségfejlesztő, de azért mégis csak domináns szerep felelt meg leginkább. Optimális esetben óra előtt kedvesen, udvariasan

elbeszélgetünk, mindent megbeszélhetünk, ami a gyerekeket érdekli, aztán jöhet a tanulás, kinek-kinek saját tempója szerint. Ha nekiugrottunk egy nagy munkának, nagy játéknak, és valakinek nem tetszik, próbálom meggyőzni, de ha nem, hát nem, akkor csak nézze, vagy csináljon valami mást. Ha többen is vannak, gyorsan rögtönzők valami választható feladatot. Ha a többség szeretne távol maradni, akkor a fő feladat válik alternatívvá. Ha csak néhányan választanák, ejtem, mert a fő feladat többnyire erős logisztikai kihívást jelent, tehát inkább valami mást ajánlok helyette, vagy leegyszerűsíttem. Néhány osztállyal ez össze is jött.

A tréner szerep, amit most kell alakítanom a művészeti iskolában, nem igazán felel meg nekem, mert így el kell küldeni azokat a gyerekeket, akik nem képesek felvenni a ritmust. Pedig nagyon szeretni való gyerekek, és amíg lehet, addig tartom őket a csoportban, de amikor már évekkal lemaradnak a többiek mögött, és csak könyökölnek ott, reménytelenül leszakadva, nincs más választásom.

Mit kezdjek azzal a gyerekekkel, akikből láthatóan csak egy tisztos kismester vagy kisiparos válhat?

Ferenczy Béni tisztos kismester volt. A tisztos kismesterek alatt vannak a tisztos iparosok. Kérdés, hogy ők boldogok-e. Most nem tudhatom, hogy az, akiből én egy tisztos kisiparos szobrászt neveltem, nem lett volna-e jobb mondjuk tisztos kismester kőművesnek vagy sebésznek.

Van például olyan tanítványom, ráadásul félig cigány fiú, akit a zenész bátyja nevelt fel, aki jó nevű sebész lett. Valószínű, hogy ő így nagyobb sikert ért el, mintha közepes reklámgrafikus lett volna.

Persze olyan gyerek is akadt, aki arra volt ítélve, hogy képzőművész legyen. Nem beszélt, sápadtan végighallgatta a nyolc évet, nagyon szeretett rajzolni, aztán rajzfilmes lett. De én nem az a tanár vagyok, aki azt érzi sikernek, ha a tanítványait szakirányba felveszik. Én azt érzem sikernek, ha boldog életet él felnőttként. Jön velem szemben az utcán savanyú képpel. Most vigasztal engem az, hogy közben Kossuth-díjat kapott? Míg ha jön velem szemben, nevet rám, és boldogan mutatja a gyerekét, akkor miért volna az baj, hogy szobafestő lett, és nem helyettes államtitkár?

A városban.

Szólnokon találkoztam olyan emberekkel, akikkel valamiféle szellemi, emberi közösséget éreztem, de ahhoz sem időm, sem energiám nem volt, hogy baráti kapcsolatokká fejlesszem ezt az érzést. Jó lenne, természetesebb élethez vezetne, de túl nagy árat kellene fizetni érte. Időt vinne el, pénzbe kerülne, lazítaná régebbi baráti kapcsolataimat. A Bérczes házaspár, Árkosi Árpád, az Álmosdi házaspár⁷⁵, Szabó János és felesége, Dian Róbert, Egry Sándor jut hirtelen eszembe. Másokkal szorosabb munka és emberi kapcsolat alakult, amit akár barátinak is nevezhetnénk. Tóth István, (Szabóné) Tóth Mária, Baricz Péter, Papp Béla, Sárkány Sándor, Szügyi Csongor, később Szalay Ferenc, meg persze más tanár kollégák, újságírók, rádiósok. A patronáló üzemek vezetőivel, munkásaival is megálltam, le-leültem egy kis beszélgetésre. Vékonyan az is ott volt a tartózkodás mélyén, hogy a szamizdat olvasó ember kissé fertőzőnek érezte magát. Maga ugyan nem tartott megtorlástól, nem féltette állását, de azért kissé összébb húzta magát "idegenek" közt. vastagabban azonban inkább az időhiányon túl az a bizonyos érzelmi autizmus lehet a magyarázat. Az első találkozás után kialakul bennem egyfajta baráti érzület, ami már velem

⁷⁵ <https://www.helikon.ro/belefaradni-a-felelembe-interju-jenei-gyula-koltovel/?fbclid=IwAR1o6RK7m11tQ49L3FMcpfdebUSnHrdAb-TwsGUKkbJKMhdYBPgaB0wsaaU>

marad, nem szorul megerősítésre. Tudom, hogy nem vagyok egyedül. Ha hosszú évek elteltével olvasok tőlük valamit, vagy csak eszembe jutnak, ugyanaz az érzés önt el. Én az életükben nyilván valami újat, jobb minőséget botladozva kereső emberként jelenek meg, kapok tőlük megerősítéseket, néha finom kritikákat.

Munkahelyekkel ismerkedtem meg, munka és életstílusokkal.

Jenei Gyula:

A megyei lapnál lettem gyakornok. Hétköznapijaim akkoriban a szerkesztőség Kossuth téri irodaházának büféjében kezdődtek, előfordult, hogy négy-öt kávéval, mert aki éppen betoppant, a többieket is meghívta. Aztán végtelen beszélgetések, sztorizások következtek a szerkesztőségi szobákban, a közeli sörözőkben. Körmendi többször szóba került. Jól ismerték a kollégák, pár évvel korábban még ő is a lap munkatársa volt. Az esték a sajtóklubban vagy valamelyik törzskocsmában értek véget. Bármilyen furcsa, de közben dolgoztunk is.

Vesd össze: Vekerdy Tamás: színekúrát keresek.⁷⁶ ... ahová hetenként csak kétszer kell bejárni, és ha lehet, nem nagyon kell csinálni semmit. Szeretnék megírni néhány dolgot. eddigkész

...eszembe jutottak azok az asszonyok, akik baráti körömből választották az önkéntes halált: csak a filozófus-feleségek közül öt. Igazán közel Bence felesége, Kardos Panni állt hozzám-- pontosabban az édesanyámhoz, aki pont ilyen leányt szeretett volna. Mosolygós szemű barna, aki sírva elmeséli neki összes bűját-bánatát, amit a hideg szívű filozófusok között átélt. Más szakmák statisztikáját nem ismerem, de az arány megdöbbentő. (Ezt valahogy át kell fogalmazni, mert szerzője nem szeretne baráti tüzet kapni.)

Régi tanítványaim mindig kénytelenek szembesülni azzal, hogy most új had vesz körül. Amióta igazgató vagyok, azóta ez már nincs ennyire így, de egyszerűen fizikailag nehéz volt engem megközelíteni, mert mindig gyerekek között voltam, és ha visszajött valaki, akkor beült a többi közé, és miközben én tartottam a foglalkozást, ő is próbált dolgoztatni vagy beszélgetni. És egy kicsit mindig érezték, hogy zavarnak, amikor visszajönnek, mert ott vannak az új gyerekek. Ez azért korlátozza a visszajárogatást. Tehát igazából csak azokkal vagyok kapcsolatban, akik a metszőkörü nyári túrákra visszajárnak, és ott beszélgetünk. Van egy olyan tanártípus, aki igazolni akarja a volt tanítványaiban önmagát. Hát ilyen bennem nincs, én nem akarom a volt tanítványaim fölemlegetésével igazolni azt, hogy na, milyen jól dolgoztam. Sinkó Istvánnal értek egyet. Időnként úgy éljük meg, nagy dolgok történtek az órán, foglalkozáson, valójában azonban többnyire csak egészen apró lökéseket adunk tanítványainknak. Néha ugyan arról számolnak be, hogy sorsfordító volt számukra az a bizonyos óra, vagy beszélgetés, de egyrészt ahhoz, hogy tényleg forduljon a sorsuk, más tényezők is kellettek, másrészt az óra többi résztvevőjére valószínűleg nem volt ilyen katarikus a hatás. Ettől persze még örülünk neki, csak a tárgyszerűség kedvéért tesszük hozzá a fentebbieket. Hibáink következményeivel már nem vagyunk ilyen megengedőek.

---

76 Vekerdy Tamás. Álmodok és lidércek. Iskolaalapítás Magyarországon. (Magyarország felfedezése) Szépirodalmi Könyvkiadó, 1993. <https://mek.oszk.hu/07200/07248/html/>

Én domináns egyed voltam az iskolában. Ha nem egy ilyen vezérhímszegény világban éltünk volna a szocializmusban, akkor ez talán nem lett volna akkora durranás. Voltak persze ezek a jellegzetes, mindjárt az elején tekintélyszerző belemenéssel kezdő, vagy kenetesen nyájaskodó szocialista vezérek, de az én dominanciám más volt. Volt egy tér, volt egy rajzterem, ahol voltak eszközök, ott volt a vezérhím, aki azért szeretetteljesen viszonyult hozzájuk, aki tényleg csak akkor ordított rájuk, amikor versolvasás közben megszólaltak, amúgy leült melléjük a lépcsőn, és nem vágta őket nyakon, csak mert éppen rossz passzban volt. És ráadásul mindent meg lehetett velem beszélni. Hogy, mit tudom én, milyen igénytelenül öltözködöm, vagy hogy néha elfelejtek lefürdeni, és izzadságszagom van, és hogy akkor szóljanak csak nyugodtan, hogy tanár úr, hát ciki, égő, gáz van, de hát ízé? Nyugodtan lehet szólni, nem szégyenülök meg, mert az a véleményem, hogy mindent ki lehet mondani, mindent meg lehet beszélni. Hogy, mondjuk, az oroszok miért nem mennek ki? Hát ezeket is mind meg lehetett beszélni. Most ki a franc fog engem kirúgni a tanári állásomból azért, mert mondjuk 1985-ben megbeszélem az osztályfőnököt a gyerekekkel, akik földobták a kérdést, hogy akkor az oroszok mit keresnek itt. (Nézzétek, ez most egy ilyen helyzet, hogy Magyarország katonai megszállás alatt van, a keleti blokk tagja, na aztán majd lesz ez másképp is. Minden rendszernek van veszteség-nyereség oldala. Ez sem a legrosszabb, az sem lesz a legjobb...) Kész. És tényleg nem rúgtak ki az állásomból. Vagy ha valamelyik gyerek tekintélyharcba bonyolódik a másikkal, és én ezt értelmezem a csoport előtt, beszélek az etológiai háttéréről, hogy csinálták ezt a főemlősök, hogyan zajlott körükben a dominanciaharc, és hogy most hogyan történik ez az ő csoportjukban, és hogy mi fog történni közöttük négy-öt év múlva, ha az egyik vagy a másik szubkultúra tagjai lesznek. Hát az ilyen dolgok nyilván megint hozzájárultak ahhoz, hogy valamiféle sikereim voltak. De hát ezt mindig hozzá kell tenni, hogy a sikerek viszonylagosak, hiszen van olyan gyerek, aki előtt nem vagyok sikeres pedagógus.

Fogalmam sincs például, hogy a Kalevalát miért hallgatták végig a gyerekek, mert én csak néhány versszakot akartam felolvasni belőle, és akkor mégiscsak az lett, hogy rajzolás közben a Rácz István-szöveg a gyerekeket annyira megfogta. De ehhez nyilván az is kellett, hogy én rájuk szóljak/morduljak/ordítsak, ha közbedumálnak, amikor én verset mondok. Mert hát, ha az ember tanárként verset mond, akkor a gyerek ne szólaljon meg. Amúgy nem sok mindenért ordítok rá a gyerekekre, de ezért igen. Aztán végül a Kalevalából kilenc négyzetméternyi linót metszettünk. Kiss Anna verseiből meg százötven négyzetmétert. És azok se csúnya metszetek, sőt! De hát a Kalevala-szöveg alapján született képi világot viszontlátni mégiscsak más.

Ugyanakkor, főleg fiatalabb koromban, a gyerekek bizony gyakran szóba hozták a szexualitás témáját, meg jöttek az apró provokációk, és minduntalan olyan helyzetekbe keveredtem, amelyekről be kellett látnom, hogy erotikus töltésűek. Például dűhtől remegve feszült egymásnak egy fiú meg egy lány, holott ordító volt, hogy járni akarnak egymással. (Menjen már ki mindenki! Angelika maradhat? Hát, szerintem itt az történet.... Szerintetek? Bólintottak. Na, akkor kézfogás!) Vagy a beszélgetésekben, amelyeket munka közben folytattunk, egyre erősebben jelentek meg a különböző erotikus témák. Én sohasem voltam tudatosan méricskélő pedagógus, a Gordon-módszer is azt mondja, ugye, hogy csak akkor kell figyelni valamire, ha problémaként jelentkezik. Csak aztán, ahogy komolyodott, mélyült a tanítás tartalma, úgy lettek egyre kiélezettebbek a helyzetek, és ebben a kiélezett helyzetben egyre nehezebb volt megtalálni az érzékiség szerepét.

A másodikos gyerek szereti fogni a tanító néni kezét, szeret hozzásimulni, belefűrní az arcát a ruhájába. A nyolcadikos ezt már nem teszi. Hol a határ? Hol van az, amikor azt kell mondjam, hogy ez már ciki, te már nagylány vagy, ne csinálj már ilyet! Hol van az a határ, amikor nem

sértem meg azzal, hogy én most már nem teszem a vállára a kezem. Egyszer csináltam egy fölmerést, és abból kiderült, hogy ötödiktől nyolcadikig a gyerekek egy része igényli azt, hogy szellemi-lelki-testi konfliktusban legyen a tanárral. Más részük nem. Én úgy gondoltam, hogy az a legjobb, ha megbeszéljük ezeket a dolgokat. Ha megbeszéljük, hogy miért nem szeretem, amikor cigarettáznak, amikor durva, erotikusnak gondolt vicceket mesélnek, vagy amikor nagy hangon ordítanak egymásra. Tehát hogyha nem humánus a kapcsolatuk, az önmaguk ellen fordul. Mert aki általános iskolás korában azt a mintát tanulja meg, hogy a másikat le kell ugatni, a másiknak fölébe kell kerekedni, az nem lesz képes normális házasságra. Az ugyanazt az életet reprodukálja, amittől most szenved. A gyereket még nem érdekli, hogy mi lesz a foglalkozása, mennyi lesz a pénze. Az viszont megfogja, hogy férfiként vagy nőként örömteli életet fog-e élni.

A hippis világban fontos volt ugyan az intim beszédmód, de amikor tanítani kezdtem, valahogy hirtelen visszazökkentem a szokásos falusi férfiszerepbe, elhárítottam az intim problémák megbeszélését. Emlékszem az első úgynevezett felvilágosító órára az ötödikes osztályban, épp erre jött be órát látogatni az igazgatóhelyettes, utána elmondta, hogy szerinte én voltam a leginkább zavarban, a gyerekek viszont meglepően felszabadultan beszélgettek. Mint biológiatest persze úgy éreztem, hogy én tudok a legtöbbet ezekről a dolgokról, de eleinte valahogy mindig korainak éreztem, hogy általános iskolásokkal az erotikáról beszélgessek. Aztán, ahogy egyre otthonosabban mozogtam az iskolában, kezdtem föloldódni. Minden gyerekcsoportban akad például valaki, akinek szadista hajlamai vannak. Kéjesen elvigyorodik a kegyetlenségek hallatán, belemar a másikba, s a többi. Ilyenkor én nem kezdem el kielemezni, hanem csak azt mondom, hogy ugye Andi, olyan jó dolog, mi, egy fiúba belemarkolni? De hát itt, ennyi ember előtt? Ne viccelj már, nem illik! És amikor megkérdezik, hogy micsoda, mit tetszik mondani, mi a jó, akkor azt mondom, hogy hát biztosan tudjátok, hogy vannak felnőttek, akik szeretnek lebirkózni másokat, gyötörni, mit tudom én. Ezt nevezik szadizásnak, és csak vicceltem, hogy Andi ezt élvezzi, hát honnan tudnám én azt, csak úgy poénkodtam. Elhülyéskedem a dolgot, holott Andi pontosan tudja, hogy ez nem volt vicc, és hogy ez tényleg egy neki szóló üzenet. Vagy volt olyan gyerek is, aki beismerte, hogy igen, olyan jó, tényleg, legszívesebben megfojtanám. És akkor mondom, hogy így van, ilyen az ember, annyifélék vagyunk, nem kell azt szégyellni, de hát azért nem illik minden szünetben azzal felhívni a figyelmet magadra, hogy te itt fojtogatod a kis barátodat vagy barátnődet. Tudni kell korlátozni a vágyadat. Na most, ha egy ilyet az ember megbeszél a gyerekekkel, akkor elképzelhető, hogy egy másik, konzervatív tanár normája szerint egy perverz szado-mazo állat.

Egyszer például a gyerekek megszavazták, hogy az osztálykiránduláson egy teremben akarnak aludni a fiúk és a lányok. Én ezt jó ötletnek találtam, mert mindig utáltam, amikor el kell hajtani a lányszoba ablakából a fiúkat, és gondoltam, hogyha nem alakul ki a külön fiú- és a külön lányszoba hangulata, akkor nem lesz olyan erős a készítés arra, hogy ezt az intim másik birodalmat birtokba vegyék. Akkor normálisan el fognak aludni. Most se tudnék egyedül dönteni, és akkor is azt mondtam, hogy egyrészt ugye a szülőket kell erről megkérdezni, másrészt az iskola igazgatójának is tudnia kell róla. Egy ilyen dolog miatt én nem kockáztatok, hogy rólam elterjedjen, hogy összefektetem a gyerekeket. És az igazgató azt mondta, hogy ahogy te gondolod, és hogyha a szülők is mennek veletek. Ez egy nyolcadikos osztály volt. Hát akkor aludtatok együtt! És akkor mondjuk annyit megtettem, hogy én nem aludtam abban a szobában, ahol ott vannak a gyerekek, meg nem emlékszem, hogy szülő aludt-e velük, de szerintem nem. Merthogy azért a kukkoló szerep már végképp nem normális. És ezek nagyon összegyalulódott kis gyerekek voltak, és nem féltem attól, hogy ott majd közöszlenni fognak.

Ami nálam mindig tabu volt, az a tanár-diák közötti szexuális kapcsolat. Volt rá kezdeményezés, amikor alternatív gimiben tanítottam, de mindig azt mondtam, hogy ezt nem lehet. Azért nem, amiért egy üveg pohárral sem tudnék labdázni. Pelé tudott, ugye. Narancssal is, üveg pohárral is. Hát én nem tudok, én eltörném. Nekem nincs olyan lelki gyakorlatom, én nem vagyok lelkileg annyira kifinomodott ember, hogy tudjak bánni egy törékeny serdülő lelkével egy erotikus kapcsolatban. Nem is igazán kívántam persze, mert hát zöld almát enni, elég fanyar dolog. Egy serdülő kislány álmokból van összerakva, vágyakból, képzeletből, nagyon kevés a karakteres, tisztán megnyilvánuló éhsége és vágya. Én legalábbis nagyon törékeny lelkeknek látom őket, hiába próbálják meg ezt elfedni kamaszos magabiztossággal, mindig kiszűrődik alóla a gyerek. A gyerek éretlen, a gyerek egy normális hímből szerintem azt az érzést váltja ki, hogy vigyázni kell rá.

Lorenznek volt egy hollója, amelyik idegesen elrántotta a csőrét, amikor Lorenz odatartotta elé a szemét. Azt figyeltem meg, hogy bennem is van egy ilyen ideges, ösztönös elfordulás akkor, hogyha nálam jóval fiatalabb nők, akikkel tanár-tanítvány kapcsolatban vagyok, közeledni próbálnak. Amikor továbbképzéseken rajztanárnőket korrigálok, fölém hajolva javítok bele a rajzukba, abban már megjelenik az érzéki elem, de ettől a helyzettől a tényleges erotikus játékig még nagyon sok lépcső vezetne. Meg aztán az ilyen helyzetekben nem csak mi ketten vagyunk, ott van köztünk a tanórai feladat, egy kultúratartalom, ami bizonyos mértékig valamiféle harmadik személyként jelenik meg.

Egyszer megyünk a feleségemmel Pesten egy aluljáróban, és valaki hátulról átölel. Megfordulok, és ott jön egy fiatal nő, és mondja, hogy ő ugyan csak hátulról látott engem, de biztos volt benne, hogy én vagyok az. Tizenvalahány éve nem látott. És azt mondta, hogy ő személyesen többet köszönhet nekem, mint az apjának, de azt is el kell mondania, hogy nagyon sokszor félt tőlem. Félt, mert azt érezte, hogy figyelem őt, és próbálgatom, hogy hogy működik. És nem tudta, hogy én mit is várok tőle, mit is akarok vele.

Van egy gyerekkori élményem. Amikor megépült az új út a faluban, akkor mi továbbra is a járdán biciklizgettünk, mert ezt szoktuk meg. És akkor jött a tanácsstíká, és megállított, és mondta, hogy nézd, kisfiam, ne a járdán biciklizz, ott a szép új utunk, hát biciklizz azon! És nekem ez olyan megdöbbentő élmény volt, hogy hogy egy gyerekkel így beszél, hogy hogy itt dicsekszik előttem az új úttal? Dicsekedni a felnőttek egymásnak szoktak a dolgaikkal, nem a gyerekeknek! A gyerekeket lerendezik rövid úton, aztán mennek tovább. És attól fogva ez az ember olyan gyanús figurává vált számomra, elhagyta a felnőttvilágban elfoglalt megszokott helyét. Nyilván, amikor én a gyerekek közé bementem, és elhagytam a megszokott felnőtt szerepet, mondjuk fölültem a tanári asztalra, és úgy beszélgettem velük, akkor ettől egy picit a szörnyeteg szerepébe csúsztam. Ez persze csak a gyerek képzeletében jelent meg így, én sohasem éreztem magam figyelő ragadozónak.

A figyelmemnek az volt az oka, hogy nem értettem igazán, mi történik bennük meg bennem. Egy nagyon egyszerű példa: láttam egyszer egy buta szovjet filmet a tévében. Egy óvó bácsiról szólt, meg arról, hogy a gyerekek nem akarják megenni a spenótot. Erre ő bemegy, és mondja, hogy nem kell megenni a spenótot, mert látja, hogy ezt nem szeretik. Csakhogy délután ürtutazásra indulnak, és ehhez üzemanyagot kell felvenni táplálékul, úgyhogy ő most a spenótot átváltoztatja üzemanyaggá, és akkor azt magukba veszik, és délután utazhatnak. Erre a gyerekek lelkesen megették a spenótot. Na mondom, ilyen hülye gyereke nincs a világnak, és amikor a nyári napköziben a gyerekek nem akarták megenni a tökfőzeléket, akkor gondoltam, hogy na én most bedobom ezt a trükköt, és hát nyilván nem fog működni, mert

azért ezek a gyerekek nem ennyire hülyék. És előadtam a szovjet óvópedagógust. És csodák csodájára a gyerekek megették a kaját. Én csak néztem, hogy most mi van. Amikor pedig utána kimentünk a térre, fölültünk egy nagy fatönkre, úrutazás, látjátok, ott a Jupiter, meg mit tudom én, hülyéskedtem. Ezek a picik persze még nem vették észre, hogy én kívülről figyelem őket, magamat, meg a szituációt is. De egy értelmes, hatodik-hetedikes kislány, akiből aztán később nagyon értelmesen gondolkodó ember lett, észrevette közben. Nyilván, az osztályában ő volt egyedül, vagy maximum ketten-hárman voltak, akik észrevették, hogy miközben ez az ember itt bohóckodik, meg tartja az órát, meg foglalkozik velük, időnként a szeme egy kicsit elszürkül, a tekintete egy kicsit eltávolodik róluk, egy kicsit befelé néz, vagy mögéjük néz, és valaki mást lát mögöttük. Erre gondolt ő, föltételezem, amikor a félelmeiről beszélt az aluljáróban. Meg talán megérezte azt, hogy én látom rajta, hogy neki nem ebben a szürke kis faluban fog a felnőttkora eltelni, hanem elmegy innen, másik élete lesz, és én ezt a másik életét már láttam.

Az eszközteremtő tanár úgy érezheti, ezzel meg is tette a magáét. Ő mindent beleadott, hogy az óra jól sikerüljön, adjon bele a gyerek is mindent. Ha nem teszi, a tanár megbántva érzi magát. Ez a gyerek semmibe veszi a munkáját.

Rendszerváltás

A Lakitelki találkozó után néhány hónappal Takács Gézával beszélgetek a politikai szerepvállalásról. Nem hívtak! - mondja megbántottan Géza. Megütközve hallgatom. Már hogy hívna bárki is egy kritikus szellemű gondolkodót? Haszon és sikeréhes középszeres tülekednek a pozíciókért. Vagy álljon be közéjük az ember, széttaszígalva őket, vagy maradjon kívül. Ha beáll, számoljon azzal, hogy ezentúl jól meg kell fontolja nyilvános megszólalásait. Persze nem mondom neki, nem tapintatból, hanem mert hirtelen nem tudnék egy kerek helyzetértékelést adni.

Engem hívnak, Tóth István ott volt a lakitelki találkozón. Megalakítja a megyei MDF csoportot, elnökségi taggá választanak.

...

Csengey Dénes a vendég egy szűk körű MDF aktivista találkozón.

– Mi lesz, amikor először kell nyilvánosság előtt hazudnod?

– Nem tudom, mondja elgondolkodva. Már nem emlékszem, ő mondta-e, vagy megcsal az emlékezetem, de az maradt meg bennem: „Lehet, hogy belehalok!”

Bernecebaráti. Szilveszter. Még aktív MDF-es vagyok. Leendő országgyűlési képviselőjelölt. Hadas, Takács és mások előtt fejtegetem a vadprivatizáció veszélyeit, töredékes információk alapján, félig blöffölve.

– Igen, valóban kinéz belőled egy képviselő, mondja Hadas. Kissé megrémülök. Akkor ez lesz majd az életem? (Mi a különbség a cirkusz és a parlament közt? A cirkuszban okos emberek hülyéskednek, a parlamentben hülye emberek okoskodnak. „Ne mondjátok meg anyámnak, hogy politikus lettem, ő azt hiszi: egy bordélyházban zongorázom.”)

Nálam jóval okosabb barátaim nem veszik észre, hogy csak blöffölök? Úgy teszek, mint aki tudja a megoldást a problémára, holott csak találgat? El tudom játszani, hogy nem találgatok, hanem kiérlelt gondolatokat adok elő? Kívülről derűs nyugalom, belül gyomorgörcs? Kell nekem ez az élet?

- Tudod, a nagy szervezetek kifacsarnak belőled mindent, aztán félredobnak, mondja Furmann Imre, amikor Elekéktől visz autóval Budapestre.

Politikai szerepek (Eléggé kusza, szerkesztésre szorul.)

Az Elek – Hadas - Takács baráti kör beszélgetésein természetesen mindig szóba került a politika. Részben a mindennapi életünket közvetlenül befolyásoló mindennapi, részben a nagypolitika kérdései. Azt láttuk, hogy a gondoskodó állam: az egyenlőség a szegénységben elve, a felülről szervezett közösség: szövetkezet és brigád, meg úttörőtábor, ingyenes közszolgáltatások: garantált létbiztonság, munka, lakás, egészségügy stb. fenntartása hosszú távon finanszírozhatatlan és kontraproduktív⁷⁷. Egyre nő az adósság, egyre inkább Európa szegény régiójába sodródunk. Ugyanez játszódik le természetesen a Szovjetunióban is, egy ideig még lehet kiemelten kezelni a hadiipart, de előbb-utóbb az is elindul a lejtőn, ez lesz az a pillanat, amikor a tábornokok fel fogják számolni a gondoskodó szocializmust.

Szolnoki barátaim amatőr és hivatásos képzőművészek, nyomdászok, tanítványaim szülei között szintén akadtak politikai érdeklődésűek. Bokros Péter, Molnár Tamás volt a legaktívabb. Tóth István, a művelődési központ képzőművészeti előadója, azon túl, hogy minden elképzelhető segítséget megadott szakkörvezetői munkámhoz, szintén aktívan politizált.⁷⁸ Együtt munkálkodásunk során én mindig megmaradtam a passzív befogadó, szamizdat olvasó szerepében. Vitatkoztunk is eleget, **a korábbi Konrád Lorenz idézetre visszautalva: soha nem gondoltam, hogy egy egyszerű liberális fordulattal megoldódna minden gondunk**, gyógyítható lenne az elmúlt ötven év tudati kártétele⁷⁹. Persze, remek dolog lenne egy skandináv típusú polgári demokráciában élni, de a társadalmi tudat fejlődésében nagyon nehéz átmenni bizonyos küszöbökön. Ő jobban hitt a demokrácia mindenre gyógyírt hozó erejében. Időnként fülembe jutott, hogy a politikai rendőrség érdeklődött utánam. Nem zavart különösebben. Az volt az alapelvem: viselkedjünk úgy, mintha demokráciában élnénk. Ha sejtettem valakiről, hogy provokátor, attól még kifejtettem neki nézeteimet. Istenem. Lesz egy akta, amiben írva van, hogy szerintem nem a legjobb rendszerek egyikében élünk. Felkerülök egy hálózati térképre, mint rendszerellenes állampolgár.⁸⁰ Ez a magatartás nyilván beszervezhetetlenné tett mindkét oldal számára. A városban mindenestre elterjedhetett bizonyos ellenzéki hírem.

Első cselekvő megjelenésem valamiféle politikai színezetű mezőben 1986-ban esett, amikor Árkosi Árpád a Petőfi Csarnokban a március 15-i bankettet rendezte. Baráti kapcsolatban álltunk, mutattam neki Csegey Cseh Tamás könyvét. „Dal kéne arról, hogy énekelni jó. Számos baráttal, nagy asztalok körül.” Ünnepi műsor helyett megpróbálta egy ünnepi asztalhoz gyűjteni a jelenkor forradalmi alakjait. (Nehezen ment. „Ha azok ott lesznek, akkor mi nem megyünk!”) Esterházy: Petőfi a légtornászát festettük meg egy húsz méteres papírcsíkban, meg kiraktuk Utassy illusztrációinkat. A „Hejtes Szomlyázókat” is próbáltam megnyerni egy performance-ra, de ők csak akkor vállalták volna, ha vak bizalmat kapnak, és ekkor ez még nem ment. Helyettük a gyerekekkel rendeztünk egy pók-lepke játékot.

Gyerekek egy politikai színezetű rendezvényen? Egy pártrendezvényre természetesen nem vittem volna el a szakkört, de itt csak arról volt szó, hogy összejön egy csomó ember, akiket belülről feszít a felszabadulás vágya. Zavartan csóváltam a fejem,

---

⁷⁷ Kiss Viktor: 17 szűk esztendő – a posztkádári baloldal csődje. <http://www.kissviktor.hu/2007/03/29/17-szuk-esztendo-a-posztkadari-baloldal-csodje/>

⁷⁸ Megfigyelési kartonomból kiderült, hogy őt is beszervezték, de „árulóvá vált.” Én már ezt az „árulót” ismertem meg, rólam szóló néhány mondata oltalmazó jellegű, holott lett volna bőven jelentenivalója.

⁷⁹ **Hogy még régebbi történelmi időkig – a polgári tulajdonosi öntudat sajátos hazai problémaköréig már ne is hátráljunk vissza.**

⁸⁰ Megfigyelési dokumentumaim utólag megerősítették akkori véleményemet. Nagyon korrekt pontos környezettanulmányokat olvashattam.

amikor láttam, miféle társaságba került a nevem a meghívón⁸¹. Jó, rendben van, kell ez, demokratikus gesztus, kár, hogy egyedül vagyok, de hát kevés a hely. Ugyanakkor ne értsünk félre semmit, ami miatt ide kerülhettem, az egy alkalmi véletlen, az érték, amit odavittem, egy normális világban egészen magától értetődő lenne, amivel nem lehetne ilyen társaságba kerülni. Vagy az odakerülésnek nem lenne különösebb súlya. „Ugyan már, ez hülyeség!” – nevet rám később Patrícia egy hasonló helyzetben. Tanulj már meg önfeledten örülni a pillanatnak!” Meg is illetődhetnek, micsoda fényes szellemekkel ismerkedhetek meg, de az Elek-Hadas-Takács trióval folytatott beszélgetések után erre nincs különösebb igényem. A fényes szellemeket jobb szeretem írásaikból megismerni.)

Aztán sorjázta az események. Megalakult a Bajcsy-Zsilinszky társaság, egyik helybeli szervezője engem is hívott. Nem éreztem, hogy bármit is változtatna a helyzeten a szerepvállalásom. A magas tagdíj, a tagnévsor mind azt sugallta, itt csak olyan „díszplebs” lehetnek. Az sem kizárt, hogy az új elit szerepleosztása kezdődik. Nem léptem be. Máshonnan is érkezett megkeresés. Valószínűleg a Szolnoki Nevelőbe írt cikkeim hatására kerültem valamiféle közvetítő szerepkörbe. A városi-megyei közélet újságírónak tekintett, akár azt is gondolhatták, hogy sokra vihetem még ezen a pályán. (Persze egészen más műfaj a rövid kis cikket napokon át gondozgató külsősé, meg a minderre fél órát kapó hivatásosé.) Meghívásokat kaptam rendezvényekre, tanácskozásokra. (Újságíró bál, rendőrbál, meg más bálók, mind jó alkalom lenne a kapcsolatok építésére. Nem építgetek, de azért születnek ismeretségek. Velem a megyei pártbizottság munkatársai és a szerveződő helyi ellenzék is tudott viszonylag indulatmentes párbeszédet folytatni. Mindkét oldalnak elismertem értékeit, felemlítettem negatívumait. (Amikor Bulányi Györgynek nagyon szidták a kommunistákat, szelíden megjegyezte. „Eredetileg ők is valami hasonlót akartak, mint az öskeresztények.” Amikor szóvá tették, miért tesz eleget szélsőjobboldali csoport meghívásának, azzal érvelt: „A bűnösök is segítségre szorulnak.” Másutt arról beszél, hogy az elesettek a marxizmust eleinte egyfajta üdvtanként fogadták.) Amikor aztán komolyan felmerült a kérdés, átadják-e a fegyvereket a munkásörök, már nem maradhattam a háttérben. Gondoltam, ha odaállok a helyi ellenzékiek mellé, rólam senki nem vélheti, hogy a fehérterror szálláscsinálója lennék. Tóth István ott volt a lakitelki találkozón, meghívott az MDF-be⁸², néhány megbeszélés után tagja lettem a megyei elnökségnek. („Higgadt, kiegyensúlyozó márciusi ifjú”- mondta egyik tagtársunk. „Újhitű, alig szolnoki, épphogy ifjonc tanítócska!” – vélekedett utólag egy másik. Amikről beszél, az pedig egyfajta „Megfontolt átsunnyogás a szigorú törvénytelenségből a laza törvénytelenségbe.” Nyilván lehetek olyan őszintétlen, vagy zavart gesztusaim, a rendszerváltó eufória láttán, amik némi táptalajt biztosíthattak vélekedésének.) Zavarom egyik forrása nyilván az is lehetett, hogy korántsem éreztem úgy, hogy pedagógusként sikerült már valamiféle kiutat találnom az „iskolabástya” falai közül. Voltak, vannak biztató kísérleteim, de – akárhogy is nézzük – mégis csak egy téglája vagyok magam is a bástyának. Dolgom végezetlen távoznék. Másik forrás: politikai, társadalmi műveltségem töredékessége. Ezzel persze nem voltam egyedül. Ekkoriban " a szellemi élet valamiféle különös mélyvilágra emlékezetet inkább, ahol az ellenfelek a félhomályban tántorognak, és méregetik egymást."⁸³

⁸¹ „Esterházy Péter, Cseres Tibor, Mártha István, Mandel kvartett, Márton László, Veress Miklós, Muzsikás együttes, Mándy Iván, Bereményi Géza, Téka együttes, Hobo Blues Band, Szabados György, Mészöly Miklós, Vallai Péter, Fodor Tamás, Kovács István, Halmos Béla, Kovács Lajos, Cseh Tamás, Bizottság együttes, Garaczi László, Alexa Károly, Ludassy Mária, Batyu utca-színház, Szávai István, Szkéné színház, Ratkó József, Árkosi Árpád, Bérces László, ...”

⁸² Tóth István hívására, aki ott volt a lakitelki találkozón.

⁸³ Elek István: Társadalomkritika és radikális reform. JAK füzetek, 39. Irodalmi adalékként pedig: „...űzött voltam és zavaros,

„A reformideológia megelégszik a korlátozott önismerettel....⁸⁴”

Nagy a csábítás, hogy idetegyek néhány hosszabb szöveget Elek Istvántól, melyekkel megmagyarázhatnám köztársasági elnökké jelölését is, de messze vinne, egyet azért csak ideszúrok.

A szellemi élet divathullámok hátán érkező felszíni jelenségeinek bűvöle- tében könnyen háttérbe szorul az az igazság, hogy Nyugat- és Kelet- Európa ifjúsága alapvetően másként éli meg a látszólag közös generációs élményeket is.

„Lényeges különbség van a nyugat-európai fiatal radikális értelmiség és a hazai vagy tágabbra véve a kört, a közép-kelet-európai gondolkodás- módja, életérzése között. A nyugatiak aránylag hamar és könnyen hozzájutnak azokhoz a formákhoz és eszközökhöz (önálló mozgalmak, szer- vezetek, folyóiratok stb.), amelyek segítségével kifejezhetik az uralkodó értékrend(ek)től, életszemlélet(ek)től eltérő felfogásukat a társadalom legkülönbébb kérdéseiben. szemben a szocialista országokkal, ahol az eddigi tapasztalatok szerint már az átfogó politikai válság megnyilvánulása, ha az ilyen törekvések elől hirtelen elhárulnak az akadályok.

A következmények sajátosak. A nyugatiak a tényleges munkával foglalkoznak, vagy másképpen kifejezve: megélik, amit választottak. És ennek során közvetlenül megtapasztalják azt is, mit ér az elképzelések versenyében, amit ők megoldásnak hisznek. Kényszerűen többé-kevésbé reális képük alakul ki a saját szerepükről, jelentőségükről. Általában elég gyorsan kiderül, hogy az alternatívájuk, az elképzelésük nem a Társadalom, a Világ, az Ember számára hozza el a megoldást, inkább csak azon csoport, érdekkör, mozgalom tevékenységének ad értelmet, amelyik hosszabb-rövidebb időre fel tudta tenni rá az életét.

Persze ez sem kevés. Ez a talaj azonban a látszattal ellentétben nem kedvez igazán a társadalmat megváltani készülő politikai utópiának. úgy érzik ezek a fiatalok, hogy a polgári társadalom elhasználta a szabadság-egyenlőség-testvériség eszményét. S vagy felhagynak vele, hogy politikai dimenziókban gondolkodjanak, vagy be kell szállniuk az érvényes játékszabályok szerint folyó mindennapos harcba, az ideáknak még az emlékét is elfeledve egy idő után. (A magánélet felé fordulás is történhet természetesen azzal a hittel, hogy éppen ez vezet ki az ördögi körből, és hoz a nagy Egész számára megoldást. Miként azt a hetvenes évek története, ma pedig a Zöldek mozgalma mutatja, a halovány reménység, hogy az alternatívátlan, a hagyományos politizálás tagadása hatékony politikai erővé emelkedhet.)

Ezzel szemben, mivel Keleten ennek az értelmiségi rétegnek nincs módja tapasztalatokat szerezni a saját elképzelései gyakorlati értékéről, végletek között hanyódik, ha a saját jelentőségéről gondolkodik, bűntudás és a világ megváltására való elszánás végletei között.

Rosszabbak az önismeret esélyei. Nehezebben választható külön, hogy mi az, ami csupán egy érdekcsoport, egy réteg önkifejezését segítheti, esetleg a társadalmi berendezkedés megváltoztatását ígéri, és mi az, ami a világ megváltását. Így aztán gyakoriak az aránytévésztések, a túlfűtött érzelem és az indulat hibás mozdulatai; egy folyóiratalapítási engedély megtagadása a világ meghódíthatatlanságának fájdmát hívhatja elő, és hogy a képlet még bonyolultabb legyen, a lehetetlenségek bevallása kultúrát teremt, új kifejezési formákat szólít életre, beépül a versek és regények szerkezetébe, mint valami falakat tartó modern Kőműves Kelemenné. Így lesz aztán politikából vagy inkább politika helyett kultúra, kultúra helyett politika.

A szabadság-testvériség-egyenlőség társadalmának eszménye és a politikai megoldás hite azonban itt nem vesztette még el vonzerejét. Mert úgy vélheti ez az értelmiség, a társadalmi rendszer, melyben él, nem elhasználta az utópiát, hanem egyszerűen megkerülte az igazi feladatot. Olyan érzésük alakulhat ki, hogy minden látszat ellenére jobbak az esélyeik az idea megvalósítására, mint nyugati társaiknak.

A kommunizmus ideológiája a demokrácia és az egyenlőség értelmében mély hatást tett ezekre a társadalmakra, a retorika megnövelte az emberek várakozását, de nem tette őket vakká a valósággal szemben. S az államosítás talán ugródeszka lehet a társadalmasítás felé stb.

---

mint a fölkaavart iszap akkoriban,” Petri György: Hogy elérjek a napsütötte sávig.

<http://old.sztaki.hu/~blb/irodalom/petri/ismeretlen/napsutottesav.html>

⁸⁴ Elek István: Társadalomkritika és radikális reform. JAK füzetek, 39 122. o.

Nagyobb a politikai utópiák vonzereje, gazdagabbak az illúziók? A monolitikus berendezkedésű társadalmak politikai élete mindenesetre táplálja ezt az értelmiségi tudatot. Folyton arra figyelmeztet: minden félrevezető látszat ellenére kitüntetett jelentősége van annak, hogy ez az értelmiség mit gondol.

Bécs, 1981-82.⁸⁵

Az azért látható volt, hogy a későkádári elitek igyekeznek kulturális előnyeiket gazdasági hatalmi pozíciókra váltani.⁸⁶ A dolgozó hazavihet egy hűtőszekrényt, az igazgató, vagy egy máshonnan érkezett „vállalkozó” viszi az üzemet.

A társadalomtudomány területén sem sokkal különb a helyzet. „A széles bázison folyó kutatások azonban – fontos kivételektől eltekintve jobbára esetlegesek; nélkülöznek mindenfajta átgondolt és hosszú távú koncepcionális keretet. Inkább az egyes kutatók személyes érdeklődését és alkalmi tapasztalatát tükrözik, mintsem a témakör kutatásának valódi igényeit.”⁸⁷

A demokratikus szokások, a tulajdonosi szemlélet szerény mértéke, a politikai, ideológiai tisztánlátás hiánya miatt bizony nagyon furá látványban lehetett részünk. Az utcán rátarti emberek jelentek meg, akik jusst sem léptek félre a csengető biciklista elől. Nekik ne parancsolgasson senki! Ez az ország most már az ő országuk, nem az ideológiai lózungokat szajkózó párttitkároké. Persze voltaképp eddig is a magukénak érezték valamennyire, a közösből többségük kivette a maga kisebb-nagyobb plusz juttatását, amikor nem, akkor kicsit átverten érezte magát. Az tarthatta magát „valakinek”, akinek több járt, mint másnak, és ezt meg is tudta szerezni. Csak hát ezt nem lehetett nyíltan üzni. Na, ennek a rejtőzködésnek most vége. Térjen ki a biciklista. (A „nekem ez jár” legdrámaibb példája az volt, ahogy Nagy László temetésén a koporsó elindulásakor előre rohantak árkon bokron át, hogy jó helyük legyen a sírnál. „*Temetni megtanultunk / lefelé tudjuk a járást – TE, aki ismered istent / vigy néki rólunk*” ajánlást.” írta Vári Attila.⁸⁸ Nem a nevükben beszélt. Akik így temettek, azoktól túl sok jó nem volt remélhető. Másutt megjegyzi: „Ezek az öregek (néha azt hiszem, hogy nem is ők, fiaik, unokáik ülnek a kocsmá asztalánál) évszázadok tudásának letéteményesei. Ők tudják, hogy megmaradni csak úgy lehet, ha az ember félelmei oldására elmossa a valós és vélt dolgok közötti szigorú határvonalat.” Megint, csak mérték kérdése. Ha túl erős az érzelmek, indulatok mélytudati homálya, az eredmény „a mi rettenetes tagságunk!” (Szabó Iván későbbi pénzügyminiszter.) Persze Spiró is rettenetesen rosszul reagált rá. „Jönnek a szarból!” Hátrébb még majd visszatérek ezen „tulajdonosi öntudat” következményeire. Hol?)

A rátarti fickók mellett ugyanakkor láthatóbbá váltak azok is, akik úgy látják: „kinyílnak a jellemek, új hitek és világnézetek teremnek, az embereknek fontosabbá válik önmagukhoz, sorsukhoz, életükhöz való viszonyuk, mint a másokhoz, a hatalomhoz való kapcsolatuk. A hely és idő, az alternatívák választóvonalán a kelet európai ember önként vagy kényszerből fölteszi magának az alapvető kérdéseket: miért élek? Ki vagyok én? Mivé lettem eddigi életem döntései által? Hol az igazság?”

Ők azok, akiknek nem új a szabadság, mint életérzés.

---

⁸⁵ Elek István u.o. 157-158.o.

⁸⁶ Kiss Viktor. u.o.

⁸⁷ Társadalmi beilleszkedési zavarok Magyarországon. Kossuth 1986.

⁸⁸ Vári Attila: Nagy László emlékére. http://tiszataj.bibl.u-szeged.hu/9997/1/tiszataj_1978_004_043.pdf A négysorosnak több változata is forog közszájon.

„Igaz, hogy bürokratikus rendszerek béklyózzák meg őket; igaz, hogy megfosztották őket polgárjogaiktól, igaz, hogy meglehetősen védtelenek a pártállam hatalmával szemben. De van a szabadságnak egy formája, amelyre könnyebben tehetnek szert, mint nyugat-európai társaik. Megvan az a szabadságuk, hogy kívül állnak azon a világon, amelyben élnek, hogy nem azonosulhatnak és nem azonosulnak ezzel a világgal, hanem mintegy kívülről szemlélik. Ez a kényszerű kívülállás, ez a kényszerű ironikus távolság és távolságtartás, ez a kényszerű függetlenség felbecsülhetetlen értékű emberi kiváltság.”⁸⁹

A közbeszédet többnyire ideologikus témák, intellektuális „önmegvalósítások” jellemezték. Az MDF tagságról kezdett előadás hamar elért a Széchenyi (vagy Görgei) -Kossuth vitához.

Orbán Viktor „....azt mondja, hogy a politikus és az értelmiségi két különböző kategória. A politikus a pályán küzd, az értelmiségi pedig bekiabál. De a pálya törvényei eltérnek a lelátótól. S ha az közös is a politikusban és az értelmiségiben, hogy kételkedik magában, a politikus ezt nem mutathatja ki, különösen nem a döntés meghozatalát követően.”⁹⁰

A fentebb idézett tanulmányban a szerzők néhány technikai, szervezeti változtatási javaslat után megjegyzik: „Fontos, hogy a szuicid válsághelyzetekkel küszködők újra szocializálásában, adaptív viselkedésformák segítségével a különféle világnézeti és értékszempontok alapon létrejött emberbaráti indíttatású közösségek (egyebek közt egyházi közösségek is) egyaránt részt vegyenek, és pedig a saját tagjaik vagy követőik részére akár speciális formákban, saját körükön és szemléleti rendszerükön belül is.”

Különféle világnézetek, értékszempontok, nagyon veszélyes címszavak, alapjaiban ingathatnák meg a rendszert. A rendszerváltás első hónapjainak legnagyobb kérdése: miféle értéktartalmak halmozódtak fel a különféle közösségekben, milyen hatékonysággal tudják ezeket megjeleníteni a közéletben? A politikai színtéren megjelenő új szereplőkről lásd még: *Szólampróba - Beszélgetések az alternatív mozgalmakról - Bossányi Katalin. Láng Kiadó, 1988.) (HA AZ ELŐSZÓBAN MARAD BOSSÁNYI KATALIN, AKKOR INNEN TÖRÖLNI!)*

Apám mesélte, hogy amikor kazánkovácsnak jelentkezett egy gyárba, hátra sétáltak vele egy kazánhoz, közben nézett jobbra-balra, ki mit csinál, mire odaért a kazánjához, már ki is tanulta a szakmát. Az eddigi szűk körű politizálgatások után néhány hét alatt, hasonló módon volt kitanulható a politikusi szakma is, nem mondom, hogy ne csapott volna meg a „mozdony füstje.”

---

⁸⁹ A két idézett szöveg: Hankiss Elemér: Kelet-európai Alternatívák. Közgazdasági és Jogi, Budapest, 1989. lásd még: Lengyel László: Hankiss Alternatívák. 2000. 2017/3. szám.http://epa.oszk.hu/03100/03134/00009/pdf/EPA03134_2000_2017_03.pdf Vagy inkább: kiemelte Lengyel László.... stb ?)

Hartmut Zinser: A vallás fogalma.

⁹⁰ A jobbközép politikai közösség Kiss Balázs. <http://real.mtak.hu/73555/1/jobbkoezp.pdf>

Volt már néhány pályamódosítás az életemben. Újságírónak készültem, rajztanár lettem. Atléta voltam, nem értem be az osztály focicsapatba, a főiskolai csapatban kezdőember lettem. Ügyetlen kis mesterkedő voltam, ma már - az atomerőmű kivételével - mindent megcsinállok. Ugyanakkor azt is tudom, milyen különbség van egy ilyen tanultan képzett, meg az ösztönösen arra termett mesterember között. A politikai pályán is az előbbiek csapatába tartoznék.

A politikai szerepvállalás könnyen jelenthette volna pedagógus pályafutásom végét. Hamar meg lehet szokni az elnöki asztalokat, szószerkeket, bizottságokat. És persze azt se tagadjuk, hogy az eddigi évek szűkössége után azért anyagi szempontok is felmerültek. Az országgyűlési képviselő fizetése bizony több, mint az általános iskolai tanáré. Ki kellene tanulni egy másfajta szakmát.

„Gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan! – volt akkoriban a jelszó. A globális gondolkodás nyilván a rendszerváltás nagy problémájával kellett megküzdjön. Miféle utak vezethetnek el az eladósodott, minden tartalékát felélt államszocializmusból egy skandináv típusú polgári demokrácia felé? Van-e erre valamiféle halvány lehetőség? Elképzelhető-e a kisebb állami vállalatok átalakítása szövetkezetekké? És a nagyobbak vezetőségének átalakítása szakszerűbb, költséghatékonyabb vezetéssé?⁹¹ Mi lesz a 45 utáni tulajdon elkobzásokkal? Földet vissza nem veszek. Jelenti ki Esterházy Péter.⁹² De hányan mondanak le hozzá hasonló „eleganciával”, belátással egykori (öröklött) tulajdonaikról?

Lesznek-e mindehhez emberek? A Petőfi Csarnokban a kultúra emberei nem ültek egy asztalhoz. Vajon van olyan józan belátású politizáló réteg, amely megteszi ugyanezt?

Miféle tudások, személyiségjegyek jellemzik a politikai színtér újonnan megjelent szereplőit? Mik a motivációik, milyen mértékben játszik szerepet életükben az anyagi gyarapodás, a közmegebecsülés kivívása, a hatalom gyakorlása, stb. El lehetne indulni a helyi politikus szerepéből, helyi cselekvési tervet készíteni, amit aztán országos programmá bővíteni. Apró kis lépésekkel kezdeni, kátyúfoltozások, utcai tisztaság, stb. Hogy mindez elkezdődhessen, természetesen az önkormányzati munkát kellene hatékonyra, célorientálttá tenni, ahol a cél nem néhány vezető vagyongyarapodása, hanem a közös ügyek minőségi gondozása.

Napi tapasztalatunk volt, hogy rosszul működnek körülöttünk a szervezetek, hivatalok. Vagy mert rossz a szerkezet, vagy mert alkalmatlanok a működtetők. Szerkezetet kell javítani, működtetőket lecserélni. De kikre? Akik eddig kívülről kritizáltak, vajon képesek lesznek minőségi munkát végezni? Kik is ezek rendszerkritikus kiszorultak? A feladat ellátására képtelenek, akiknél a rendszerkritika csak önfelmentés? Vagy épp hogy „túlságosan is” teljesítményorientáltak, akik azért léptek ki, mert képtelenek arra, hogy munka helyett csak

---

⁹¹ A rendszerváltás közeledtével felmerült bennem a gyanú, hogy a korszak „sztár” vezetői is bukni fognak, és mivel sikereiket nyilván annak köszönhették, hogy maguk mellé emelték a régió, az ágazat legtehetségesebb szakembereit, itt várható majd a legnagyobb visszaesés, már, ha a „levitézlett régi rendszer emberei, mint rendszeridegenek, automatikusan lapátra kerülnek, és ott várható fejlődés, ahol a megcsontosodott helyi vezetés a tehetségeket a partvonal mellé szorította.

⁹² „...csöndben mondanám (tessék nyugodtan beapplikálni a szaporodó platformtervezetekbe), hogy FÖLDET VISSZA NEM VESZEK.” Magyarok! Véreim! 1989.
<https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/ESTERHAZY/esterhazy00171/esterhazy00187/esterhazy00187.html>

mímeljék a munkát? És a bentlévők? Kik azok, akik tényleg alkalmatlanok, és kik, akik csak alkalmazkodtak, de egy új rendszerben kiválóan teljesítenének?

És én? Tegyük fel, hogy néhány hét alatt leküzdöm a raccsolási beszédhibát. (Már megtettem néhányszor.) Képes leszek emberek meggyőzésére? Néhányszor kitanultam már olyan mesterségeket, amik első látásra igencsak távol álltak tőlem. A gimnáziumban nem értem be az osztály kispályás focicsapatába, a főiskolán kezdőember lettem. Kézműves antitalentum létemre kézműves foglalkozás sorozatokat tartottam. A tanári pályára is idegenként érkeztem, aztán sikerült felverekednem magam a középmezőny élére. Ha most elkezdenék dolgozni a politikussá váláson, miért ne sikerülne? Persze annak is van esélye, hogy megint olyan helyzetbe kerülnék, mint amikor töredékes pedagógiai tudásom miatt összezsáptak fejem fölött a hullámok.⁹³ Jó néhányszor megtapasztaltam már, micsoda különbség van az időnként kicsit sziklát mászogató, időnként kicsit versenyezgető, focizgató, kicsit linómetszegető, rajzolgatni tanítgató amatőrök, és a sportágat, szakmát professzionálisan művelők világa között.

A bukott politikus pedig már nem térhet vissza szaktermet építeni, napközis csoportot gondozni, nincs az az igazgató, aki odavegye. Kénytelen mindenféle hivatalokban kibekkelni hátralévő éveit. Néhány hasonszőrű, saját szűk területén jól teljesítő, intézményvezetővé avanszáló közszereplő gyors bukása később látványosan visszaigazolta döntésem helyességét.

Képes leszek finomabban, durvábban elhatárolódni azoktól akik meggondolatlanul, pillanatnyi sikereket hajszolva „politizálnak”? Közölni jófej barátokkal, hogy minden rendben van velük, de erre a munkára nem őket fogom felkérni? Tudok emberséges, ámde határozott főnök lenni? Van elég memória kapacitásom, hogy fejben tartsam társaim és ellenfeleim nevét, „személyi adatlapját”?

Nem sokat elmélkedhetem a politikai munka természetrajzáról, alkalmasságomról, a napi események gyors, gyakorlatias lépéseket követelnek.

Az MDF alakuló gyűlését, a zászlóbontást készítjük elő. Épp a névcéduláknál járunk.

- Mindenkinnek odaadjuk, tegye fel! Mi vállaljuk a nevünket!

- És ha valaki nem akarja feltenni?

- Tegye fel! Vállalja a nevét! Aki nem vállalja, az ne jöjjön be! - füstölögnek indulatosan a szervezők.

Az indulat jogosnak tűnik. Az ÉS-ben olvashattuk a jegyzetíró büszke sorait, ő bizony maradt kuruc a kurucok között, nem tette fel a cédulát, nem akart belemenni a hivataloskodásba, a nagyképűsködésbe. Ugyan, gyerekek, nem kell ennek ilyen nagy feneket keríteni. Nem pártalakítás ez, csak arról van szó, hogy néhány józan, becsületes ember akar itt valamit. Itt vagyok ugyan, kíváncsi vagyok rátok, de azért álljon meg a menet! Én nem tartozom közetek, én nem vagyok MDF, sem SZDSZ, sem Fidesz, én: "ÉN" vagyok. Talán egy kis viszolygás is rejtőzik a büszkeség mögött a „rettenetes” tagságtól, de még nem akarja szóvá tenni? Vagy félelem? Nehogy valaki még szemébe vágja a gyors kitaxizást a damaszkuszi útra? Szóval lehetnek motivációk

---

⁹³ Később Ciceró, Hogyan nyerjük meg a választásokat? munkáját olvasva látom: jól döntöttem.

bőven, amik azonban jórészt eltűnnek, ha nem egy asztalról kell felvennie a cédulát, hanem egy fiatal fiú, vagy lány tűzi fel a kabátjára. Kedves mosollyal. Mert eleve olyanokat választottak, akik tudnak kedvesen mosolyogni. És persze meg is beszéltek velük, mi lehet az érkezők problémája, hogy lehet segíteni őket. Ha pedig nem lehet, hát nem lehet. Szomorúvá váló tekintet: „Jó, hát akkor menj be névcédula nélkül.” Lőn is úgy, nem akadt tiltakozó.

Nagygyűlésre indulunk, a megyei központ embereiként, beszédet kell mondanom egy most szerveződő párt nevében. Két dolgot nem tehetek. Nem jelenhetek meg gitárral a nyakamban, politikai csaszuskákat énekelve, mint Krassó György, és nem vonulhatok be rögtön egy belső szobába, a helyi vezérkar gyűrijébe zárva, hogy aztán a hátsó ajtón át terembe lépve, beszédet elmondva ugyanide húzódjak vissza. A közönség azt várja tőlem, hogy rögtön a terembe menjek, beszélgessek kicsit a helybeli ismerősökkel, minden előttük történjék, innen álljak ki a mikrofon elé, ne legyen különösebb léptékváltás a köznapi és a szónoki beszéd mód között. (Meg persze normálisan kezelni a helyzetet. Lesznek majd lelkes, rövid megerősítő-kritizáló, vagy a tárgytól eltérő hozzászólások, röviden reagálni a tartalmukra, ha valaki hosszas, terjengős önkifejezésbe kezd, tapintatosan, de határozottan visszavenni tőle a szót, stb) Nem fogok tudni megfelelni mindenki elvárásaink. Egyik azt várná, hogy most, itt közösen jussunk valamire, másik hogy valahonnét fentről hozzam a holtbiztos megoldást. Megértéssel kell viszonyulnom mindkettőhöz, megtalálni a lehetséges középutat. Kár, hogy nem tettem el a szövegemet. (Akkoriban azt hangoztattam, hogy nagyon rossz világ vár ránk, de a szabad gondolkodást, beszédet tiltó világnál nincs rosszabb. Kíváncsi lennék, hogyan beszéltem erről nyilvánosan.)

Kis ügyek, apróságok. Azonban a politikai siker rengeteg ilyen apróságon múlik. Ezek most átmentek, de egyre több a szikrázás, a feszültség. **Kezdenek megjelenni a törésvonalak a jófejkedő, a napi „robotból” az aktatáskás pozícióba menekülő, az „emelkedettebb társas életre” vágyó „politizálgatók”, a szenvedélyes „népszolgák”, a „szakpolitikusok” a pártosodást ellenző lokálpatrióták között, akiket persze ezen túl még indulatszintjük, erkölcsi értékrendjük is mindenféle alkategóriákba különít.**

Küldött vagyok az MDF első országos gyűlésén⁹⁴. A politikai szándéknyilatkozatok mögött halványan felsejlik a közvetlen érdekek mentén szerveződő, kamarilla politizálás. (Megválasztjuk az elnökség tagjait, de a nevükön túl nem hangzik el róluk semmiféle információ. Ahogyan korábban az MSZMP tagsága, úgy a kongresszus is "vakon" választ. Van rá persze magyarázat: bízunk benne, hogy a legjobbakat választotta az aktív mag. Akinek számít a véleménye, úgyis ismeri a jelölteket. Nincs most idő a bemutatásukra, meg különben is, könnyen válna parttalan, indulati alapú zsinatolássá a kibontakozó vita.) Akkor csak azt látom, hogy ismert közszereplők sétálnak beszélgetve, és kevésbé ismert emberek sietnek ide-oda. Jönnek a hírek az alakuló hazai és külföldi gazdaság világából. Egy rosszindulatú kommentár úgy is

---

⁹⁴ MDF Országos Gyűlése. 1989. március 11-12-én

szólhatna: A frontemberek a felszínen maszatolnak, a háttérben láthatatlan emberek alakítják az új kapcsolatrendszereket. Szép dolog a parlamenti munka, de elsősorban azért a párt és családi kasszákat kell valahogy feltölteni, „gazdasági hátszínigot” teremteni.

És persze a másik nagy pártnál, az SZDSZ-nél is ugyanez a helyzet. Megtörténik a radikális ideológiai, gazdaságpolitikai kettészakadás. Az MDF a harmadik út lehetőségét mérlegeli, az SZDSZ kijelenti, hogy nem létezik harmadik út. Aztán később az Antal kormány is inkább a két világháború közötti rendszerhez próbál visszahátrálni.⁹⁵

Két ügy készletet arra, hogy megfontoljam, érdemes-e a politikai pályára lépni. Egyik a vagyonnyilatkozat. Mára már – azt hiszem - el is tűnt a közlemékezetből.

A rendszerváltás egyik legfontosabb kérdése volt: hogyan lehet az államtulajdont magánosítani? Két út kínálkozott:

Egyik az államilag ellenőrzött, törvényes keretek között zajló, másik a dél-amerikai mintájú, kereszt elkötelezettségeken alapuló⁹⁶ vadkapitalizálódás. Te támogatsz engem, én vagyonhoz juttatlak, amiből persze nekem is jár majd valami.

Így, vagy úgy, de új tulajdonosok fognak támadni, akiknek bevételeik után természetesen adót kell fizetniük. „Miből vette a százmilliós ingatlanát, ha nem volt adóalapot képező bevétele⁹⁷?

„Tegyen le mindenki egy vagyonbevallási nyilatkozatot!”-javasolta Orbán Viktor. Senki nem firtatja, miből lett, de ami ezután hozzájön, annak törvényességét számlákkal kell bizonyítani.

A javaslattól - mindenféle magyarázatok mögé rejtőzve⁹⁸ - egy emberként húzódtak el a pártok.⁹⁹ (A közhangulatot érzékelve, vagy „józan utánagondolás” eredményeképpen, de a kezdeményező Fidesz is meghátrált.)

---

⁹⁵ Elek István beszél erről egy rádió interjúban.

https://myonlineradio.hu/klubradio/archivum?fbclid=IwAR2u3lncGKmqzRqKOLI8-4qPwwxqK6qnoxNKCXb9Ez7JVXXC4NNc_cdOkFwk

⁹⁶ Lásd pl: Larissa Adler Lomnitz: "Komaság" Replika, 29.

⁹⁷ „Keresztmama adta, akinek be volt varrva a szalmazsákjába a családi ékszer. Valaki bedobta a kerítésen, és elszaladt, vagy 13 éve loptam a pályaudvaron, tehát a cselekmény elévült.

⁹⁸ Bauer Tamás pl. a demokrácia lejáratásának tartotta.

A valóságos indok - hogy tudniillik nem lehet megcsapolni sem a széles tömegek (A szomszédok kertjeit adóztatlanul felásogató Józsi bácsitól) néhány tízezer forintos, sem a létező vagy leendő tőkés réteg néhány százmilliós jövedelmét - nem hangzik el egyetlen nyilvános fórumon sem."¹⁰⁰ A rátarti, újtulajdonosi érzületű fickók továbbra is többet, ha lehet még többet szeretnének kapni a közösből, anélkül, hogy a tulajdonnal járó kötelezettségekből is többet vállalnának. Az új oligarchia kezén felhalmozódó vagyon természetesen bosszantja majd őket, de inkább csak mert nem az övék. Magával a vagyonosodással szemben nincs kifogásuk.

A kapitalista Magyarországon mindenkinek volt egyfajta tulajdonosi tudata. Nagybirtokosoktól kisbirtokosokig. Kivételt ez alól a cselédség képezett.¹⁰¹ Néhány nagyúr pedig odáig jutott, hogy az egész országot tekintette tulajdonának. A tulajdonosok persze időnként nem ismerték fel valódi lehetőségeiket, érdekeiket, rövid távú kis előnyökért feláldozták a hosszabb távú nagyobb előnyöket (Lásd pl. Bánffy Miklós Erdély trilógiáját, vagy Erba Odeschalchi Sándor herceg emlékiratait), de a szocialistának nevezett időszak szétverte ezt a birtokosi öntudatot. A 45 utáni fényes szellők elültével – a tömegek az országra mint az elvtársurak tulajdonára tekintettek. Láttam, hogy a politikai elitnek nem érdeke az állampolgári öntudat feltámasztása.

Csóóri Sándor kétségbeesett kifakadását - ...*”ha egy nemzet nem közös vállalkozás, akkor minden mozdulatában ott van a bizonytalanság reflexe.”*¹⁰² - elnéző mosoly, vagy műbuta értetlenkedés fogadta. Márpedig, ha nincs tulajdonosi érzület, akkor nem fog eltűnni az utcákról a szemét, nem szoknak rá az időben történő irányjelzésre a közlekedők¹⁰³, nem fogják számon tartani, mire költi az állam a pénzüket. Jönnek a „megoldások okosba”, a kerülőutak, a sunnyogások. Én boldogulok, a többiek meg vessenek magukra!

Jön az „Előbb érkezzék meg a politikai-gazdasági elit Európába, aztán majd szép lassan felhúzza maga után a tömegeket.” „Teremtsük meg a nemzeti nagytőkét!” „Támogassuk a hazai vállalkozókat!” (-Engem ne támogasson senki! Inkább mérsékeljék az adómat! Nagy László kisvállalkozó.) A gazdasági problémák egyelőre a mindennapi túlélésről szólnak. Veszteséges üzemek, időnként autók gyűjtik be a pénzt az OTP fiókokból, hogy fizethetőek legyenek a kölcsönök, ne kelljen államcsődöt jelenteni. Kűszöbön toporgó külföldi tőkések, jönnének az olesó munkaerő miatt, na meg piacnyerési szándékkal. A legjobb szakembereket kellene állítani a tárcák élére, hogy megindulhasson egy lassú kibontakozás.

A másik a négyigenes népszavazás vitájában megjelenő önös pártérdekek mindkét oldalon, illetve inkább az ezekről való tiszta beszéd hiánya.

Szerencsétlennek tartom a szimbolikus/praktikus cselekvések arányát. Előbbieket túlzottnak, utóbbiakat kevésnek érzem.

---

⁹⁹ „1988-ban a jövedelemadó bevezetésekor az induláskori vagyoni helyzetet nem rögzítették, a tervezett vagyonyilatkozat el lett szabotálva.” Kupa Mihály, 155. ülésnap (1991.12.11) <http://www-archiv.parlament.hu/naplo34/155/1550053.html>

¹⁰⁰ Mindezekről lehetne és kellene még beszélni - hogyan állhatott elő olyan helyzet, hogy a GKI Gazdaságkutató Rt 1994-ben 30%-ra becsülje a feketegazdaság részesedését a bruttó hazai termékben - de messze vinne eredeti témánktól.

¹⁰¹ Cselédsor. A mezőgazdasági cselédek helyzete 1935-ben, különös tekintettel a székesfehérvári járásra. Írta dr Heller András, Fejérvármegye tb. szolgabírája

¹⁰² A panaszos hangról. . Csóóri Sándor: A világ érzéki metaforája. In Cs. S.: Tenger és diólevél. Püski Kiadó. Bp. 1994 Itt jelent meg kötetben?

¹⁰³ A Jobbik egyik első rendezvénye előtt figyeltem a parkolóba beforduló autókat. Csak minden harmadik indexelt.

"Ha a lakóhely mocskos és elhanyagolt, a test a lélekkel együtt ugyanolyan állapotba kerül: mocskos lesz és elhanyagolt." Leonardo da Vinci (Codex Atlanticus, 76r)

Talán ezzel kellene kezdeni. Szemétfeldolgozás, utak rendbehozatala. Infrastrukturális hiányok foltozgatása. Persze ehhez elhivatott szakemberek szükségeltetnek, nem haveri alapon történő kinevezgetések.

Valami gyermeknap félét szerveztek a választások friss győzteseinek helyi aktivistái. Engem egy kerítésfal-festés verseny levezetésére kértek fel. Nem szeretem a versenyt, próbáltam átvinni valami versenymentes akcióba, de már meg voltak véve az ajándék könyvek. Sárkány Sándorral rendeztünk egy kis mozgásos, árnyék körberajzolásos játékot a fal előtt, kiraktuk a festékeket, jöhetett a szabad alkotó munka. A siker érdekében ott voltak a szakköröseim is. Született is sok szép kép, köztük egy fekete kockával. A budapesti „pártküldötségek” gyermekei is belevágtak egy festésbe, de ahogy jobbra-balra sandítottak, látták a különbséget a helyi profik és a saját munkájuk között. Próbáltam segíteni, de eredménytelenül. Végül feketére festették a kockát. „Nálunk közben éjszaka lett!”

Eredményhirdetéskor ők is kaptak egy-egy értékes könyvet.

- Ezt a jópofa gesztust szintén elismerendőnek érezte a zsűri! – mondta az országgyűlés elnöke. Bennem meg felsejlett, hogy hova futhat majd még ki ez a viszonyulás a teljesítményekhez.
- Persze a legtokéletesebben működő politikai rendszereknek is van bizonyos negatív értéktartalma¹⁰⁴. (Franklin Benjámín sem talál semmi kivetnivalót abban, hogy képviselősege alatt a kongresszusi megrendelések hozzák egyenesbe nyomdai vállalkozását.) Nálam a tapasztaltak már súrolják az elviselhetőség határát.

Mező Gyurkánál egyszer a Caine hadihajó esete jött szóba. ¹⁰⁵A hajófenékből a háború után előmászó finom úriemberekről, akik elegánsan távolságot tartottak, míg az öreg, durva kapitány végigharcolta a háborút, aztán, a csatazaj elültével, kétségtelen szellemi fölényükre hivatkozva, kijárták maguknak az utódlás jogát.

Erre a beszélgetésre szoktam fogni, hogy igyekeztem a nehéz időkben sem a háttérben maradni, és az új időkben sem törekedtem mindenáron a parancsnoki hidakhoz. Ha az ember nem akarja homokra építeni a házát, nem kapkodhat folyton új feladatok után. Piaget a legjobb példa. Már filozófiát tanult, de még befejezte a puhatestűek rendszertani feldolgozását. Nekem most az lenne a következő lépés, hogy egységes vizuálpedagógiai programmá alakítsam eddigi kalandozásaimat.

Elkezdtek tehát kihúzódni, szerencsére jön a négy igenes népszavazás, ahol az MDF az MSZP-vel szövetkezve a közvetlen köztársasági elnökválasztás mellé áll, ami valószínűleg Pozsgai Imre elnökségét jelentené, a FIDESZ, SZDSZ pedig, a parlament általi választással szeretné ezt elkerülni. Az ellenzéki nagykoalíció lehetősége ködbe vész. „Nézzétek! Ebben a dologban, és sok másban is én inkább a FIDESZ¹⁰⁶ véleményét osztom, tehát a mai nappal

---

¹⁰⁴ „Ne mondjátok meg anyámnak, hogy politikus lettem, ő azt hiszi, egy bordélyházban zongorázom!”

¹⁰⁵ Wouk, Hermann: Zendülés a Caine hadihajón. Zrínyi Kiadó 1979 686. o.

¹⁰⁶ Mondanom sem kell, hogy az a Fidesz nem a 2010-es évek Fidesze. „Úgy gondoljuk, hogy ez a megosztottság, amely ebben a népi-urbánus ellentétben ismét a felszínre tört, részint tragikus, részint anakronisztikus....Mi küzdünk a haladó irányok közötti megosztottság ellen...Rokonszenvesek pl. azok a

kilépek a pártból. De természetesen nem fogok belépni a FIDESZ-be, nem hiányzom én annyira onnan, a képességeim sem predesztinálnak a politikus szerepére, úgyhogy a jövőben ne gondolatok rám politikai ellenfélként. Aktív politikai pályafutásom véget ért.

Egérutat jelenthetne, ha az oktatáspolitikára szűkíteném a mozgásteremet, látókörömet. Jó, nem leszek politikus, ahhoz sem vagyok eléggé felkészült, hogy országos közoktatáspolitikai vezető legyek, de helyi szinten tehetek valamit mondjuk a rajztanításért. Kialakíthatom egy értékgazdag tartományát a hazai vizuálpedagógiának. Új – józan ítélőképességű polgármestere lesz a városnak Várhegyi Attila¹⁰⁷ személyében, fiatal történelemtanár, aki nem forgatná fel az iskola világát, de szeretné száműzni a diszkrét vagy primitív unalmat, örömmel fogadná, ha előállnék valamiféle konstruktív tervvel. Csak hát egy ilyen program menedzselése elképzelhetetlen a mindennapi tanári munka terhei mellett, tehát marad a korábbi: „mutatom a mintát, aki tud, kövessen” típusú munkálkodás.

Persze, ha az ember tagja volt egy politikai csoportosulásnak, és írt néhány szakmai cikket, akkor óhatatlanul tagja lesz néhány testületnek, bizottságnak.¹⁰⁸

Van ahol korrekt hivatalnoki munkát végzek, van, ahol valami alkotóbb munka is jut, de sehol sem érzem, hogy akkorát alkotnék, amiért megérné otthagynom a rajz termet. Egyik magas szintű bizottságunk több órás problémázgatása után utoljára maradok a teremben. A fiatal jegyzőkönyvvezető kétségbesetten fakad ki: „Ezek lennének a szakma legjobbjai?”

Aztán lassan mindenhol visszalepek, vagy megszűnik a bizottság. Néhány átalakul, és az újabb már nem hívnak. (Igazuk van.) Aktív politikai pályafutásom véget ért.

- Lesz némi lelkiismeret furdalásom, azóta kisebb hévvel bunkózom le az erkölcsi vagy (és) szellemi létminimum alatti politikusokat, és fokozott tartózkodással nézem a politikáról lesajnáló nyilatkozatokat tévő „szellemóriásokat”,¹⁰⁹ összességében mégis megkönnyebbülve húzódtam vissza a rajztermembe.

Egykori barátaimmal, felebarátaimmal (Azaz: volt néhány pillanatunk, amikor valamin dolgozva, vagy valamiről beszélgetve nagyon együtt voltunk, de azért nem mélyült valódi barátsággá a kapcsolat), akik maradtak, néhányuk kifejezetten a hatalom embereként, részemről nem romlottak meg a baráti érzelmek. Változatlanul jó érzéssel tölt el ha sportemberi, családapai stb. értékeikre gondolok, nem írják felül ezeket a politikai

---

legújabb törekvések, ahogy a KISZ megpróbálja megteremteni saját arculatát, önállóságát. Kövér László. Bossányi Katalin: Szólampróba. Láng Kiadó, Budapest, 1989.

¹⁰⁷ Attila ekkor az MDF egyik nagy reménysége, sajnos egy idő után „beszocializálódott” a realpolitika terepére. majd jött egy csúnya döccenő.

¹⁰⁸ A testületekkel, bizottságokkal már korábban is voltak tapasztalataim, de tagja egyiknek sem lettem.

A Szolnoki Nevelő szerkesztősége nem volt valódi bizottság, összeült néhány szakember megbeszélni mit kellene lehozni. A városi oktatási és kulturális bizottság lesz az első valódi hivatalos testület. (1989-1990) Országos Közoktatási Bizottság. Országos Köznevelési Tanács Pedagógusképzési és Továbbképzési Bizottság (1990-1992). Megyei Pedagógiai Intézet rajz és vizuális kultúra tanácsadója (1995-2002). Országos Közoktatási Értékelési és Vizsgaközpont szakértője (2001-2006). Moholy-Nagy Művészeti Egyetem tankönyvfejlesztő csoportjának tagja 2002-2004. Alapfokú művészetoktatási tantervfejlesztő bizottság tagja. 1996-1997, illetve 2008-2009. Kerettantervfejlesztő bizottság tagja. 1999-2000.

¹⁰⁹ És persze hozom azt minimális a helyi politikai aktivitást, ami egy ált. iskolai tanártól elvárható, ha ez nem is elégítené ki mondjuk Kukorelly Endre elvárásait..

szerepvállalásukat kísérő negatív érzések. Ha találkozunk, nem beszélünk politikáról. A Facebookon időnként teszek közzé politikai bejegyzéseket, ezekre többnyire olyan egykori felebarátok kommentelnek, akik mindig csak kívülről nézték a politikát. Ha túlságosan is indulatosak, végiggondolatlanok a kommentjeik, egy ideig hagyom őket szerepelni, nem árt, ha mindenki megismeri ezt a típust, aztán megkérem őket, hogy kevesebb személyeskedéssel, indulattal szóljanak hozzá, mert a szegényes tartalmú, indulatos kommenteket törölni fogom. Többnyire segített, egy-két esetben azonban magát a profilt is kénytelen voltam törölni.

Új helyzet az iskolában

Művészeti iskola

A zeneiskola nagy tekintélyű igazgatója kiharcolja, hogy a képzőművészek is megkaphassák a fejkvótát a képzőművészeti oktatásra.

Megkeres a kengyeli iskola magyar-népművelés szakos igazgatója, vállalnám-e az igazgatást. Néhányan óvják ugyan a gőzös fejű Szávaitól, de azért leül velem egy beszélgetésre.

Vállalom, noha magával az intézményrendszerrel szemben Bodóczy István már megfogalmazta a kritikáját. Én úgy gondolom, sokáig nem lehet majd fenntartani a rendszert, de amíg jön a fejkvóta, rendezzünk be az iskolákban jól felszerelt szaktermeket. Németh Lajosról látszik, hogy nem fog mértéktelen lefőlözésbe. Még két évig Trabanttal közlekedik. Az iskolának bérleti díjat fizetünk, az igazgatókat ráveszem, hogy eleinte ebből juttassanak a rajz tanároknak is eszközbeszerzésre.

.....

Korábban a szakkörökben már megtapasztaltam, milyen az, amikor nem kényszer hatására ülnek a gyerekek a teremben, hanem szabad választásukból. Csak ez valami többletként, kis kiegészítésként jelent meg a „kötelező helyzetek” mellett. A művészeti iskolával fordult a kocka. Ez vált fő feladattá, a délelőtti tartott órák váltak valamiféle rendkívüli helyzetté, rendkívüli kihívássá. Az órák, foglalkozások megtartásához ekkor már alig kellett valamit előkészítenem, ami többletmunkát igényelt, annak nem volt sürgető határideje.

Jó néhány dologba a végletekig bele tudtam ugrani, és dolgozni, mint az állat, heteken át. Például az asztaloskodásban nagyon el tudtam engedni magam, reggel héttől éjfélig csinálni az idétlen kiállítási paravánokat, vagy mit tudom én mit.)

Ez egy iskolán túli iskola, olyan, mint egy zeneiskola, ide az a gyerek jön, aki jönni akar, itt nem kell a gyerekeket rávenni arra, hogy itt maradjanak mellettem és tevékenykedjenek. Itt nem úgy van, mint az iskolában.

A művészeti iskolában, ahol most dolgozom, egy pályakezdőt száztizenötezer bruttóval tudok fölvenni. Ez a mai világban, megfelelő szülői háttér esetén, viszonylag elviselhető életet jelenthet ennek a kollégának. Azt hiszem különben, hogy én vagyok az ország legkellemesebb pedagógusi állásában lévő tanára, merthogy csak címzetes igazgató vagyok, valójában minden mást az iskolatulajdonos csinál helyettem. Azért persze van egy műhelyem az iskolán belül, egy terem, ami az enyém, és mivel az iskolánk tagozatokra oszlik, én is vezetek egy tagozatot, de olyanfajta igazgatói kötelességem, hogy mit tudom én, most az iskola balesetvédelmi

jegyzőkönyvét meg kell csinálni, vagy le kell adni a soros statisztikát, amit egy iskolaigazgató általában napi négy órában csinál, nekem egyáltalán nincs. Nekem az adminisztratív tevékenységem szerintem évente négy óra. Persze ehhez az kell, hogy a lehető legracionálisabban végezzem a vezetői feladatokat. Amikor pl. meg kell írunk a helyi pedagógiai programot, elkérem egy jó hírű iskoláét, kicserélgetem a neveket, helyszíneket, elvégzek néhány korrekciót, néhány óra munka, és kész a program.

Anyagilag mi azért két okból vagyunk gazdagok. Egyrészt a fenntartó fentebb említett tisztessége. másrészt mert „szerző-mozgó” módon működünk. Magunk gyártjuk a képkereteket, míg számos iskola képes elhordani a képkeretezőhöz kereteztetni a lemezeiket, pedig a gyerekek milyen nagy élmény, ha maga csinálja a kereteket. Tehát ez egy technológiailag és emberileg is végiggondolt vállalkozás. Amikor Gyulai Líviusz eljött hozzánk, azt mondta, hogy ami itt történik, az példaértékű, mert abban a teremben azt látta, hogy nem két-három satnya kis henger van, amivel a linókat nyomtatják, hanem harmincvalahány linófestékező henger van kiakasztva a falra, és csak egy mozdulatba kerül levenni. Vagy a monotípiáüveg-alapok. Eleve ott van négy méretben harminc-harminc üveglap, és a tanár, ha monotípiázni akar, csak annyit mond, hogy gyerekek, akkor mindenki vegyen el egyet, tegye le az asztalra, vegye fel a munkaköpenyt, vigye a hengert, itt a festék, kezdődhet! Neki ezt előkészíteni fél perc, míg egy olyan kollégának, akinek mindez az eszközháttér nem áll rendelkezésére, hetekbe kerül, hogy egy színes monotípiaórát előkészítsen, mert henger után kell rohángálnia, meg üveglap után, nyomdafesték után, és a többi.

Iparosemberek gyerekeként nekem az oktatástechnológia az anyanyelvem. Én tudom, hogy óra előtt kell végig gondoljam, hogy a fény merről jöjjön. Óra előtt kell odakészítenem az anyagokat, az eszközöket. Ezeken a dolgokon sokan fönnakadnak a kollégáim közül. Nem tudják előteremteni a linóleumot, a nyomdafestéket, nem tudják, hogy a Budacolorban fizetnek azért, hogy a veszélyeshulladék-megsemmisítőbe kivitethessék a maradék nyomdafestéket, hanem elmennek a boltba, és húsz-harmincezer forintért megveszik annak a festéknek a töredékét.

Ezt eleinte egy kicsit sértetten csináltam, mert olvastam Jedlik Ányos visszaemlékezéseit, ahol Jedlik Ányos fizikatanárként kikerülve először elballagott a helybeli mesteremberekhez, és megcsináltatott néhány kísérleti eszközt. Nekem nem volt ilyen lehetőségem, én nem mehettem el helyi mesterekhez, és nem csináltathattam meg a linóvésőket meg a többi szükséges eszközt. Viszont a gyerekek neve mögött ott van a szülők munkahelye meg a foglalkozása. Csak végig kell nézni a naplót, és amikor látom, hogy vegyiművekben dolgozik a szülő, akkor már félig nyert ügyünk van. Amikor elmegyek hozzá, mindig azt mondom, hogy igazából én szeretnék adni, hiszen mondjuk az üres fémtubusokért adok húsz szépen bekeretezett, beüvegezett képet, amit kitehetnek a gyárba, és ők cserébe ezért olyan tubusokat adnak, amiket vissza kellene küldeniük a présbe.

Tehát én többnyire olyan helyekről kérek, ahol valami egyenrangú üzletet köthetünk, és ahol örülnek annak, hogy a kapott dolgokért cserébe én adok egy olyan élményt, hogy ő ennek az alkotó világnak a részesévé válhat. Általában hulladékot kérek, nem készterméket. A filctollgyárban volt egy jó esetem: bementem a főnökhöz, és viszonylag gyorsan, tömönatokban elkezdtem kifejteni, hogy mire lenne szükségem, és akkor ő mondta, hogy ugyan már, hagyjam békén, kunyeráljak máshol filctollakat. Erre mondom, hogy nem készterméket akarok kérni önöktől, hanem csak egy-két deci kis festéket szeretnék kérni, amivel megszívathatjuk a tollakat egyszer-kétszer, hogy tovább használhassuk, mint

egyébként, mert utána, mondom, már úgyis hiába szívatjuk, teleszívja magát a rost, és akkor már ki lehet dobni. Erre teljesen megdöbbsen, és mondta, hogy ja, hát az más, hát természetes, hogy adunk.

Persze ez a buheravilág egyrészt nagyon szándékaim ellen való. Másrészt viszont a hulladék-újrahasznosítás miatt ez mégiscsak fontos dolog. A faluban is a konzervdobozokból lett a szögtartó, és tényleg fontos volna, ha ez így működne az egész világban, hogy ne legyen ennyi hulladék, és amit lehet, azt visszahasznosítsuk. Tehát hogy az a jó, ha a kidobott rongyokból törlerongy lesz, vagy a kidobott vastagabb törölközőanyagokból a papírmerítésnél használt visszaszívó lap. Ezt akkor is így csinálnám, ha lenne pénzem megvenni, mert nyilván az ember a szöveget inkább tartsa a kidobásra ítélt műanyag dobozokban, mintsem vegyen a boltban külön műanyag tartódobozokat. Én falusi gyerekként megszoktam, hogy a susztertől elhozzuk a kidobott görbe szöveget, kiegyenesítgetjük, és utána azt használjuk otthon szögezésre. Igaz, sokszor azért csak jobb lenne délután mondjuk a buherálás helyett arról beszélgetni valakivel, hogy Faludi egy kalandor, vagy tényleg egy olyan bátor ember, akit példaként lehet állítani a gyerekek elé. A technológia persze csak alap, nem szabad, hogy főszereplővé váljon. Az a tény, hogy minden eszközöm megvan a szaktermemben, még persze nem mond semmit a gyerekekkel való kapcsolatomban minőségéről.

Sokat gondolkodtam azon, hogy mi tartott meg engem ezen a pályán. Talán az, hogy hiába volt jó memóriám, és hiába tanultam viszonylag könnyen nyelvet, amikor leültem, hogy megírjam az esztétikai dolgozatomat, akkor először elkezdtem rendet rakni a szekrényben, aztán csináltam egy új bútort. Tehát egy falusi közegben felnőttem, a mindennapi tevékeny cselekvést megszokott gyereket visszahúzta mintegy a sorsa oda, hogy az nem igazán cselekvés, hogy te papíron irkálsz valamit. Az az igazi cselekvés, hogy megcsinálsz egy bútort. És mindig volt néhány kolléga, aki nagyon pozitívan visszajelezte azt, hogy micsoda remek tanár van itt mellettünk, és csodálta a tevékenységemet. Emellett én soha nem éreztem olyat, hogy az iskola a második otthonom vagy a hazám. Élvezetes meg rettenetes hely volt, voltak kollégák, akikkel szívesen beszélgettem. Az pedig, hogy szaktudóssá, tudós tanárrá váljak egy bizonyos területen, eszembe sem jutott. Falusi gyerekként én azt láttam, hogy amíg éhes az ember, addig nem eszméssel kell tömni, hanem kenyeret kell neki adni, és csak miután jóllakott a kenyérrel, akkor lehet beszélgetni vele bármiről is.

Meg hát a Kádár-rendszer egy olyan világ volt, amelyben a viszonyok ordítóan álságosak voltak, ezért az embernek nagyon fontos volt, hogy valami valóságélménye legyen. Hogy a dolgok csakugyan keményen, következetesen, napról napra fejlődve történjenek körülöttem. Ezt nem találtam meg a kézművességben, mert hát nem voltam soha egy jó mesterember, nem volt igazán ügyes kezem. Szóval itt csak egy átlagos szintet tudtam hozni, míg a tanári szakmában úgy tűnt, hogy ott napról napra tudok fejlődni. És szerencsére teljesen hiányzott belőlem az a gőg vagy sértettség, hogy ha egyszer valamit más már kitalált, akkor én azt nem alkalmazom. Van olyan kollégám, aki tudatosan nem ír le soha semmit, mivel neki sem írták le mások, és fél, hogyha ő leírja, hogy ő hogy csinálta végig ezt a feladatsort, akkor a végén még más is megcsinálja, és megszűnik az ő helyzete, mint kiemelkedő, nagy rajztanáré. Én azt soha nem ambicionáltam, hogy rám a kollégáim úgy nézzenek, mint kiemelkedő, nagy rajztanár. Nekem nem volt fontos az, hogy vetélkedésbe kezdjek a kollégáimmal. Nekem mindig az volt a fontos, hogy akkor, ott, azzal a gyerekcsoporttal valahogy lendületbe jöjjenek, elboldoguljanak. Én valahogy ♠Kuczival szólva ♠mindig valamiféle kreácsolást, azaz egyfajta kreatív barkácsolást műveltem az iskolában, hiába is akartam tőle szabadulni. Lehet, hogy jobb lett volna, ha pontosan, precízen végigtanulmányoztam volna mondjuk a Montessuori-módszert, a Waldorf-módszert, Steiner eszméit és azok megvalósulását, s ha Comeniusnak nemcsak a didaktikáját tudom elolvasni, hanem képem van arról, hogy egészen pontosan hogyan történtek a dolgok az ő iskoláikban.

Csak hogy a pedagógiában a leírások általában költői fikciók. Talán a szentlőrinci kísérlet az

egyetlen kivétel, mert Gáspár valóban rendkívül korrektül elénk tárta, hogy ott mi is történt. Tehát bizonyos értelemben még mindig hiányos és foltos mind a pedagógiai kultúrámm, mind a szociálpszichológiai kultúrámm, és nincs egy olyan iskolamodell, és most már valószínűleg nem is lesz, amelybe belehelyezkedve én azt mondhatnám, hogy jó, akkor megvan, itt a kézikönyv, ennek az iskolának így és így kell működnie, és hogy én ennek az iskolának a katonájaként ezt a pedagógiát pontról pontra végigcsinálom, és annak a néhány százaléknyi gyerekek, aki tévedésből került ide, sajnálkozva azt mondom, hogy gyerekek, szervusztok, ez nem nektek való. Nem, én nem ezt művelem, hanem a pedagógiai kreácsolást. Illetve műveltem, mert jelenleg a művészeti iskola azért inkább afelé hajlik, hogy van egy kialakult módszertan, amibe a gyerek vagy be tud illeszkedni, vagy nem. S ha nem, akkor előbb-utóbb búcsút veszünk tőle.

Az én szemem körül optimista ráncok képződtek, tehát az én arcomon a nevetés ráncai vannak, mert a napjaim többnyire jókedélyű füttyöréssel, viccelődéssel meg óravezetéssel teltek. A hétköznapi viselkedésemben is egy optimista, derűs alak voltam többnyire. Konfliktushelyzetekben, kritikus helyzetekben nem mindig, szerencsére viszonylag kevés volt a nagyon súlyos konfliktushelyzet a pályámon. Tehát én az élet örömeit megélni tudó, derűs felnőtt ember vagyok, aki azért szereti csinálni a dolgokat, noha nem érzi a saját feladatának, hogy mondjuk egy festőállványt megcsiszoljon csiszológéppel, de azért amikor elkészült, és végighúzza a kezét rajta, az csak jó érzés, hogy milyen szép, és csak büszkén mutatja, hogy na, ezt én csináltam. Vagy ha a gyerekek csiszolják meg, akkor ugyanúgy. Szóval ha bemegyek a gyerekek közé, tudom, hogy nem az a fő feladatom, hogy a tudásom közvetítsem, hanem az, hogy ennek a tudásnak a közvetítése révén a gyereket egy hasonlóan derűs, az életnek örülni tudó felnőtté neveljem.

Apró örömök.

Komposztba teszem a hulladékot, kiviszem a kertbe a macskáknak a húsmaradványokat, ha 10 ft van a kocsiban átadom az épp érkezőnek. nem veszem fel a járdáról a 100-ft-ost, borotválkozásakor felrémlik milyen procedúra volt mindez néhány száz évvel ezelőtt, vagy egy római patrícius hitetlenkedése a fürdőszobai berendezések láttán. stb.....

Kis bánatok, fájdalmak.

Szemétbe kényszerülök dobni valamit, amit egy svéd a szelektívbe tenne. Félttem a gyerekeimet azoktól a dolgoktól, amiktől magam is félttem. Háborúk Európában. Rasszista „keresztények”.

A gyerekeknek jó szaguk van; odafigyelnek arra, amit mondok, megkapom tőlük a szeretet-visszajelzést, amit nyilván igényelek. Folyamatosan olyan gyerekekkel vagyok körülvéve, akik többnyire lendületesek, optimisták, szépek. És ez nagyon jó dolog. Emellett úgy élem meg az emberi kultúra történetét, hogy minden látszat ellenére humanizálódtak a felnőtt-gyerek és a férfi-nő viszonyok. A toronytragédia ellenére, meg minden ellenére, ha a tizenhatodik századi Hollandia nevelési viszonyaihoz viszonyítjuk a helyzetünket, akkor mennyországban élünk. Nem is nagyon értem ezt az egészet, de valahogy az ember minden nap talál valamit, amit összerakhat, egymásra építhet, és noha az egész egyre jelentéktelenebbnek tűnik a számára, mégiscsak attól jó élni, hogy valamit megcsináltunk, megismertünk, megfigyeltünk, megértettünk ♦ vagy csak úgy összeért a vállunk.

A művészeti iskolai rendszer tovább tartotta ugyan magát, mint gondoltam, de aztán elkezdődött a fejkvóta csökkentése, míg végül már nem lehetett folytatni a munkát. Az alapítvány gyakorlatilag csődöt jelentett. Három lehetőség kínálkozott. Más alapítványt keresni, a Metszőkört megtenni fenntartónak, vagy a városnak adni át az iskolát. Két alapítvány jelentkezett is, hogy átvenne bennünket.

-Jó, örömmel. Ti alapítvány, azaz nonprofit szervezet vagytok. Tegyetek le elém egy gazdálkodási tervet, mutassátok meg a főkönyveiteket, aztán majd dönt a tantestület. Döbbenten néznek rám, nem jönnek többet.

A Metszőköri működtetés azt jelentené, hogy a tananyagfejlesztő pedagógus szerepéből a menedzser igazgató szerepébe kellene átlépnem, amihez sem kedvem, sem felkészültségem. Ritoók Nóra iskoláját látogatva már láttam, mit jelentene egy ilyen munka.

Olvasmányok

Fülep Lajos

Heller Ágnes: A reneszánsz ember.

Nádas Péter: mániákusan takarít. Ahá, vajon a cseresznyét szedő gyerek mohósága? Még ott van egy, vagy a biológus felvilágosultsága? Egyetlen megmaradt spóra is elég a gyors újraalgásodáshoz?

Infarktus előérzete. Én megkértem volna a főurat, hívjon mentőt. Benzinkúton leülök a padra. „Ha rosszul lennék, szólj be, hogy infarktusom van!” Volt már egyszer ilyen élményem, Kata aggodalmasan nézegetett, ki kell-e vinnie. Túl volt már egy vízimentő kiképzésen.

Művészeti iskola

Nyugdíj

Kert

a kreácsolást - valószínűleg te mondtad - a kreácsolás az habituális lényeged. A kreatív is ott van és a barkácsolás is, tehát a kézműves, az iparos emberek gyermekeként fölszedett mintázat.

Intimitás

Egyik kis osztálytársam öccsét rendületlenül laposképűnek hívtam, ő engem kapafogúnak. Rendben is volt a dolog, míg egyszer a bátyja, bigézés közben csendesen meg nem jegyezte. "Neked hogy esne ha az öcsédet laposképűznék?" Egyáltalán nem mondta agresszíven, pedig amúgy nem volt egy "túlfinomult lélek". Szomorúan mondta, mert hát az öccse tényleg rettenetesen lapos képű volt. Többet nem mondtam neki.

Biciklitábor, Siófok. Holnap indulunk haza. Az idő kicsit szomorkás, a többség vonattal szeretne hazajönni. Jó, akkor aki akar vonattal megy Dénesékkal, aki biciklizni akar, jöhet velem. Összeáll egy kis csapat, de aztán egyre kevesebben leszünk. Végül csak egy gimnazista lány szeretne biciklizni, de ő nagyon. Villámgyorsan döntök: „Nézd, nekem is lenne kedvem hozzá, de a mai világban nem vállalhatom, hogy egy gimnazista lánnyal kettesben bicajoztam át két napot, együtt töltöttünk valahol egy éjszakát. (A Siófok-Szolnok távolsághoz nekik két nap kell.) Ennek a metszőkörözésnek így is van már valami gyermekmegrontó mellékhangja egyesekben. Menjünk mi is vonattal!”

Aztán kicsit utánagondolok, mi is volt ez. Egyszer már kerültem hasonló helyzetbe. A Szolnok megyei túrán szétszakadtunk kiscsoportokra. Ilyenkor mindig az a szabály, hogy egy fiú is jusson minden csoportba. (Ha szerelni kell, meg aztán egy homogén lánycsoport sokkal vonzóbb célpont a helybeli fiúk számára.) Én Emesével és Erikával mentem. Sajnos nem volt helyi csoport, rajzoltunk, metszettünk, megebédeltünk a helyi vendéglőben, aztán késő délután leterítettük a polifomokat egy üres szolgálati lakás parkettájára. Ilyenkor jönnek az esti játékok, és én teljesen kétségbeestem, mert tudtam, hogy nem fogok tudni olyan hangulatot teremteni ebben az üres szobában, mint ha itt lenne az egész nagycsoport. Még ha egy iskolaépületben lennénk. Tornaterem, zongora, stb. De itt nincs semmi. Emese és Erika két teljesen külön világ. Még egy meghitt beszélgetésre sem látok esélyt. Átmentünk a következő szálláshelyre, a bicajozással is elment egy kis idő, egy öregek nappali foglalkoztató otthonában aludtunk, Tv, társasjátékok. Később aztán nem is szerveztünk ilyen külön alvásokat.)

Most ilyen gond nem lenne, mert L.-el átbeszélgetnénk az estét, lenne miről, az életéről, a vágyairól. Volt már néhány ilyen beszélgetésünk az út során. Sajnos azonban ezek eléggé egyoldalú beszélgetések. Én megtudok sok mindent róla, az életről, de nem tudok mit adni cserébe. Nem lehetek az a felnőtt, akibe ezután belekapaszkodhat. Attól ugyan nem tartok, hogy ez a belekapaszkodás erotikus tartalmakat nyerhet, egyszerűen nem tudom elképzelni, hisz én ennek a korosztálynak már egy idősödő bácsi vagyok, de vannak emlékeim, hogyan telítődtek az én érzelmeim erotikus tartalmakkal olyan tanárnők iránt, akiket pedig idősödő hölgyeknek kellett volna látnom. Az eszem felülírja az érzéki megnyugvásomat. Bizony, elképzelhető, hogy ez a két napos biciklitúra valami érzéki izzáshoz vezethetne részéről.

Magamban biztos vagyok, nem tévesztem össze a fiatalokba való „belegyönyörködést” a szenvedélyes testi-lelki szerelemmel. Lásd a korábbi üvegpohár példát.

Az intimitás fejezetet nem zárhatjuk le az egyik legintimebb dolog, a hithez, a vallásokhoz való viszonyom bemutatása nélkül.

Serdülő koromban nem érintett meg különösebben a Károly Biblia. Szép, veretes régi nyelv, érdekes történetek, de kb. annyira értékeltem, mint Seherezádé meséit. Olyan harminc éves lehettem, amikor este, fáradtan mindig evangéliumot olvastam, mert minden mást fárasztónak vagy érdektelennek találtam. Többnyire lélektani-filozófiai szövegeként olvastam, néha persze felrémlt, hogy „ezt ember így nem találhatta ki”, de korábban - az evolúcióról olvasva - már voltak hasonló élményeim, amik csak az alaposabb utána olvasáskor tűntek el. Egy-egy evangéliumi sornak utána olvasva, hasonlóképp tárult fel előttem a gondolat, mint az akkori kultúra terméke. Múlt és jövő meséi, amik azonnal elvezetnek a jelen valóságához.

Hit (Egyelőre a Vázlatokban is benne van, később mindkettőt át kell szerkeszteni, kihúzni az azonosságokat.)

Hiszünk olyan dolgokban, amiket nem tapasztaltunk meg saját érzékszerveinkkel, vagy meghaladja az általunk megérthető tudástartományokat.

Tanítványainknak időnként jelezzük, hogy most olyan dolgokról lesz szó, aminek nem vagyunk tudományos felkészültségű ismerői, több a kérdésünk, mint a válaszunk. Felvázoljuk a problémát, megmutatunk néhány megoldást, köztük azt is, amit mi meggyőzőnek tartunk, de nem tartjuk ezt megfellebbezhetetlen igazságnak. Ha hitről esik szó, ezt mindenképp jeleznünk kell.

Tanultunk matematikát, láttuk, hogy a háromszög belső szögeinek összege 180 fok. Roppant egyszerű a bizonyítása, kisgyerekek is megérthetik. Tudományosan bizonyítottuk Hitnek itt semmi helye. Bolyai Jánosnak és Lobacsevszkijnek azonban problémái akadtak a bizonyításhoz használt két párhuzamossal, megszülettek az első leírások a nem euklideszi terekről, amelyekben a háromszög belső szögeinek összege is lehet több vagy kevesebb 180 foknál. Ezt - elemi matematikai ismereteinkkel - már tényleg csak elhiszük, mindenesetre korrigáljuk korábbi kijelentésünket, és azt mondjuk, hogy speciális esetben a háromszög belső szögeinek összege 180 fok, de mi ebben a „speciális térben” élünk, tehát geometriai feladatainknál maradunk korábbi gyakorlatunknál.

Hasonlóan hiedelmekre hagyatkozik az evolúciós tan elfogadásakor az, aki nem olvasta Darwin leírását a Galapagos szigetek pintyeiről (tangarafélék, Darwin pintyek.), nem látta Mendel statisztikai táblázatait.

“Minden tudományos hipotézis, elmélet, modell hiedelem, de a tudomány csak akkor fogadja el a hiedelmek legális kommunikációját, ha azokat folyamatosan szembesítik a kísérletek, megfigyelések során megismert tényekkel. Ennek az apparátusnak köszönhetjük a tudomány, a technika, végső soron az ember fejlődését” - írja Csányi Vilmos és Tóth Balázs *Hiedelmeink - Az emberi gondolatok építőkövei* című könyvükben.

„A tudomány, a tudósok vallása, mondhatnánk, amely persze a mérlegelő elővigyázatosságon alapul, és nem a megfontolások nélküli magabiztosságon.” (Kerényi Károly, 1938. De hol

írja? Talán a Religio academici./Kerényi Károly, Dunántúl, Pécs, 1938 (Pannónia Könyvtár 52.?)

Tudományos tények ismertetésekor tehát nem azt mondjuk, hogy ez így van, hanem, hogy elhanyagolhatóan kicsi az esélye, hogy nem így lenne, (Kicsiknél persze nem bonyolítjuk ezzel a dolgokat.) és türelemmel fogadjuk az „összeesküvés elmélet” alapú ellenvetéseket, ha nem is ragadunk le náluk.¹¹⁰

Köznapi nyelvhasználatban hívő embernek nevezzük azt, aki elfogadja, hogy a mindennapi, materiális létfenntartó, komfortnövelő tevékenységen túl, valamiféle magasabb elvárásoknak is eleget kell tennie. Az „egyszemélyes csoportok”¹¹¹ tagjai a tágabb közösségi értékelvárásokat persze figyelmen kívül hagyják.

A gyakorlatban teistákat – ateistákat, vallásosakat – vallástalanokat különböztetünk meg. Finomabb skálán a teisták, ateisták közé az agnosztikusok, a vallásosak, vallástalanok közé a kulturálisan vallásosak¹¹², vagy pl. a liberális unitáriusok¹¹³ ékelődhetnek be.

(Vallásosként elsősorban a keresztényekre szokás gondolni, újabban az iszlám követőire. Az egymilliárd hinduista általában kimarad a látókörből, a buddhizmusról, taoizmusról vagy a bahai hitről csak egészen töredékes ismeretek vannak a köztudatban. Ha feszegetjük, akkor persze a hit és erkölcs tanult („viselt”) tanulók tudnak mondani néhány különbséget az egyes keresztény egyházak között.)

Ha elmélyedünk a vallások világában, igazat kell adjunk Szimonidesz Lajosnak, aki szerint a vallás a hitnek csak durva kérge, ruhája.¹¹⁴ Ebbe én az ateista hitet is beleértem. Legyen bármi a vallásod, nyilván hiszel abban, hogy van egy olyan valóság, értékvilág, ami felette áll minden egyéni érdeknek, értéknek, öltöztessék is ezt bármilyen ruhába, legyen ez egy valóban létező transzcendens valami, vagy legyen akár „csak” az emberi kultúra terméke. Tehát akkor ruházati kérdésekben ne menjünk egymással öltre, inkább a mélyebb értékvilágról beszéljünk, itt próbáljunk meg közös nevezőre jutni.

Anonim kereszténynek nevezi a modern teológia azt, aki „anélkül is, hogy valaha hirdették volna neki az evangéliumot, vagy kifejezetten tanították volna a keresztény hitigazságokra, Isten kegyelmében él.... próbálja megtenni a tőle telhetőt (ami persze nem megy Isten kegyelme nélkül), igazságosan cselekszik, szereti felebarátját és hűen követi a lelkiismeretét; nos, az ilyen ember megvalósítja azt, amit „hitnek, reménynek és szeretetnek” nevezünk, és emiatt elmondható róla, hogy „megigazult”, vagyis olyan ember, akiben Isten szent lelke él és

---

110 Krekó Péter: Összeesküvés-elmélet mint kollektív motivált megismerés.

https://www.ppk.elte.hu/file/krekopeter_tezisek_magyar_vegl.pdf

111 Lásd pl. Csányi Vilmos: Íme az ember, 277.o. Az egyszemélyes közösségek kialakulása.

112 Nagyon meglepődnék, ha lenne túlvilág. Esterházy Péter. **hol írta?**

113 „Mi, buddhisták ateisták vagyunk” – jelentette ki a dalai láma 1991-ben Santa Barbarában.9 Mivel „Isten vagy istenek – főleg mint személyiséggel., felruházott létezők – nem játszanak szerepet.” A vallás fogalma. Hartmut Zinser

https://www.academia.edu/3625261/Imregh_Monika_A_vall%C3%A1s_fogalma_Ficino_Lakoma-komment%C3%A1rj%C3%A1ban

114 „A külsőségekhez, a vallás merevebb kérgéhez előbb hozzájut, s sokszor tartja ezt a merev kérget a vallás lényegének. Szimonidesz Lajos: A világ vallásai. 10. o. Dante Könyvkiadó, 1928. Reprint: Könyvértékesítő Vállalat, 1988. Megjegyzendő, hogy a szerző nagy szeretettel tud írni a sajátjától teljesen különböző vallásokról is. A munkáról lásd: Zoványi Jenő: A világ vallásai.

<https://epa.oszk.hu/00000/00022/00432/13504.htm>

aki által Ő cselekszik. Nos, az ilyen ember hitünk szerint halála után közvetlenül találkozik Istennel, azaz az üdvösségre jut.¹¹⁵ (Nem mennék itt bele a II. vatikáni zsinat utáni hitvitákba.¹¹⁶)

No, de akkor mi van a fentebb említett – a napi tapasztalatok által visszaigazolt tudományos tényekkel?

Kérjünk meg egy felkészült ateistát és teistát, hogy definiálják hitük végső mozgató rugóit. Egyaránt egy misztikus térbe fognak vezetni bennünket. (Kivéve a bigottan hívőket, akik a szó legszorosabb értelmű sarába rángatják le a metaforákat.)

Van a klasszikus kérdés, mit kérdeznél Istentől?

Megkérdezném mi az anyag legkisebb része. Zavartan rázná a fejét. Ehhez előbb világossá kellene tennem számodra mi is az a bizonyos anyag, a legkisebb, meg a rész, mert amiket ez alatt értesz, az nagyon messze jár a valóságtól, sajnos ezek valódi tartalmait még a legbölcsebb elmék sem érthetnék meg.

Na, de akkor csak annyit mondj, valóban volt egy ősrobbanás, valóban keletkezhetett valaha a semmiből valami? Amit te semmi és valami alatt értesz, az.....

Na, jó, tehát akkor kezdetben valál te, mint Íge, aztán pedig teremtéd a földet és a vizeket?

Igen, de ezek ugyanolyan metaforák, mint amiket korábban használtál, semmivel sem vagyunk közelebb velük a valósághoz.

Persze nem kérdeznék, mert a végtelen véges fogalmakkal való leírása számomra fából vaskarika.

„A valláspszichológia fejlődésével egyre több kutatás tesz különbséget a vallásosság megélésének egyéni mintázatai között, igazolva, hogy a vallásosság — más pszichológiai jelenségekhez hasonlóan — összetett és sokarcú.”¹¹⁷

Nehéz élethelyzetekben, nehéz korokban szorosabb, uniformizáltabb, derűsebb közegben oldottabb, sokszínűbb lehet.

Egy dogmatikus katolikus számára szentségtörésnek tűnhet Bulányi György kijelentése az Ószövetségről („Nem isten ígéje”¹¹⁸), egy Bulányi tanítvány nem érti a Dalai Lámát.

Nekem már Bulányi György előtt is voltak apróbb problémáim a bibliai szövegekkel. Az ószövetség ugye teljesen egyértelműen emberi alkotásnak tűnt. „Egy szerető isten nem mondhat olyat egyik népének, hogy menjen, és ölje meg a másikat.” Az evangélium néhány során is fennakadtam. „Ne ítéld, hogy ne ítéless!” „Komolyan azt akarja mondani, csak azért próbál jó lenni, hogy elnyerje Isten helyeslését és jutalmát, vagy elkerülje rosszsallását és büntetését? Hát ez bizony nem erkölcs, csak hajbókolás, törleszkedés, nem több mint lesni vállunk mögött a nagy égi biztonsági kamerát, vagy fejünkben a kis néma poloskát, amely

¹¹⁵ https://jezsuita.blog.hu/2013/10/11/ot_perc_teologia_az_anonim_kereszteny_fogalma

¹¹⁶ Pl.: <http://www.katolikus-honlap.hu/0704/bomba.htm>

¹¹⁷ Vallásosság és poszttraumas növekedés: egy többdimenziós megközelítés. Dormán Júlia — Martos Tamás — Urbán Szabolcs. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Pszichológia Intézet, Piliscsaba; Semmelweis Egyetem, Egészségügyi Közszerzőláti Kar, Mentálhigiéné Intézet, Budapest. Mentálhigiéné és Pszichoszomatika 13 (2012) 1, 21—35.
<http://real.mtak.hu/58148/1/mental.13.2012.1.2.pdf>

¹¹⁸ <https://flagmagazin.hu/mondom-a-magamet/bulanyi-gyorgy-atya-az-oszovetseg-nem-isten-igeje>

minden lépésünket, sőt minden piszkos gondolatunkat ellenőrzi.¹¹⁹ Nem lehet, hogy az eredeti kijelentés úgy hangzott, hogy ne ítélj isten nevében?)

A sor vége pedig? Haladjunk időrendben.

„A világban vagy kényszerű végzet és áthághatatlan rend, vagy kéréssel engesztelhető gondviselés, vagy szeszélyes, gazdátlan összevisszaság uralkodik. Ha az áthághatatlan végzet: akkor mit tusakodol ellene? Ha a kéréssel engesztelhető gondviselés: akkor tedd magad méltóvá az istenség segítségére. Ha pedig a gazdátlan zűrzavar: akkor örülj, hogy ebben az áradatban van benned irányító értelem.”¹²⁰

„Az Isten szó számomra nem jelent más, mint az emberi gyengeség kifejezését, a Biblia pedig a tiszteletre méltó, de inkább primitív legendák gyűjteménye” – írta 1954-ben, halála előtt egy évvel Einstein. (Vesd össze Bulányi György fentebb idézett munkájával.)

"... a modern sztoicizmus, illetve epikureizmus korántsem valaminő konkrét filozófia többé, még kevésbé valami filozófiai rendszer. A valósághoz való alapattitűd, erkölcsileg színezett magatartás, amely egészen különböző filozófiai rendszerekhez párosulhat. Persze nem akármilyen filozófiai rendszerekhez. Mégis marad mindig egy olyan ontológiai bázisa mely nélkül ez az alapattitűd nem jöhetne létre. Ez a valóság vágyainktól, álmainktól és partikularitásunktól független léte, mellyel számot kell vetnünk, melyből tetteinket indítanunk kell, tudván, hogy tetteink ebben a világban gyűrűznek tovább, s hogy csak mi - magatartásunkkal, tetteinkkel, életünkkel - adhatunk "értelmet" ennek a világnak, s kell, hogy értelmet adjunk neki."¹²¹

Arról ugyan érdekes vitákat folytathatunk, hogy a világnak adandó értelem csupán a bennünk lepárlódott értékrend, kulturális vagyon függvénye, avagy egy felsőbb értelem által sugallt, diktált - de a magam tudását ebben a tárgykörben igen töredékesnek tartom. A vallások, a hit ugyanúgy érdekel, mint az összes többi emberi dolgunk, de saját életemben nem élem meg problémaként.

Egy időben, ha nagyon fáradt voltam, csak evangéliumot tudtam olvasni, az okát nem tudnám megmondani. (Talán a szeretet-sugárzása miatt?)Szimonidesz Lajos, Vermes Géza, Bulányi György, Perintfalvi Rita és mások hatására talán anonim vallásosnak ¹²² nevezhetem magam, aki mosolyogtató butaságnak tartja az isten szeme színéről folytatott hitvitákat. (Amíg egymásnak nem esnek rajta: jobb, mint ha a kocsmaiban lennének.) Ahogyan nem szoktunk elgondolkodni a levegő minéműségén, míg csak nagyon meg nem bűdösödik, úgy azon sem töprengek, vajon valóban csak valami negyvenezer éves kollektív bölcsesség, gyönyörködés, félelem jelenik-e meg az isten fogalomban, a szent szövegekben¹²³, vagy valami tőlünk független végső értelem. Örülök, ha valakinek erős a hite, nagy ajándéknak érzem, amit semmiképp sem szeretnék elvenni tőle.¹²⁴ Bosszant, ha egy harcos ateista sértettségében,

¹¹⁹ Richard Dawkins: Isteni téveszme. Richard Dawkins: Isteni téveszme., 2007. <http://docplayer.hu/2387016-Richard-dawkins-isteni-teveszme.html>

¹²⁰ Marcus Aurelius: Elmélkedések. <https://mek.oszk.hu/00600/00606/00606.pdf>

¹²¹ Heller Ágnes: A reneszánsz ember Akadémiai Kiadó 1971 83. o.>

¹²² Az anonim keresztény mintájára. Lásd hátrébb.

¹²³ A számomra vágyfantáziáknak, babonás praktikázásoknak tűnő szövegrészekről illetlenség lenne itt beszélnem.

¹²⁴ Mérő László azt mondja: „A hinni tudás ugyanolyan képesség, adomány, mint a matematikai vagy a zenei. És hát minden képesség adomány.

amiért valami vágyálommal hitegetik, támadóan lép fel.¹²⁵ Mármint, ha a hitet támadja. Mert a hitből következő, vagy annak ellentmondó cselekedetek már nem tartoznak védelem alá.

-Azok ott hitetlenek, vagy hamis hitvilágban élnek, istenünknek tetsző dolog az igaz hit útjára igazítani, terelni, vagy akár kényszeríteni őket. („...vallási, kulturális köntösbe öltöztetik és felhasználják a sztereotipizálás egyszerű, de hatékony módját a józan gondolkodás csökkentéséhez (Ruszin-Romulusz Ferenc)”

És ugyanígy bosszant, amikor valaki, ahelyett hogy hitét, kedves, szelíd ajándékozó gesztussal kínálná, rámenős marketingezésbe kezd. Hitbeli alapkérdések helyett inkább az értelemdadás módjáról szeretek vitatkozni.¹²⁶ Ilyenkor a harcos hitvitázók időnként a kognitív disszonancia elsimítását célzó ügyeskedésként jellemzik ezt a fentebbi „érdektelenséget”. Én inkább annak a tapasztalatnak tudom be, amit a hosszú távú kerékpáros nap-mint nap megél. Tudjuk, hogy ott elől van egy cél, de ez csak diszkrét, homályos alnyomatként él a tudatunkban, teljes testtel-lélekkel mindig az az útszakasz jelenik meg, ahol épp tekerünk. Személyesen az egyes vallások isteneit az emberiség kollektív vágyálmainak (Némelyiket, némely elemében rémálmainak) látom.¹²⁷ Rajzórai, kirándulások lámpaoltás utáni felolvasásain természetesen evangéliumot is szoktam volt olvasni, volt akit mélyebben megérintett¹²⁸, másoknak csak egy mese volt a sok közül. Istentiszteletekre rendszeresen nem járok, de ha alkalom adódik (Pl: kerékpáros csoporttalálkozó előtt, a békásmegyeri református templomban.), jó érzéssel tölt el a hívők társasága. Kulturálisan kereszténynek csak azért nem nevezném magam, mert a mindennapi tanítás, iskolai jelenlét bőven fedezi szociális igényeimet, barátaimmal is csak alkalomadtán találkozom. Ettől persze tudom, hogy számíthatunk egymásra, olvasom írásaikat, leveleiket. Ha nagyobbak lennének társas igényeim, és persze kisebbek a munkaterheim, először is rendszeresen találkoznék barátaimmal. Időnként elmennék valami klubba, csoportos biciklitúrákra, és részt vennék istentiszteleteken is. (Lásd feljebb a liberális unitáriusokat).

Praktikus kérdések is felmerülnek persze. Pl.: milyen mértékben használjon a tanár vitaindítóként vallási szövegeket? És meddig mehet az Ökumené terén? Beférjenek-e a keresztény/keresztény szövegek mellé más vallások szövegei?¹²⁹ Különböző korosztályoknál, különböző karakterű csoportoknál, vagy egyéni beszélgetésekben néha egyszerű fordulattal intézzük el a problémát. „Egy az isten vagy egy se, de élj úgy mintha lenne!”¹³⁰ „...ha van

¹²⁵ Vagy múltbeli rémtettekre hivatkozik, amit vallások leple alatt követtek el. A múltból okulni kell, nem pedig teherként cipelni magunkon. „Két szerzetes kelne át egy sekély folyón, látják, hogy egy hölgy toporog a parton, nem mer nekivágni. Az idősebb szerzetes felnyalábolja, átviszi. Este a fiatalabb megkérdezi tőle: „Atyám, hogyan tehetted ezt, hisz mi nem érinthetünk nőt! – Fiam, én a nőt a túlsó parton rögtön letettem, de te azóta is magaddal cipeled.”

¹²⁶ „Ateistákkal folytattam egy nagyon izgalmas párbeszédet nemrég. Eddig is így gondoltam, de most megbizonyosodtam arról, hogy hozzám és a progresszív teológiai gondolkodáshoz nagyon közel állnak az ateisták. Persze nem értünk mindenben egyet, pl. abban nem, hogy létezik-e Isten vagy sem. De abban viszont mélységesen egyetértünk, hogy mennyire fontos lenne sokkal emberibb módon bánnunk egymással.” Perintfalvi Rita Facebook bejegyzése.

¹²⁷ Vesd össze pl. Marx kijelentésével: „A vallás a szorongatott teremtmény sóhaja, egy szívtelen világ lelke, mint ahogyan a szellemtelen állapotok szelleme.” Válogatás Marx és Engels műveiből I-II. Hogy miféle szellem, és mennyiben ópium, mennyiben doppingszer, azt már vallása és embere válogatja.

Kossuth, Budapest, 1988

¹²⁸ Zámboi Somát nagyon mélyen megérintette.

¹²⁹ Izslám, Hinduizmus, Buddhizmus, Üniverzizmus, Szikhizmus, Judaizmus Bahaizmus, stb.

¹³⁰ Müller Péter Iván Sziámi szövegből ferdítve. Ő megelégszik annyival, hogy „mindenki szeresse!”

<https://www.facebook.com/mullerpetersziami/photos/vers-a-h%C3%A9tv%C3%A9g%C3%A9re-egy-egy-se-ha-a-haj%C3%B3ra-gondolok-az-meg-kett%C5%91-hiszen-testb%C5%91/2458906864123962/> Vesd össze: Vértessaljai László: Második nagybőjtői beszéd: Krisztus szent és valóságos embersége üdvösségünk forrása.

istenség, minden rendben van; ha a véletlen uralkodik, legalább te ne szolgáltasd ki magad a véletlennek.”¹³¹

Külön fejezetet kívánna a politika és egyházak címszó.

„A Szentírásnak tehát az evangélium mellett (aminek hirdetése a keresztények legfőbb feladata az emberek felé) van ezen túlmutató, úgynevezett társadalmi tanítása és kulturális vetülete is, ami a társadalmi élet egészét felöleli. Az egész emberiségre általánosan vonatkozó Tízparancsolat rendelkezéseinek több mint a fele az emberek egymás közötti viszonyaira, tehát társadalmi viszonyokra vonatkozik, amelyek e minőségükben értelemszerűen a politikai szféra szerves részei is. Olyan általános erkölcsi törvények ezek, amelyek az igazságosság, a kölcsönös tiszteleten alapuló emberi együttélés, a társadalom, sőt az emberiség fennmaradásának alapjai. A keresztények, az egyház fontos társadalmi küldetése ezeknek a normáknak, az általuk védett klasszikus értékeknek, az Isten adta, mindenkit megillető, elidegeníthetetlen jogoknak (tudniillik a Tízparancsolat a tilalmakkal védett alapjogok kartája is) népszerűsítése, védelme.” ...”A keresztény politizálás értékalapú, hiszen a homlokterében az igazságosság, az Isten adta erkölcsi törvények, társadalmi normák (a bibliai értékrend) védelme áll. Ilyenek például az élethez, szabadsághoz (személyi, szólás- és vallásszabadsághoz), tulajdonhoz, jó hírnévhez való jogok, a hagyományos közösségek (házasság, család, egyház és nemzet) védelme, a rászorultak segítése, az emberbaráti tisztelet és az együttműködés kultúrájának erősítése, a teremtés (a természet) rendjének megőrzése. Ezekre ma mint „klasszikus értékekre” szokás utalni. A keresztények – főszabály szerint – az ilyen értékekhez való viszonyuk alapján ítélik meg a politikusok, politikai pártok, társadalmi mozgalmak tevékenységét. Ebből eredően a keresztények ügycentrikusak, így pártpreferenciájuk többször is változhat aszerint, hogy a pártok miként viszonyulnak a konkrét ügyek mentén a klasszikus értékekhez és a keresztény közösségek létehez, működésük szabadságához. Előfordulhat az is, hogy egyik kérdésben az egyik, másikkban a másik formációt támogatják. A felszínes külső szemlélőnek ez látszatra „elvtelenségnek” is tűnhet, holott ennek éppen az ellenkezője – a klasszikus értékek melletti kitartás – az igaz. A Krisztus és az alapértékek iránti hűség felülírja a pártpreferenciát.”¹³²

A főszabály mellett sajnos az egyházaknak mindenféle egzisztenciális mellékszabályaik is vannak, valamiből fenn kell tartani az egyházi intézményeket. Az állam segítséget nyújt, de megkéri az árát. (Már ahol nincs radikálisan szétválasztva az állam és az egyház.) „...Egyházamat szeretni akarom, anyámnak tekintem, még ha paráználkodik is a világ fejedelmeivel.” – írta egy katolikus pap a püspökének.¹³³ Van aki elfogadhatónak tartja az árát, van aki egyszerűen félrenéz, én elfogadhatatlannak tartom.

Zavar az evangélikus templom két hatalmas LED képernyője. Miért nem adják oda a az egyiket egy iskolának?

Összegezve: Élmény volt olvasnom a hitről (Evangéliumok, Szimonidesz Lajos¹³⁴, Bahai szent könyvek¹³⁵, Tóra, Korán, Buddha beszédei¹³⁶, Tao Te King,

---

131 „A világ körforgása fel, le, századról századra ugyanaz. S a mindenség értelme vagy külön határozza meg minden mozdulatát - ha így van, fogadd el, ami kezdeményezése szerint történik -, vagy csak egyszer avatkozott be iránymutatóan, s minden további mozzanat ebből következményszerűen folyik, mert valami módon csak atomok vannak.”^[93] Összefoglalva: ha van istenség, minden rendben van; ha a véletlen uralkodik, legalább te ne szolgáltasd ki magad a véletlennek.,, Marcus Aurelius: Elmélkedések.
<https://mek.oszk.hu/00600/00606/00606.pdf>

132 Mészáros István László: Keresztények és a politika

http://www.ujexodus.hu/tanulmany/keresztenyek_es_a_politika

¹³³ Kamarás István: Júdások vagy Péterek. <https://mek.oszk.hu/13100/13148/13148.pdf>

134 A világ vallásai (Reprint) : A világ vallásai. Könyvértékesítő Vállalat, 1988.

<https://epa.oszk.hu/00000/00022/00432/13504.htm>

¹³⁵ <https://bahai.hu/bahai-irasok-szent-konyvek-es-szent-szovegek/>

Vermes Géza, Bulányi György, Perintfalvi Rita írásai), jegyzeteltem is jócskán, de messzire vezetne ezek beszerkesztése, a legfontosabbakra már utaltam, vagy utalni fogok.

A tanártípusoknál már beszéltünk az eltérő attitűdökről. Ha két szélsőséget szeretnék megint szembeállítani, akkor nyilván a határozott didaktát (autoriter tanárt) kell szembeállítsam a lelkész típusossal („demokratikus” tanárral.) Azonban ez nem ilyen egyszerű. Ismerjük azt a konzervatív, tekintélyelvű tanárt, aki az élet apró dolgaiban megfellebezhetetlennek tekinti tudását, így kell fognod a szerszámot, de ha az élet legnagyobb dolgaiban szó, hit szeretet, stb. már megengedőbbé válik, jót lehet vele beszélgetni, elfogadja a más véleményeket. És ismerjük az élet kis dolgaiban teljesen liberális, a magasabb eszméket tekintve viszont a legkisebb ellenvéleményt sem tűrő típust is.

„Ha valaki közületek nagy akar lenni, legyen a szolgátok, és ha valaki közületek első akar lenni, legyen mindenkinek a szolgálója.”

Márk evangéliuma - Mk 10,42-44

A töredékes szakmai felkészültségűt a jól felkészülttel.

Vég

Néha már sajnos felrémlik, egyszer majd vége lesz. Mint minden problémát, ezt is megoldandó feladatnak látom. Még nem foglalkoztat, nem készülök rá, remélem megtalálom majd a legjobb megoldást. Nehéz lenne persze a felkészülés, ha számba vennénk mindenféle extrém lehetőséget, maradjunk csak egy átlagos befejezésnél. Leépülés, gyógyíthatatlan betegség.

Nézzük megint csak a szélsőségeket. Csöndben ne lépj az éjszakába át,

Szikrázzon vén korod, ha hull a nap.

Dúlj-fúlj, ha megszakad a napvilág.

(Dylan Thomas)

S a szemfödő alatt is fölzokog
A drága múlt és sírván gondolok
Aranyhajú szirének énekére.

(Juhász Gyula)

A másik:

Megtettem mindent, amit megtehettem,
kinek tartoztam, mindent megfizettem.
Elengedem mindenki tartozását,
felejtsd el arcom romló földi mását.
Dsida Jenő

---

¹³⁶Buddha beszédei. Vekerdi József fordítása. <https://mek.oszk.hu/01900/01901/01901.htm>

Abban meglehetősen biztos vagyok, hogy nem csatlakozom a „nagy megbánókhoz”. Bulányi György állítólag csak azt bánta, hogy nem nősült meg. Hamvas Béla több kéttelylel küzdött.)

Ahogy annak idején nem halogattam félelemből a lábam kirántását a szögöl, valószínűleg a vég közeledtével sem fogok habozni, hogy a hosszabb szenvedés, vagy az azonnali, fájdalommentes halált válasszam. Mikor az urológus a J katétert tolt fel, felsóhajtottam: De jó lenne most meleg mazochistának lenni. Persze nem tudtam „átélni.” Tartok tőle, hogy akkor sem tudom átélni hogy talán mégis van túlvilág.

Ülök az urológiai rendelőben a vizsgáló ágyon, az orvos még ez előző beteg leletét írja. Belém villan, hogy egy vékony, szomorú kis öregember ül az ultrahang készülék mellett, van ideje, nincs most dolga. Egyszer majd hasonlóképp fogok ülni, feküdni egy kórteremben, tudva, hogy ezzel végleg lezárult az életem, már végképp nincs más dolgom, mint „szépen elmenni.” Elhessegetem az érzést. Jó, akkor majd erre fogok gondolni, de most még jobb a vérképem mint a fiatal orvosé, erős vagyok, jó a kondim, csak van néhány apróbb szervi problémám, zsibbadó lábujjak, savtúltengés, enyhe prosztatata hypertónia, meg ugye ez a néhány kis vesekő, ami miatt most itt üldögélek.

Csöndben ne lép az éjszakába át (Magyar)

Csöndben ne lép az éjszakába át,

Szikrázzon vén korod, ha hull a nap.

Dúl-fúl, ha megszakad a napvilág.

A bölcs bár végül rendjén lát homályt,

Mert nem volt villám-cikázó ajak,

Csöndben nem lép az éjszakába át.

A jó, ki hullámtűtön jajt kiált,

Hogy zöld öblön csepp tett is lángra kap,

Dúl-fúl, ha megszakad a napvilág.

A vad, ki naphoz kapkod s bűg imát,

S ím késve eszmél: csupa kín a nap,

Csöndben nem lép az éjszakába át.

A zord tudja, bár verje vaksiság,
Hogy lehet meteor-szemű ki vak,
Dúl-fül, ha megszakad a napvilág.

Apám, míg lábad bús oromra hág,
Düh s könny között átkozd vagy áldd fiad.
Csöndben ne lépj az éjszakába át,
Dúlj-fülj, ha megszakad a napvilág.

Nagy László

Odysseus búcsúzik

Ez Ithaka, a szürkülő sziget,
Borús olajfák árnya rámborul ma
S egy tűnt gyerekség fonnyadt koszorúja
Övezi át ez elhantolt szívet.

Ez Ithaka. A nyáj lágyan kolompol,
Vén kondás ballag gödölyék után,
Álom porába hull a délután
S a tenger mormol, mint fáradt komondor.

De én e tájon túl emlékezem
Calipsóra virágos éveken
S eszembe jutsz: Circének édes éje

S a szemfödő alatt is fölzokog
A drága múlt és sírván gondolok
Aranyhajú szirének énekére.

Dsida Jenő: Sírfelirat

Megtettem mindent, amit megtehettem,
kinek tartoztam, mindent megfizettem.
Elengedem mindenki tartozását,
felejtse el arcom romló földi mását.

1935. július 9.